

ЦДРЖФСНО-РДЛІГІЙНИЙ,
ЛІТЕРАТУРНО-МІСТСЦБЖИЙ
І НАУКОВИЙ щомісячник.

ЗАЛЬЦБУРГ

1946

м

На правах рукопису.

ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНИЙ
ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ
І НАУКОВИЙ ЩОМОЯЧНИК

ЛІПЕНЬ, 1946.

РЕДАГУВАЮЩА КОЛЕГІЯ

ВИДАВ БРАТСТВО СВ. ПОКРОВИ ПРИ УКРАЇНСЬКІЙ
АВТОКЕФАЛЬНІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ
в Зальцбурзі.

ЗМІСТ:

1.	Вступне слово	8
2.	Г.Качуровський – Вічна путь	5
3.	о.Дмитро Фокій – Церква Христова	6
4.	Г.Печерський – Роля і значення українських церковних братств	11
5.	Б.Олександрів – Мати, Туга	22
6.	Петро Волиняк – Лист із Волині	23
7.	Олесь Соловей – Україні	29
8.	Юрко Степовий – Смерть отамана Блакитного	30
9.	Г.Качуровський – Бандурист	39
10.	Г.Підкова – Поворот до степів	39
11.	Б.Олександрів – На чужих дорогах	40
12.	Г.Качуровський – З Буніна	40
13.	Олексій Сацюк – Утеча	41
14.	Олексій Сацюк – То молилася Вона	55
15.	Михайло Григорієв – Перша любов	56
16.	Т.Дніпровський – Скрипалеві	66
17.	Г.К-ий – Опера на еміграції	67
18.	М.К. – Концерт соліста Миколи Чалого	68
19.	Микола Зеров – Водник	69
20.	В.Гловінський – Нелегальна господарка	70
21.	В.Т. – Птахи західної Лемківщини	75
22.	П.С. – Географічний нарис	84
23.	Інж.Софієвський – Рідини та споживання їх	86
З життя і преси:		
24.	М.Могильницький – З діяльності Братства Св.Покрови в Вальцбурзі	93
25.	П.С.–Посвячення пам'ятника в Гредігу	95
26.	Кремсмюнстер – пам'яті Герсів	96
27.	Українська старовинна плащаниця	97
28.	Франція потрібue позиції	97
29.	Душа коня	97
30.	Українське Допомогове Бюро в Лондоні	98
31.	Укр.Допомог.Комітети поза Австрією й Німеч...	99
32.	Комітет допом.Скительцям-Діячам укр.культури	99
33.	Можливості знайдення праці у Франції	100
34.	Майбутня військова зброя	102
35.	Освідомлений – Вісті з Зеебодена	103
36.	Цікава статистика	104
37.	Англ.допомога СССР під час останньої війни...	104
38.	Олександр Архипенко	106
39.	Нова книжка	106
40.	Електронічне око	106
41.	Гумор і розвага	107-108

Складинка роботи артиста-маліяра М.Бутовича.

Передруки й цитати вільно робити лише за наведенням джерела.

Відбито 800 примірників.

В С Т У П Н Е О Д Р В С

Сэнакаю невмирущости нації є її стихійний гін до життя – до творення нових матеріальних і духових вартостей, які становлять найкращий показник культури народу. Але не кожна нація має однакові умови на шляху свого зростання, розвитку і боротьби за належне їй місце на землі.

Українському народові, присудом долі, накинуто особливо важкі ті умови. Проте, він гордо і незгнuto йшов через туманні віки неволі і завжди був сповнений палкої жадоби життя і творення. Своєю наполегливою працею гоїв часто завдававі рани та збільшував культурні надбання, не хотячи відстати від інших народів, що жили в сприятливіших умовах.

До збагачення нашої духової скарбниці у великій мірі прислужилися церковні братства, які в періоді найбільшого своєго розквіту, що припадає на ХVІ століття, крім виконування морально-виховної та культурно-освітньої роботи, були міцною фортецею в обороні своєї віри і національності. Засновані братствами школи і друкарні відіграли велику роль в житті нашого народу.

Сьогодні, викинуті буревієм поза борт, ми опинились під чужим непривітним небом, гнані крізь недолю і біті горем, але з вірою в краще майбутнє, – нав'язуємо до славних традицій українських церковних братств, ставлячи собі за мету – нести в наші маси здорові засади християнської моралі, які завжди збагачували і збагачують людську душу. А в цьому відчувається особливо пекучу потребу тепер, якщо візьмемо до уваги, що наша молода генерація виродилася чверть століття була виховувана в дусі протилежних засад.

Сподіваємося, що наш щомісячник "Дзвін"
спричиниться до піднесення церковно-релігійного
і національно-громадського виховання серед наших
братів на еміграції та сповідиме роль церковно-
релігійного і літературно-наукового журналу, так
необхідного при сучасному браку рідної книжки.

Випускаючи в світ перше число "Дзвону",
закликаємо весь вагал нашого громадянства взяти
участь у розвитку й поширенні журналу.

Водночас бажаємо нашим читачам-скиталь-
цям почути рідні дзвони в веселому гудінні...

Управа Братства св.Покрови
в Зальцбурзі.

====TTTTTTTT====

I.Качуровський

ВІЧНА ПУТЬ.

Точить камінь слізову,
І ріка набігає на рінь.
Вже смеркає внизу,
Вже долиною стелиться тінь.

А в горах монастир,
Світить сонце на бані церков.
Там і тиша і мир,
І любов - найчистіша любов.

Поспішаймо іти
Через простір вечірніх долин,
Доки сяють хрести,
Доки чується благосніж давін.

Не спочиньмо ніде,
Не забудьмо про воряний клич,
Бо ві сходу іде
Невблаганна, нечувана ніч.

Крадъкома в темноті
Будем села минати ї міста...
Не згубімо ж путь,
Що вказало нам сяйво Хреста!

—00000—

Імитро Фокій.

ЦЕРКВА ХРИСТОСА.

"Відступітесь від людей і покиньте їх; бо коли від людей замір цей або справа ця буде, то обернеться винеца. А коли від Бога, то не зможете Його знищити" /Діяння 5, 38-39/.

...ла пара людей Адам і Єва переступили заповідь Божу, за що були покарані прогнанням з раю на землю, де в псті чола свого мали заробити на хліб щоденний. Життя світу цього з усіма Його болями, недомаганнями і недостатками, як наслідками гріха, звалилося на них. Як промінь сонця після хмар і дощу звеселяє світ, так потішив наших праотців Творець світу надією-обіцянкою, що в свій час прийде Спаситель світу і Він приверне знову людям утрачено вічне життя і таєм.

До людей, по віддалянні від Господа Бога і попадали в гріховне життя, були послані післанці від Бога, пророки, що звертали ім увагу на покарання і загибель, яких собі розпереданим життям вони готували. Пророки закликали людей до справи і сповіщали їх про час народження Месії, який визволить людей від гріхів їх.

Пророкування пророків справджується. За панування царя Гродз родиться від Пречистої Діви Марії, від Духа Святого обіцяній і довгожданий Спаситель світу - Ісус Христос.

Божество Спасителя світу об'явлене, доведене і закріплене всім тим, що сталося перед народженням і в часі Його народження /благовістування Арх. Гавріїла, що Марія народить від Духа Святого святе дитя; он старенького Йосифа; Вифлеемська звізда; ангел повідомляє пастухів про народження Ісуа; ангельські хори; три царі зі сходу; врятування Божого Дитяги втечею до Єгипту і всім тим, що написане в св. Евангелії/.

Далішим життям своїм Ісус Христос переконав навіть ворогів Своїх і довів, що Він справді від Бога походить, е Сином Божим і прийшов на світ заснувати "нове царство" науками пінності життя людей у всіх Його формах - до досконалого, дати можливість людям осягнути своє спасіння. Мудрістю, неприміжкою силовою, добротою, безмежною любов'ю, справедливістю, принципом життя, чином Ісуса Христа - перероджуються люди, стають приклонниками Його, слухають наук Його і будують життя своє на нових основах. Так родиться новий світ, високоморальний, на засадах етики й моралі наук Христових -

ХРИСТИЯНСТВА.

Скарб наук..Своїх довіряє Й передає Ісус Христос людям, які були цього гідні – та апостолам. Вони є учнями, свідками–счевидцями, носіями і продовжниками будування Царства Божого на землі. Їм передає Христос Свої науки і заповіді:"Ідіть і навчайте всі народи.../Єв.Мтф.28,19/.

Та апостолам усе ще не оставало сили, відваги, мудрости, щоб сміливо, не зважаючи ні на що, проповідувати Евангелію всьому світові. Вони боялися ворогів Ісусових, особливо, коли ці схопили Його, засудили на смерть та розп'яли.

Бог є вічний і Син вічний, тому смерть не має влади над Ним. Він сильніший від смерти, і третього дня, як було написано, переміг смерть – воскрес із мертвих. Заліканіх і захитаних у вірі апостолів, Своєю появою між ними доводить своє воскресіння, підводить їх і переконує, що все, що з Ним сталося, мусіло статися, щоб сповнилося те, що сказали про Його пророки.

Так перебуває Ісус Христос ще 40 днів на землі і приготовляє апостолів до розлуки, бо Він покине їх і піде до Стія свого, що на небі. Коли апостоли засмутилися, Він потішав їх, що не оставить їх самих, а пошле ім іншого Утішителя – Духа Правди, котрий буде з ними по всі часи. Але Я правду кажу вам: краще для вас, щоб Я пішов, бо як не піду, Утішитель не прийде до вас; як же піду, прийде Його до вас /Єв.Ін.16,7/. І 40-го дня по воскресінню вознісся Ісус Христос на очах усіх на небо.

Вірні і слухняні запевненню свого Вчителя, апостоли залишилися в Єрусалимі і перебували в молитві, очікуючи здійснення заповіджененої події і сходу Святого Духа на них.

* * *

У 50-ий день по воскресінню, а в десятий день по Вознесінню Господа Ісуса Христа на небо, коли апостоли і Мати Божа були зібрані в горниці одного дому на Сіоні /згідно з переданням, у тій, де відбулась св. Тайна Вечеря/ на молитву, о год. 9-ій ранку з'їйшов на них Дух Святий–Утішитель. "І стався несподівано шум із неба, ніби від буйного вітру, що надходить, і сповнив увесь дім, де вони сиділи; і явилися ім поділені язики, наче огненні, і осіли по одному на кожному з них. І сповнилися всі Духа Святого і почали говорити іншими мовами, як Дух кидає ім промовляти"/Діяння, 2,2-4/. Це було в єврейське свято П'ятидесятниці, що встановлене на спомин Синайського законодавства, на яке зібралося до Єрусалиму велике число побожних людей. Були тут: "парфяни та мидянини й еламіти, і мешканці Месопотамії, Юдеї та Кападокії, Понту та Азії, Фrigiї та Памфілії, Єгипту та країн Лівійських, щоколо Киринеї, і західні римляни, юдеї та прозеліти /прозелітами/ західними/ звено поганців, що прийняли віру юдейську/, критяни й араби"/Діян.2,9-11/. Як стався шум, то збігся цей народ біля дому, де були апостоли, і чудувалися та дивувалися всі, побачивши і вчуши те, що сталося.

Апостоли, отримавши дари Духа Святого, згідно з наукою Господа/Ік. 24, 47/, сповнилися мудрости й відваги та дістали силу розуміти й говорити чужими мовами, яких до того часу не знали, та почали сміливо проповідувати розповідь якого і воскреслого Господа.

Люди не могли ніяк зрозуміти, як це сталося, що апостоли говорили до кожного з них мовою зрозумілою, в якій хто народився, — рідною мовою. Тому здивовано питалися: "Що це має бути?" Тоді встав апостол Петро і заговорив до них. Покликавши на пророчі писання, пригадав їм, що: "Тепер здійснюються слова Господа, який сказав, що зішле Духа Святого на рабів своїх і вони будуть видіння бачити, і пророкувати, і будуть творити чудеса, і всякий, хто призове Ім'я Господне, той спасеться"/Іоіл. 2, 28-32/. Нагадав їм про божествені діяння Спасителя, про науки Його, про злочин, якого вони допустилися, розповівши Христа; про Христове воскресіння, вознесіння на небо і, що то Він зіслав дари Духа Святого на них, від якого вони дістали силу робити все те, що вони тепер бачать і чують. Ця проповідь зробила велике враження на слухачів. Вони звернулися до апостолів і запитали, що їм робити.

"Покайтесь і нехай кожний із вас охриститься в ім'я Ісуса Христа, тоді одержите дар Духа Святого і відпущення гріхів"/Діян. 2, 38/. Присутні радо послухали апостолів, охристилися і приєдналося того дня до Христової науки душ тисяч за три. На пам'ятку цієї славної і чудесної події, цей день називається "Охід Святого Духа на Апостолів". Цей празник називається ще й Днем Тройці, тому що зі сходом Святого Духа на апостолів відкрилися світові вповні діяння Тройці над спасінням людей. Бог Стесь зіслав дари Святого Духа через жертву Сина Божого, Господа Нашого Ісуса Христа, якою Він відкупив людей від неволі гріха.

В день сходу Святого Духа явилася повнота дарів, що освятила апостолів до заснування Новозавітньої Церкви. Апостоли під діянням благодаті, що на них зійшла від Бога, цілковито перемінилися. Науки Христові стали їм ясні і зрозумілі, вони почули в собі неустрашиму силу, рішучість і мужність одверто, сміливо й відважно проповідувати Святу Христову Віру і готові були навіть життя своє пожертвувати за Нії. Це духове переродження апостолів, певність і рішучість, — вплинули на людей і вже того самого дня приєднали до Віри Христової коло трьох тисяч вірних.

Так відкрила і почала свєте історичне існування Церква Христова. Тому день сходу Святого Духа на апостолів і називається: "День Заснування Церкви Христової."

* * *

Христова Віра, проповідувана і несена апостолами і їх наслідниками: єпископами, священиками і дияконами, — поширювалася щораз далі і без зброй завоювала світ. Вона все росла, живе нині і жити буде довік. Во Бог вічний, вічний

Син Його, вічний є і Святий дух, що перебуває, перебуває й сьогодні в Церкві Христовій і буде в Ній перебувати до кінця світу. Тим самим і Церква Христова, заснована Самим Ісусом Христом, є вічною. Він сказав: ... "Я збудую Церкву Мою і ворота адські не знищать її" (Мтф. 16, 18).

Історія Церкви від початків її існування по сьогоднішній день свідчить про це. Сильні світу цього: можновладці, багатії, вчені, навіть ті, що поборювали віру в Бога і Церкву Христову, — під кінець життя свого опускали безсильно руки долону, признавали вічність Бога і Його Церкви та схилялись перед Ними. Прикладів, що підтверджують сказане, багато. Ми задоволимося одним. Всі знаємо, хто це такий Наполеон. Воєнне щастя не покидало Його, він ішов від близкучої перемоги до другої — ще близкучішої, підбивав край за храєм і так вірив у себе, що в зарозумілості своїй висловився: "Прийде час, коли я і християнського Бога собі підкорю!" Це тоді так говорив Наполеон, коли лаврові вінки перемог оздоблювали Його чоло. Все має свій початок і, що найгірше для одних, а для других найсправедливіше — і свій кінець... Згодом Наполеон з покинул щастя і йому почало не везти. А врешті, цього генія военного мистецтва, того непереможного полководця, сильного володаря, бачимо на вигнанні, на острові св. Елени, на Середземному морі, де Його заслали політичні Його противники. Тепер він був самотній, обезсильний. Недавно ж він, мов срел, підняв крила до лету і, здавалося, сонця досягне, а тут такий низький упадок...

Багато раздумував Наполеон на самоті: про силу людську, про великі царства, про велич і славу та про те, яку вартість все це має. В глибокій задумі застав Його вечір. Сонце зайшло, тільки проміння Його, неначе на прощання, ще сипалось на землю і цілуvalо її. Блукавчи зором по обрію, Наполеон побачив, як у цьому промінні заходячого сонця золотилися бані церкви. Був задивлений і довго не міг очей своїх від неї відірвати. Опісля, глибока зітхнувші, промовив: "Усе має свій кінець. Великі володарі світу цього повмирали, могутні царства порозпа-далися, молодість, сила й краса гинуть, тільки Ти, Християн-ський Боже, і Церква Твоя — залишається вічними!"

Таких глибокозворушливих і потрясаючих свідчень про вічність Церкви Христової — без числа! Тому і не дивно, що Вона знайшла дорогу до всіх народів. Комп'ютер сприймав Віру Христову згідно із своїм духовим ус-посібленням, згідно із своїм світовідчуванням, світоглядом і доотолосував до своїх життєвих вимог. По змісту залишилася одна Віра, а Церкви стали відмінними по виконанню, по своїх формах.

Ми, українці, прийняли Віру Христову м'якко на самому початку нашого існування і стали християнами. Сам апостол Андрій Первозваний проповідував на наших землях Віру Христову, через що Наша Церква величав Його як Основоположника Української Церкви. Впродовж віків Христова Церква прикраюла пишною своєю всю Україну.

Як апостоли проповідували Віру Христову в рідній мові слухачів, так і в нас — для зрозуміння і кращого сприйняття наук Христових — проповідується її в нашій рідній, українській мові. "Цей схід Духа Святого на апостолів — це нове хрищені-

їх на найголовнішу їхню працю. І, власне, це стало основною думкою Христової Церкви – нести народам Евангелію рідною мовою. Не народи достосувалися до однієї мови Апостолів, а, навпаки, Апостоли Божим чудом навчилися говорити мовами чорнів! /Архієп. Гларіон – "Українська мова в Церкві" атор. ГГ/.

"Хто виступає проти рідної мови, виступає проти Святого Духа"/там же/.

Воля Божа є, щоб кожний народ молився в своїй рідній мові і прославляв Бога свою рідною мовою. Це був наказ Самого Ісуса Христа, що в багатьох місцях св. Евангелії промовляє до нас. Так поступали Апостоли Христові, так розуміли і допомагали правити Служби Божі різними мовами і св. Стці, щоб кожний народ розумів Бога службі. Таку практику передає нам св. Передання.

Тому Христова Церква в нас, українців, стала Национальною Церквою, близькою і рідною душі нашій. Це така воля Божа, така традиція Церкви Христової. Це наш скарб – Українська Церква. Ми любимо її, дорожимо Ней, бо переконані, що: ... "і ворота адські не знишчать її" /Мф. 16, 18/.

Ми віримо, що спасіння, яке здобув Голова Церкви, Господь наш Ісус Христос, проливши святу кров Свою на хресті, прийде і для Нашого Українського Народу тільки через Українську Христову Церкву.

Зальцбург, 8. VI. 1946.

—————ooooooo————

"Люби Господа Бога Твого всім серцем твоїм, всією твоєю душою, всією твоєю силою і всіма твоїми думками!"

—————ooooooo————

"Люби ближнього твого, як самого себе!"

—————ooooooo————

Г.Печерський

РОДА І ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВНИХ БРАТСТВ

у ХІІ - ХІІІ ст.

Початок братств як церковно-релігійних організацій в Україні треба, мабуть, віднести ще до старих поганських часів, коли наші предки збиралися спільно під час великих свят на ігрища біля тодішніх храмів. В українському побуті залишилися ще сліди тих давніх звичаїв, як напр.: спільні поминки померлих, Великодні звичаї, коли всі зираються біля церкви і влаштовують різні забави, купальські ігрища тощо.

У глибоку старовину, поруч з різними ігрищами, влаштовувано теж спільні пирії. І ось тут евроблялося те почуття релігійної спільноти, прив "явання до своєї святині", яке стало в християнських часах основою в праці церковних братств.

У християнських часах осередком життя українських громад, на місце колишніх поганських святынь і капищ, стала церква. Вироблене давніше прив "явання до своєї святині" перенеслося на церкву. Тому відразу після прийняття християнства при церквах творяться релігійні організації - братства.

Уже в Іпатіївському літописі згадується в роках 1134 і 1159 про існування таких братств на Україні.

Братства ці були наглядним доказом прив "яваності" українського суспільства до своєї церкви й релігії. Вони ставили своїм безпосереднім завданням опіку над церквою й матеріальну допомогу церкві. З тою метою, братчики влаштовували т.зв. "братчини" - обіди, на які варилося мед і пиво. На ті братські обіди приймалося за певною грошовою оплатою гостей, збираючи в такий спосіб гроші на церкву. Братчини були тим активом, на який спиралася наша церква і духовенство від найдавніших часів.

Після того, як Україна опинилася під польським пануванням і коли в містах почали творитися станові організації - цехи, які репрезентували собою об'єднання у них членів, братства стали однокою формою організації українського міщенства, через що міщенство могло легше боронити своїх національних прав, зокрема, коли почався наступ на українство і православ "я". Особливо велику роль довелося відограти українським церковним братствам у ХІІ - ХІІІ ст.

Після світлого періоду могутності Київської держави, Україна, внаслідок зовнішніх і внутрішніх причин, очинилася під чужим пануванням. Нестало великих будівничих Української держави: Святослава, Володимира Великого та Ярослава Мудрого — горде плем'я русичів-українців, що панувало на велетенських просторах східної Європи — від Балтійського по Чорне море і від Ону по Чернігів, що тряслось мурами Візантійської імперії, опинилося в положенні рабів тих народів, з яких колись данину збирало.

Почавши від ХУІ ст., Україна поволі підпадає під панування Литви, а згодом — Польщі. Якщо литовський наступ на Україну не зустрічав ніякого спротиву з боку українського суспільства і сьогодні навіть важко сказати, чи підбій України Литвою не був якраз підбоем Литви Україною, то польський наступ не проходив теж легка. Повні два століття тривала боротьба проти польського наступу і, після остаточного прилучення українських земель до Польщі на Люблінській унії 1669 року, боротьба ця не припинялася. В цій боротьбі йшло про саме існування українського народу, про його "бути чи не бути". Во польське панування несло з собою рабство всьому українському народові і його денационалізацію, до якої всіма силами стремів польський уряд.

Українське селянство опинилося у важкому яомт, крінчики, віддане на ласку і неласку польських панів. Українське міланство позбавлено всяких прав, а на українську шляхту — так само, як і міланство — звернено всі денационалізаційні зусилля польського уряду. Польський уряд та одна з його підпор — римо-католицьке духовенство звернули свій головний удар проти українського православ'я, тому що віра була основною перешкодою в спольщенні українців.

Уже в Городельському поїзді короля Ягайла /ополяченого литовського князя/ 1413 року застерігається, що лише католики можуть займати державні посади в Литовсько-Українському князівстві. Таким чином, уся українська шляхта була відсунена від участі в керуванні державою. Це саме торкалося й міст, які мали свою власну самоуправу, до котрій могли входити тільки католики. Це був перший крок, спрямований на те, щоб змусити українську шляхту і українське міланство переходити на католицьку віру, що вело одночасно до ополячення. Разом з тим, почалося переслідування пръвославних. У 1412 році король Ягайло, перебуваючи в Перемишлі, відібрав від православних їхній собор і передав католикам, наказавши викинути з нього тінні останки похованих там українських Перемиських князів. Не помогли ніякі прохання православних. Дітей з міланських шлюбів король наказав хрестити в католицькому обряді, а тих, що були вже охрищені в православній церкві, наказав заново пересвідчати.

З словини ХУ століття, по смерті Львівського право-славного єпископа, король передав завідування Львівським Митрополією польському Галицькому старості, а завідування духовними справами пръвославних перебрав Львівський римо-католицький арцибіскуп.

Найбільших переслідувань зазнала Галичина, яка найраніше з усіх українських земель попала під польське панування і де українське боярство найскоріше скатоличилось та споцьшилося, так що православна церква там не мала ніякого сильнішого обронця.

Коло 1568 року в Польщі появляються езуїти і з тим моментом починається посиленій наступ католицтва на українську православну віру. Езуїти звернули увагу, зокрема, на шкільництво, маючи на меті через свої школи впливати на виховання молоді. Негайно з появою езуїтів з'явилися езуїтські кілонії в головніших осередках України й Вілорусі: у Вильні/1570/, Ярославі/1571/, Пілоцьку/1579/, Срібні, Любліні, Несвіжі, Львові, Кам'янці, Муцьку, Перемишлі, Вінниці, Фастові, Страсі. Школи були добре поставлені, і тому вся шляхта, навіть українська, посилає своїх дітей до тих шкіл.

Нічого й говорити про те, що молодь у тих школах виховувалася в дусі ненависті й погорди до всього, що не католицьке. Таким чином, езуїтські школи, поруч із загальною урядовою політикою надавання привileїв католикам, стали засобом денационалізації українських вищих верств. Під кінець XVI ст. майже вся вища верста українського суспільства була зденаціоналізована. Сини таких обронців українства і православ'я, як князь Константин Острозький, Михайло Вишневецький, Юрій Слуцький, Ходкевич і ін. - стали ревними католиками й поляками.

Славний український учений Мелетій Смотрицький у своєму творі "Тренос", або "Плач Охідної Церкви", виденому в 1610 р., оплакує перехід на католицтво таких українських родів, як князі Острозькі, Слуцькі, Заславські, Зборовські, Вишневецькі, Сангушки, Чортківські, Понські, Рожинські й інших незчисленник, яких довго було б вичисляти зокрема. Відпали також родовиті, славні, великомисленні, сильні й давні доми по всім світі голосною, доброю славою, могутністю і відвагою народу українського: Ходкевичі, Глібовичі, Сапіги, Тимкевичі, Корсаки, Загоровські, Потії й інші.

Поруч із токою денационалізацією, польський уряд став розбивати саме релігійне питання українців, викорилюючи до того т.зв. "право подавання духовних хлібів" або т.зв. патронат. Згідно з цим правом, всі православні єпископи та ігумені мусіли бути затверджені польською владою. Користуючи з цього права, польська влада затверджувала таких єпископів, які були б слухняним знаряддям у її руках.

У наслідок цього, на православних єпископських катедрах часто спинялися люди світські, які дбали лише про те, щоб найбільше матеріальної користі відобути із свого становища, занедбуючи справу й добро самої віри. Вони свою поведінкою тільки деморалізували вірних. Отож і не диво, що православне суспільство, зажажене до таких єпископів, не тільки не допомагало Церкві, але й залишало свою віру. До всіх тих ударів з боку католицького польського уряду на українське православ'я в кінці XVI ст. долучилася ще т.зв. релігійна унія.

Заходи над унією, тобто підпорядкуванням Православної Церкви Римові велися вже дівніше. В 1439 р. український митрополит Григорій, під польським католицтвом, визнав на Флорентійському соборі зверхність папи над собою. Але йому не вдалося повести за собою українське православне суспільство, і доконане тоді унія не вдалася.

У 90-их роках XVI ст. частина українських єпископів, бажаючи здобути собі в Польській державі рівні права з католицьким духовенством, постайки порозумілася з Римом і в 1596 році на соборі в Бересті проголосили приєднання Української Православної Церкви до Риму. Цей крок підтримав польський уряд, зподіваючись через унію, врешті-решт, окатоличити українців і силою почав змушувати православних до переходу на унію.

Як зачім, католицько-польський наступ на православне українство був усіма шляхами. Доля православних українців у Польській державі була незавидна.

Дою цю і кривди православних яскраво змальовує скарга голсови українських послів у Варшавському землі, Маврентія деревинського, внесена 1621 року:

"Почавши від Кракова, в Короні як поїмножається слава Божа за помічю тої нововидуманої унії? Вже по більших містах церкви запечатані, маєтності церковні попустошені, по монастирях худобу, замість монахів, замикають. Переїдемо до В. Кн. Литовського – там робиться те саме... В Могилеві й Срібні церкви є пічечатані, священиків розігнали. В Пинську те саме вчинено; монастир Лешинський на корчуму обернено. Через це діти сходять із села без хрещення, тіла мертвих вивозяться з міста без церковного обряду, як стерво; люди без шлюбів живуть у нечистоті, не сповідаючись, не причащаючись із світу сходять.

Невже це не самому Богові обидзе? Невже не буде мститися за це Бог?... Переїдемо до інших країн і утисків нечуваних. Чи то не кривда народові нашому українському, що, не кажучи про інші міста, чиниться у Львові? Хто Грецького /православного/ заксу, не уніят, той не може мешкати в місті, ані торгувати на лоції і кварти, ані до цехів /стакових міланських організацій, – прим. Ред.! /не може бути прийнятий. Коли хто вмре, мешкаючи в місті, того мертвє тіло не можна провести через місто з церковною церемонією, ані до хворого з Тайнами Господніми /те не вільно. А в Вильні – чи ж не утиск то? Коли мертвє тіло під замком хочуть провести через замок /буль/ /якож ходять і їздять усі, навіть миди й татаї/, totum обраму замикають, так що православні мусять мерця свого винесити 'никою обрамом', якою тільки гній міський вирозяти" /Михайло Грушевський – "Історія України", Київ-Львів, 1912/.

А князь Константин Сторозький у передмові до виданої його заходами в 1581 р. Віблії – скаржиться: "Бачив я, як вороги та вовки з усіх боків напирають на Церкву Христову та без милосердя жеруть її, – жалість прохідна мене. Во кого ж з благовірних та богоугодних не проїде жаль, коли він бачить убогість Церкви Христової, що ось хилиться впасті?"

І чиє серце не зм'якнє, хто не заплаче, щачаю розруху Церкви Христової, бачачи пірвоможену хвалу Її, бачачи, як дики вовки немилосердно розкрадають і розгаплюють стадо Христове? Різні вороги й найрізніше лукавство оточили нас! /Архієп. др. Гларіон Сгіенко – "Українська Церква", Прага, 1942, т. I, ст. 221/.

І ось у що добу, коли, здавалося, Православна Українська Церква залишилася без захисту, коли українська шляхта, яка сдинась могла стати в обороні своєї національності і своєї віри, зрадила в більшості свій народ, нижчі верстви українського суспільства стають в обороні своєї православної віри.

Церковно-релігійне життя в Україні віддавна визначалося своїм соборноправством і активною співучастю світських людей у керуванні тим життям. Від найдавніших часів українства Церква керувалася Соборами Помісними/краевими/, які вирішували важливіші питання церковно-релігійного життя всієї Української Митрополії, – та Епархіальными. Найдавніший Помісний Собор, про який знамо, відбувся в 1174 р. для вибору митрополита, Клима Омелятича. І в Помісних і в Епархіальних Соборах брали активну участь представники від мирян – світські люди, нарівні з представниками духовенства. Автор твору "Візантія та Рим у боротьбі за Україну" – /Прага, 1944/, німець Едуард Вінтер стверджує:

"Коли б Українська Церква не засвоїла собі широкої системи соборноправности та обирадльности церковних осіб з великою участю світського елементу, то вона не змогла б пережити католицьких нападів за час Польської держави!"

Виступаючи в обороні своєї православної віри, українське суспільство XVI–XVII ст. боронило разом з тим своєї національної скромішності і наспеки, що ті два поняття були тоді нерозривно з собою пов'язані.

"Православна Церква була єдиним національним представництвом української людності, її національним стягом, а заразом – головною опорою національної культури... Українське громадянство чуло і бачило, що єдиний ґрунт, на котрому можна згуртувати всі верстви і часті українського народу – це старий православний ґрунт, з котрим нерозривно зв'язалося саме поняття українського життя" – стверджує Мих. Грушевський /"Історія України"– Київ–М'яків, 1912/.

"Віра православна стала ознакою національності, українською; перестати бути православним стало однаковим, що перестати бути українцем. Церква стала центром українського національного життя. Бачивши різні перепони для свого розвитку, українське громадянство інотинктовно горнулося до Церкви, як до єдиної національної установи, де можна було почувати себе українцем" – пише Митр. Гларіон Сгіенко про часи XVI–XVII ст. – /"Українська Церква", т. I, стор. 192/.

Тому теж ті представники української шляхти, які ще почували себе українцями, докладали всіх зусиль в обороні православ'я перед католицизмом. На жаль, не багато їх уже було в XVI ст. Крім князя Юрія Слуцького Федора Усцкевича-

ча, що заснував у Заблудові на Волині друкарню, головним оборонцем православної віри в ХІІІ ст., був князь Константин Строзький, який у своєму Строзі на Волині зібрав гурт освічених православних українців і заснував друкарню, з якої вийшло багато служебних і полемічних православних книжок, та школу, що випустила ряд учених оборонців православної віри і української національності /м. ін. гетьман Петро Сагайдакний був вихованцем Строзької школи/.

Після проголошення Берестейської унії, князь Константин Строзький звертається з палким маніфестом до українського народу: "Наші невірні пастири, засліплені сяйвом світу й заведені своєю амоїцією, покинули наших святих патріархів і перекинулись на латинську сторону. Тому, що більшість мешканців цього краю й, особливо, православні християни до певної міри вважають мене головою православ'я й тому, що мені страшно перед Богом і перед вами, любі браття, взяти якунебудь частину вини на мою голову, доводжу до відома всіх загалом і кожного зокрема, що я постановив усюї з вами твердо стояти проти цих небезпечних врагів нашого спасіння. Що може бути більш безсороюного, більш несправедливого, ніж отих шість чи сім людей, що, як розбійники, твердно змовляються; що покидають наших пастирів-патріархів, що, не питуючи, заплутують нас у цю зраду – нас, православних, неначе німіх собак! Навіщо слухатись таких людей? Коли сіль видохлась, то треба її викинути і потоптати ногами" /Вінтер-Візантія та Рим у боротьбі за Україну/ст. 70/.

Поруч із цими, нечисленними вже, представниками української шляхти в боротьбу за православну віру включається широкі маси українського міщанства, зорганізовані в церковні братства. Найживішу діяльність розгорнуло найраніше Львівське Успенське Братство, яке додилося в тридцятих роках ХІІІ ст. затвердження свого статуту і навіть додилося, не зважаючи на всякі труднощі, того, що король погодився призначити до Львова українського православного владику/1539/.

В половині ХІІІ століття існують уже братства у Львові, Рогатині, Городку, Бересті, Перемишлі, Люблині, Жуцьку, Строзі і по інших містах, а то й селах. Україна вкрилася густою мережею братств, які стали міцними фортецями в обороні православної віри.

Причиною такого пожвавлення праці братств було загальне пожвавлення релігійного життя в Європі, викликане реформацією, звагачення й підсилення місіонерства, а найголовніше – це пекуча потреба оборони своїх релігійних і національних прав.

Тому то українське суспільство почалося горнутись до братств, сподіваючись відстоюти через братства свої релігійні і національні права.

На велику популярність братств вказує широке розгорнення їх мережі.

Також і патріархи Всеукраїнської Церкви зрозуміли велике значення братств у боротьбі проти католицького насту-

пу і не лише затверджують братства, але дають їм великі права, які ставлять братства, до певної міри, в незалежність становище від єпископів. Так у 1585 році Антіохійський патріярх Іоаким затвердив статут Львівського Успенського Братства і доручив йому слідкувати не тільки за життям членів, але й за життям духовенства. В 1588 році Царгородський патріярх Фрем'я потверджує рішення патріярха Іоакима і надає Львівському братству "Ставропігію", що давало братству право контролювати єпископа, а навіть не підпорядковуватися його наказам, коли Братство вважало, що він не діє згідно з потребами Церкви.

На початку ХУІІ століття Єрусалимський патріярх Феофан надає право ставропігії Луцькому Чеснохієському, Київському Богоявленському і Олуцькому Спаському Братствам /1620/; в 1668 р. ставропігіяльним отає Могилівське Братство.

Братства ставили собі широкі завдання, в саме:

1. Везпосередня опіка над своєю братською церквою, турбота про належне прикрешення її, організація різного роду церковних урочистостей і т. п.

2. Моральне й церковно-релігійне виховання членів братства. Членом братства по містах мог стати не тільки міщанин, але й шляхтич/селянство було тіді позбавлене всяких прав і не могло брати ніякої участі в суспільно-громадському житті/, але виступати з братства не дозволялося ні кому. Братство мало дбати про незліжну моральну поведінку своїх членів, наглядати над їх морально-релігійним життям. За всякі провини карав братський суд. Щоб підняти рівень виховання братчиків, Львівське Братство скасувало традиційні братські пири, а замінило їх на братські сходини, на яких братчики повчалися у вірі й освіті, читалося повчаючі книжки, переводилися диспути. Братчиків, що просинились проти братства і віри, братства могли через священиків відлучити від церкви.

3. Опіка над молодію. Для втягнення молоді в церковно-релігійне питання, утворено молодечі братства. Братства пильнували того, щоб молодь відвідувало церкву, брала участь у церковних святах і процесіях і т. ін.

4. Благодійність. Братства давали матеріальні допомоги потребуючим, організували власні лікарні і притулки для старців і немічних.

5. Проповідництво. Братства утримували вчених проповідників для церковних проповідей. Деякі з них проповідників славилися своїми глибокими проповідями, як наприклад: Йоанікій Галятовський, Антін Радивиловський, Лазар Баранович.

6. Організація шкільництва. З уваги на брак освіченого духовенства та вчених оборонців православ'я, братства взялися споріднено за організацію власного шкільництва.

Такі братські школи існували у Львові, Вільні, Стразі, Києві і ін.

7. Друкарство. Поруч із шкільництвом, велике значення мало друкування всякого роду релігійних книжок: богослужбових, повчаючих, полемічних. Тому й на ту ділянку звернено у братств увагу і зорганізовано власні друкарні, як от: у Львові, Вільні, Києві, Могилеві.

8. Врешті, як одне з найважливіших завдань – оборона інтересів православної людності перед владою. Братства постійно висилають свої делегації до Krakova та Varшави, а з 1616 року в Varшаві сидять постійні братські "ходатаї", які боронять справ братств перед владою.

Споміж усіх братств в Україні особливо своєю діяльністю визначилося Львівське Успенське, а потім Київське Богоявлінське Братство.

Львівське братство мусіло давно боротися, поки вибороло собі затвердження від влади. По смерті друкаря, Івана Федоровича, братство, за допомогою Львівського єпископа Гедеона Балабана, викупило в 1683 р. його друкарню, в якій потім випущено цілий ряд церковно-релігійних книжок. Разом з тим, братство заходилося організувати власну школу "для наученія дітям усякого стану – аби не був їх рід наче безсловесний задля ненаученія". Школа ця випустила потім цілий ряд видатних українських учених і діячів, як архієпископ Арсентій, Степан Зизаній-Кукіль, Лаврентій Зизаній, Кирило Транквіліон Ставровецький, Іов Борецький – пізніший Київський Митрополит. У тій школі вчився також Петро Могила.

Київське Братство утворилося щойно в 1615 році, перебравши фундацію української шляхтянки Гальшки Гулевичівни-Лозки, яка, вмираючи, записала на добродійні цілі весь свій маєток у Києві. Київське Братство побудувало Богоявлінський монастир, а в ньому заснувало свою друкарню і школу. Київське Братство в XVII столітті перебрало на себе провідну роль в українському житті, згуртувавши в Києві цілий ряд учених, як: Іов Борецький, Захарія Копистинський, Лаврентій Зизаній, Памва Беринда.

Київське Братство друкарів довгі роки по тому продовжує свою роботу і постачає церковні книжки всій Україні та Московщині. За 15 літ /1616–1630/ вона випустила більше книжок, ніж до того вийшло в Україні.

Так само Братська школа, заснована 1617 року і переформована потім Митрополитом Петром Могилою в Колегію, а згодом перетворена в Академію, став огнищем православної науки не тільки на Україну і Росію, але й Балкані.

"Київська Академія", – стверджує згадуваний уже нами Вінтер, – стала не тільки духовною й духовною збірною точкою Української Православної Церкви, але також свого роду духовним огнищем православних слов'ян узагалі. З числа, приблизно, тисячі слухачів, що відвідували Академію, майже ото були неукраїнці. Вони походили так з півд.-заходу,

Балканів, що знаходилися під турецькою владою, із з північного сходу — з Московщини.

Шлях боротьби братств за свою національність і віру не був устелений квітами. Приходилося зводити важку боротьбу не тільки з чужими — католиками, але й з своїми — уніятами. Так, напр., уніяцький митрополит Рутський, що коло 20-их років 17 ст. обняв своє становище після організатора Берестейської унії, Гнатія Потія, в своїй доповідній записці до уряду стверджує, що "засноване три роки тому" Київське Братство є головною перешкодою в поширенні унії, і пропонує його закрити.

Ще раніше король з Потієм розгромив Берестейське Братство. У Вильні, найбільшим тодішнім центрі білоруського церковного і культурного життя: "Силоміць, військом відбирано від православних церкви, розбивано замки й двері та віддавано уніятам" — пише М.Грушевський /"Історія України", стор. 250/.

Але все таки братствам де-не-де вдавалося де-що вібоювати. Зокрема, по Берестейській унії, коли майже весь український єпископат перейшов на унію, роля і значення братств зросли.

"Настав найтакий час Благочестивої Церкви... і в цей час без єпископства братства не побоялися взяти в свої руки якнайбільше церковної влади, управляти Церквою, скрізь міцно боронити її" /Митрополит др. Гларіон Стіенко "Українська Церква", т. I. стр. 211/.

У 1607 р. Львівському Братству вдалося добитися закону, що православні церковні становища будуть обслуговуватися тільки православними.

Хто знає, однак, чи довго довелося б утриматись братствам, коли б на допомогу їм не прийшло козацтво, зокрема, на початку 17 ст. Козацтво тоді зросло в силу, а особливо, за гетьманування Петра Конашевича-Сагайдачного набуло значення і впливів у Польській державі. Козацтво було глибоко прив'язане до свєєї православної віри.

"Їх боротьба за волю українського народу рівночасно була боротьбою за православ'я. Національна, державна й церковна самосвідомість подавали собі руки" — пише про козаків Вінтер.

Так, як козацтво бачило в Церкві свій прапор боротьби за національність, так і українські церковні кола добивали в козаках своїх оборонців, борців за націю й віру.

Відразу ж після заснування Київського Вчительства, в нього вписався гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний з усім Військом Запорізьким, беручи тим новозасноване братство під опіку всього козацтва. Це дало можливість братству розгорнути належну діяльність і стримувало воякі ворожі виступи проти братства.

Перед своєю смертю Огієнічний записав на Київське і Львівське Братства весь свій маєток, щоб з прибутків тих прийняло "вченого магістра, в гречькому языку до-

свідченого, на науку і цвітіння діток православних, і бакалярів учених, на вічні часи!"

Київському Братству і козацтву на чолі з Сагайдачним, треба завдячувати відновлення укоїїнської православної єпархії. Після Берестейської унії при православній вірі залишилося тільки три єпископи: Львівський – Гедеон Балабан, Переяславський – Копистинський, наступник Балабана – Тисоровський.

По смерті двох перших /1607 і 1609/ Українська Православна Церква залишилася фактично без своєї єпархії.

У 1620 році українське громадянство, користуючи з переїзду з Єрусалимського Патріярха Феофана, який їхав із Москви, попросило його висвятити їм митрополита і єпископів. Патріярх довго не погоджувався, бо "боявся короля Й ляхів", але врешті, заручившись опікою Сагайдачного і козаків, висвятив митрополита і бєпископів. Не зважаючи на всі перепони, київському громадянству й козацтву вдалося добитись від короля затвердження новови- свячених владик.

Після доби Хмельниччини на Лівобережній Україні, що опинилася під Московщиною, братства вже не відіграють такої вирішальної ролі в церковному житті. Звичайно, вони працюють далі, але згодом починають переходити під московську контролю, зокрема, після підпорядкування Української Православної Церкви Московському патріархові. "Прибирання Малоросії к рукам" не оминуло й церковної ділянки життя.

Московський уряд, усвідомлюючи своє важливе значення і вплив має церква і церковні братства в житті українського народу, звернув особливу увагу на їх обмосковлення. На Україну спеціально присилалися священики і єпископи з Московщини, монастирі обсаджено виключно московським елементом, центр українського національно-релігійного життя – Київська Печерська Лавра, Братська друкарня і Могилянська Академія згодом перетворилися в гніздо московської реакції. Так само і українські братства були обмосковлені, обсаджені московським і обмосковленим елементом, і колишні твердині української національності стали знаряддям московської політики.

На Правобережній Україні, під польським начинуванням, братства ще довго зводять бій за православну віру. Вій цей знову очолює Львівське Братство. Однак, натиск уряду й унії стає порівз сильніший. Законом 1678 року братства підпорядковано єпископам, а в спірних питаннях між братством і єпископом мав рішати польський суд. У 1680 році з польського боку поновлено справу переведення

Гетьм. Сагайдачний

і єпископом мав рішати польський суд. У 1680 році з польського боку було поновлено справу переведення всіх православних на унію і для цього скликано у Львові з'їзд, але він не вдався.

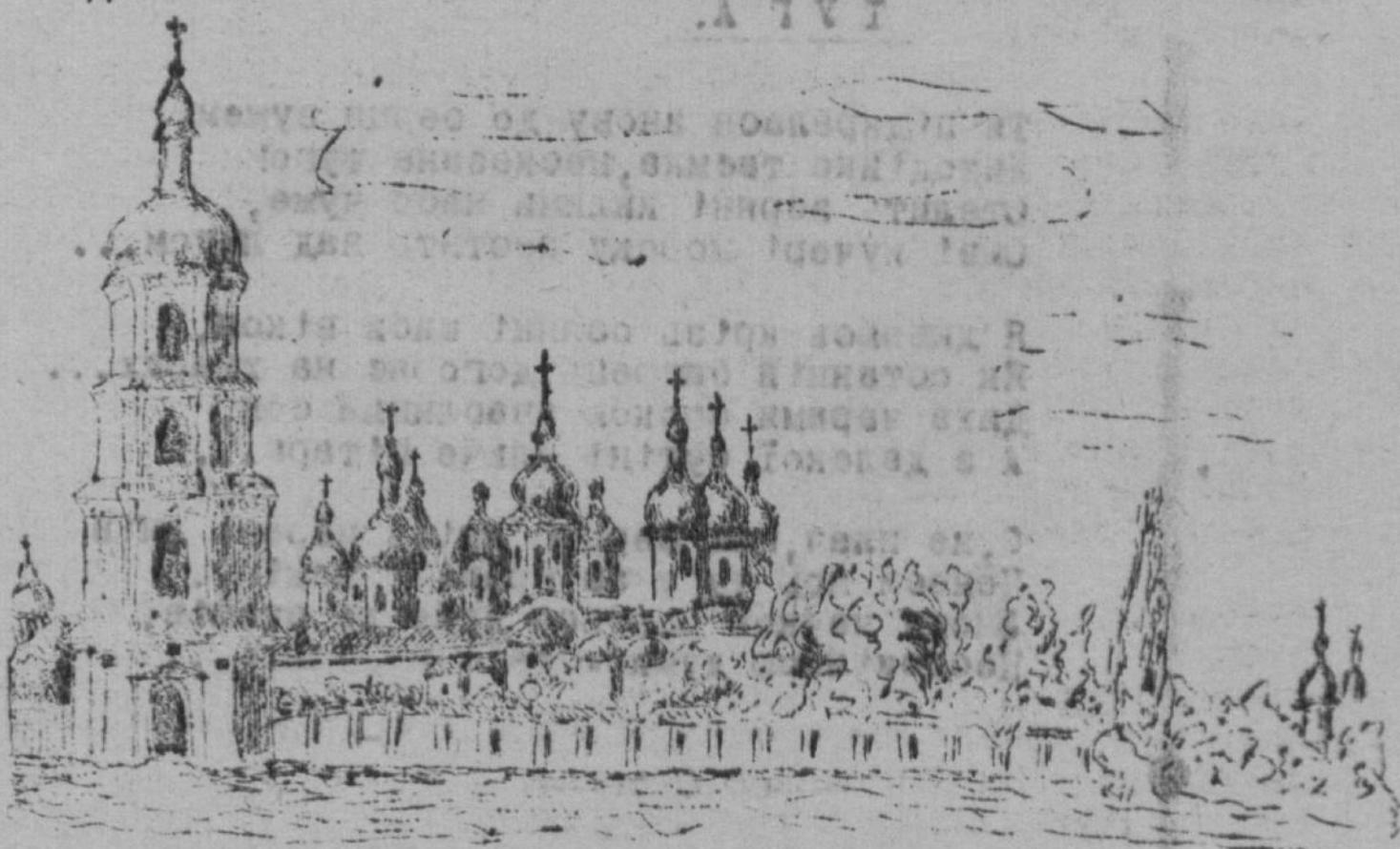
У 1700 році львівський єпископ, Йосип Шумлянський, переходить на унію і силоміць захоплює Братську церкву. Відтоді нагінка на братство пішла ще сильніша. В 1704 р. під час облоги Львова шведами, поляки, щоб заплатити шведам контрибуцію, забрали все братське майно. Це сильно підривало Братство. Одиноким джерелом прибутків Братства залишилася друкарня, але, коли в 1708 році Шумлянський заснував свою друкарню, Братство не могло видергти конкуренції та ворожого натиску і врешті перейшло на унію.

Ще раніше, бо в 1691 році перейшов на унію і перевів з собою всю єпархію Перемиський єпископ Винницький. У 1711 р. на унію переходить Луцька Волинська єпархія.

Так закінчилася майже двохсотлітня боротьба українських церковних братств за православну віру.

"Цілі віки існували ці братства, — пише Митрополит Гларіон, — і своєю славною діяльністю на користь Церкви, батьківської віри та нації вписали цілі славні розділи до нашої історії; як високоморальний братський союз, коли й безпосередньо впливали на благочестиву людність, в свою культурно-освітньою діяльністю підносили освіту цієї людності. В часи, коли нам загрожувала найбільша небезпека винародовлення, це був найміцніший народний провід".

А 777

Софійський Собор у Києві.

Б. Олександров

МАТИ.

Нависала розпукою ніч...
Хтось ридав і молився в сльозах.
Колихалося полум'я свіч,
Мерехтіла журба в образах...

Одинока і бліда, мов тінь,
Скорбна мати завмерла в плачу...
Та ніхто її тужних молінь
В ту розбурхану ніч не почув...

Рівся звірем у полі буран,
Сіяв поночі краплі росин...
Може там, серед поля, від ран
Одноко вмирав її син?

Нависала розпукою ніч...
Сірі ниви жадали грози,
Колихалося полум'я свіч,
Золотило сумні образи...

ТУГА.

Ти підкралася знову до серця вужем,
Лиходійко таємна, несказана тugo!
Стелить зоряні килими небо чуже,
Сиві кучері мороку пестить над лугом...

Я дивлюсь крізь осляні шиби вікон,
Як останній багрець догорює на хмара...
Диха чарами спокою звабливий сон,
А з далекої сутіні кличе гітара...

С, не плач, мое серце! Крізь марево днів
Понеси мою тугу за грани і межі! ...
Знову чайкаю рветься душа до степів,
Неспокійною думкою далі мережить...

Петро Волиняк

Лист із Волині.

/Сповідання/

Люба тіточко! Ми тепер з Галею зовоїм сироти. Нема вже нікого в нас. Ви не знаєте, як нашого тата забрали? Це було навесні. У нас під хатою цвіла вишня. Сиділи ми з татом і вечеряли надворі, коли приходить троє військових і цвое сільських.

— Ти, — кажуть, — німецький штіон і ми тебе заберемо в тюрму.

Тато не хотіли йти. Вони дуже плакали. І мама плакали, і я з Галею плакав. Та не помогли наші слези:

— Гітлера їдав, а тепер плачош? — сказав один із військових.

А голова сільради сказав:

— Не плач — Москва словоам не вірить.

І всі вони сміялися. Тоді тато перестали плакати і пішли. Повели тата, а ми з мамою цілу ніч не спали. Лише Гая заснула сідячи. Перед ранком, коли із за пасіки місяць вийшов, сказали мама мені:

— Лягай, синку, спатки вже.

Я ліг біля Галі, а мама все стояли і дивились перед себе. І очі в них були великі, а слези не текли, а стояли на віях немовби роса на траві.

— Мамс, куди ви дивитеся? Чи тата виглядає?

— Ні, синку. То я дивлюся, як тумани йдуть з болота на поля...

Коли я встав, то вже сонечко піднялося вище хліва, а мама все стояли під вишнею. Стояли, але не плакали вже /маоутъ, висохли слези на сонечку/. А очі в них були наче скляні, а під очима чорно, і лице вое було таке чорне, що я злякався і заплакав. Та мама не чули того. Вони ніби скам'яніли. І не було нікого, хто прийшов би до нас, бо всі боялися.

— Мамс! — крикнув я. — Чи ви ще й ніч спали?

Аж тоді вони почули. Охватились:

— То це й день уже? А ще корова не дозна. А корова ревла в хліві...

... Прожили ми отак з тиждень. Уже й не плакали, але в хаті в нас було журно, як по похороні. Надворі були більше, як у хаті.

Мама потішали нас:

— Не один наш тато пропав. Тепереньки півсвіта в тюрях. Живуть же люди.

А раз приходять мама з роботи і сумні-сумні такі. Полягали ми спати. Гая заснула, а я питар маму:

— Чи не чули там, може, будуть випускати людей з тюрем? Кажуть, що там уже й місяць нема. Мой нашого та-

та випустять?

- Е, синку! Уже нашого тата повезли на північ, а відти не вертаються.

Помочали трохи, а тоді:

- Уже й жінок беруть. Що то ви, дітки, тоді робитимете, як і мене заберуть? Ти, Васильку, тепер великий. Не кидай Галі саменької, будьте разом уже.

І вас, тіточко, з дядьком споминали. Казали, що якби вас не заслали були, то й нам лучче було б.

... А рано, рано, що й сонечко не сходило, чую: щось галяче капає мені на голову. Розплющив очі, а то мама сідять наді мною, будять мене, а слізки в них течуть, та - чутъ...

- Уставай, Василечку. Беруть мене од вас. Я скопився та як крикну:

- Мамочко моя рідна! А як же ми тепер будемо?

І так мені враз холодно стало, а тіло все стерплю, ноги наче важкі стали. Сів я і заплакав.

А мати мені:

- Не плач, не кричи, а то Галю розбудиш, і вона плакатиме. Ти ж тепер ій братик, і тато, і мама, - сказали стак, упали на мене, обняли мене за голову і довго плакали.

А що хотіли мені мама все розказати, як нам жити, що істи, що робити, аде не вспіли - забрали їх. Тільки встигли сказати:

- Ну, дітки, самі ви тепер. Немає у вас ні родичів, ні близьких. Загнала нас війна в чуму сторону і захватила революція. Нема й людей добрих тепер. Надійтесь, дітки, на Бога. - Він один тепер може допомогти вам.

Зняли маленький дерев'яний хрестик із себе, зав'язали його Галі на шию, поцілували її сонну, перехрестили й поцілували мене, і повели їх двоє військових.

Стояв я і дивився їм у слід, а потім згадав, що мама й хліба не взяли. Скопив пеляничку й побіг. Догнав, але мене вже не пустили до мами.

А мама плакали ще дужче і крикнули:

- Спасибі, синку. Галю доглядай...

Стак і отали ми самі - справжні сироти теперечки.

Іду я до хати та й думаю:

- Попрошу тітку Ганну корову доїти. Отож, молоко в нас буде, а муки пудів два є, і жита та гречки є трохи - перезимуємо з Галею якось. А там знову весна прийде. Я підросту трохи, а мої мама чи тато вернуться до того. Вони ж не винні ні в чім.

Приходжу... Еге, тепер усе. І наймося і напінося! У дворі голова сільради і досілька активістів. Один корову тягне, другий муку та хатні речі виносить, а ті курей ловлять - хаяйнують, як ті круки над трупом.

Гали взяла різку і біле нюх голову сільради, приказуючи:

- Не бели насої колови, а то я мамі сказу...

А він сопе, тягне корову і відгризається:

- Ач, яке насіння! Мале, а кусається вже.

Узяв я Галю на руки та й кажу до нього:

- Що ж це ви все забираєте, а як же ми будемо без батька та матері та ще й у голій хаті?

- У голій хаті! А хто тобі хату дасть, кодло ти погане? У яслах вас перевиховавть, а майно все в колгосп піде, по закону.

Забрали все, а ми зостались з Галею, як на пожарищі. Тільки кілька чорна й біленька курочки залишились у нас: кицьку покинули, а курочки не впіймали.

* * *

Підвечір сиділи ми з Галею на порозі порожньої хати, коли це приходить одна сусідка, а потім друга, третя. Принесли нам їсти, поплачали з нами, але сказали, що візти нас на ніч бояться, бо можуть і їх через нас зібрати.

Коли зірочка вечірня зійшла над лісом, то за цариноро, - полягали ми спати з Галею. Та не в хаті, а в дворі, під сіном - боялись самі в хаті спати.

Темніло. Ви, мабуть, пам'ятаєте, тіточко, наші весняні вечорі над Случею? Отож, був такий вечір у нас. Затихли перепилиці в полі, зашебетали солов'ї в садах, а з сіномкатей, що були за полями, віяло весняними пахощами, в яких були: і болотний запах латаття, і ніжність пролісків, і міцний дух полину. Галя ніяк не хоче спати. Сидить біля мене і розпитує /вона дуже цікава була/:

- Василечку, а що то таке?

- Зірочка.

- Яка зірочка?

- Вечірня.

Замовкла і думава. Подумала хвильку і знову:

- Василечку, а що це?

- Сіно, - кажу.

- А для чого сіно?

- Корівку годувати, - відповів я. А слізози потекли в мено - немає в нас нічого тепер, не треба і сіна нам. А мати ж було стараються: вечерами та світанками се-рпом по шляхах та обміжках жали його.

А Галя все питава. Показував хрестик мені і знову:

- А що це?

- Бозя.

- А яка Бозя?

- Добра.

- А відки доbra Бозя?

- То мама тобі дали, щоб ти берегла та молилася,

- А як молилася?

А що я їй скажу, коли й сам не вмію?

- Стакачки ставай на коліна, піднімай руки вгору і кажи:

"Воже Великий і Добрій Покарай злих ворогів наших і визволи наших тата і маму з тюрми додому!"

Довго ми молились отак. Галя дивиться на вулицю і питает:

- Ще не йдуть мама?

- Ні.

- А чому не йдуть? Я ж молюся...

- Завтра, може, пойдуть, а зараз спатки треба.

- А де в Бозі хатка?

- Всюди: в полі, в лісі, в квітках...

- То я однесу Бозю в квіткову хатку — нехай спить уже. Не можна. То мама тобі дала, щоб ти ні кому не віддавала її. А як хто візьме твою Бозю, то мама ніколи не вернеться. Чуєш? Ніколи!

І Галя взяла мамин хрестик у кулачок, стиснула його і сказала:

- Не дам... Ні кому не дам доброї Бозі... — вітхнула солодко і заснула.

* * *

А потім забрали нас: Галю в ясла, а мене до патронату. Мене голова колгоспу на роботу послав.

- Нічого дарма хліб державний їсти, — сказав. — Іди на свинарник, робитимеш там.

Пішов я. Цілий день тягав воду з криниці. Увечері пішов Галю відвідати.

Іду селом і плачу: в який двір не гляну — всюди батьки та матері дома. У дворах чисто та гарно. Квітки під хатами. Часом стоїть стіл під яблунею, — за столом уся сім'я вечеряє. Тоді я чую, як пахне смачна юшка з укропом. А мені так хочеться юшки з молоденькою картоплею та укропом! Забрали маму і не попробували ми її цього літа. І не попробуємо, бо нам варять лише канц'єр з пшона. А їсти хочеться — наробився за день: руки й ноги наче перебиті в мене.

Доходжу до ясел і чую — там якийсь галас. Прискорюю ходу і вже виразно чую, як плаче наша Галя.

Віжу бігом, добігаю і бачу, як Галя лежить гола на землі, а над нею завідувачка ясел Роза Гіцель нахилилась і кричить:

- Віддай! Віддай, кажу тобі, бо гірше буде.

Я підскочив та як шарпону ії за плече:

- Шо ти робиш з бідною дитиною?

Галя почула мій голос і зраділа дуже. Схватилася та до мене:

- Василечку, вони мою Бозю хоче забрати, а тоді мама не прийдуть.

Припала до мене і труситься вся та плаче, а хрестик тримає в кулачку так жіночно, що й я не можу розтулити його.

Роза мовчала, поки стянилась від несподіванки, а тоді як закричить на мене:

- То ти мені прийшов сюди релігію проповідувати? Дітей будеш мені настроювати? Ну, підожди ж! Я тобі покажу! Ти здоровий уже, не то, що Галя.

Написала щось і послала сторожа до сільради.

А Галя плаче ревно і просить мене:

- Васильку, не хочу я тут. Ходім додому, будемо в сіні спати.

- Ой, тіточко! Якби ви бачили тоді Галю, то ви пожаліли б нас і зворали б її до себе. Коли б ви побачили, які велики і залякані очі були в неї, і які слізки бігли з тих очей, то й ви плакали б. Ні, не плакали б, а кричали б на все село, на весь світ:

- Звірі люті! Нашо ви відняли в дитини батька та матір, а її катуете?

Та хіба ж вони почують? Глухі вони, тіточко, бо душі в них немає.

Не плаче вже Галя. Притулилась голенька до мене, дим'яться кудись у небо і тільки схлипнує та здригається вся. Нічого не говорить, ніби й не бачить нічого.

Стою я так з нею серед двору і не знаю, що робити. Так і застали мене голова сільради з парторгом.

Увійшли в двір і зразу голова до мене:

- Ти чого сюди прийшов?

Я мовчу. Що я казатиму Йому? Він і так знає.

- Я тебе питаю, чого ти сюди прийшов?

- До Галі, -сказав я.

- до Галі! ... Батьків здихались, а тепер з дітками справу май, -процідив крізь зуби парторг. - Віддай дитину і ходи з нами.

Мусів я віддати Галю до рук Рози Гіцель. Охватала вона її та зразу за ручки. Вирвала хрестик і в бурні ян його закинула. А Галя кинулась та як закричить:

- Васильку, забери мене до себе, бо я боюсь з нею!

Пручаеться бідне та рветься з Розиних рук.

Не витерпів я - хотів скочити до неї, але парторг схватив мене за руку, а голова за другу і заявили:

- Ну, досить. Ходім до сільради.

І потягли мене. Ішов я мовчи. Не плакав на віть. Тільки слухав, зуби сціпивши, як Галя кричала:

- Бозю мою віддайте, щоб мама вернулись! ...

... Ночував я в сільраді. Ні спав, а сидів цілу ніч, бо ні міг спати. Сидів на дслівці, охиливши голову на коліна. Єдається, й не думав нічого, а незчувся, коли й сонце зійшло. Тоді пустили мене.

- Іди на роботу, -сказали. - А будеш у ясла бігати, в тюрму відвеземо.

Боявся я ходити до Галі. Лише коли-неб-коли бачився з нею. Та й то крадькома.

Сдного разу, після полудня було це, підходить до мене старша свинарка, подивилась на мене жалібно та й каже:

— Василю, мати ваша прийшла. Піди по Галю та підійті до вашої хати. Може хоч вас пізнає.

Ох, і зрадів я! Навіть не дослухав до кінця її слів та й побіг у ясла. Влітаю в двір, не дивлюсь ні на Розу, ні на кого, схватив Галю за руки і бігом додому.

Добігаємо до двору нашого, а Галя кричить:

— Пусти мене! Я сама хочу йти до мами.

Пустив її саму, іду ззаду та дивлюсь, як вона ніжками своїми щидаєко перебирає: от-от упаде, але ні! Біжить та кричить:

— Маму випустили! Тепер дома буду, не піду в ясла. Доходимо до двору. Глянув я і охоловувесь: ходять мама по двору, щось говорять до себе, дивляться кудись далеко, а очі в них великі-великі, але наче туманом затягнені; одежа брудна та пошматована, а чорні коси звисають / простоволосі вони були/ і наче одвічна скорбота, вкривають голову і плечі.

Злякалася я. Хотів Галю зупинити, але вона вже вскочила ворота і як закричить: — Мамо! Мамочка моя! ...

Наче прочунялись мати. Здригнулись і круто повернулись до Галі. Ідуть до неї, а воне стала і простягає руки лише — боїться йти. "Мамо", — каже, — а сама смеється і слізи на очах стоять. Ідуть мама до неї, дивляться пристально і тихо, тихо промовили: "Галю, дитино моя" .. Але Галя не йде. Стоїть, рученята піднявши, а потім скривилася та як заплаче...

Знову здригнулись мати. Підходять і нахилились до Галі, взяли її руками за плечі і дивляться їй у вічі. Зрозумів я, що збожеволіли мама в тюрмі і не пізнають нас. Острашно і холодно стало, ніби снігом хто обсипав мене. Щось підктилось під горло, не дав дихати. Охилився я на ворота, стиснув зуби, а слізи течуть і гарячими краплинами падають мені на ноги.

— Мамо, — промовив я і глянув на них.

Повернулись і підійшли до мене:

— Ні, не він. Бач, і в цього очі червоні, а сам жовтій увесь. Кинувся я до Галі, взяв її на руки і підіг знову до матері.

— Невже ви нас не пізнали? Це ж Галя. Подивіться на нас.

Дивляться, але не пізнають. Потім підійшли ближче руничко розірвали сорочечку на Галі і знову: "Ні, не вона. І хрестика нема. Я ж своїй доні хрестик давала" І пішли по двору, говорячи: "Де ж мої діти? Віддайте їх мені, бо їм же погано без матері!" Стоїмо ми з Галею і не кричимо, але слізи в нас течуть. На вулиці стоять люди, ніби скам'яніли всі, і також тихо плачуть. А мети ходять по двору і шукають нас. Раптом побігли і кричати:

— Ось вони, ось! Не ховайте їх — все одно я знайду своїх дітей.

Підбігли до криниці, скилились на цямрини і пронизливо вигукнули:

— А-а-а! Заховали їх у яму? Найду їй тут.

Перехилились і... Я почув лише, як зойкнула
якось жінка на вулиці:

- Сй, держіть її!...

... Поховали нашу маму. Зовсім самі ми з Галею
— оправжні сироти теперечки. А жити нам важко. Ой, важко,
тіточко, без батька-матері. Коли б ви взяли Галю, бо їй дуже
погано в яслах. А я проживу якось — підросту трохи і
заберу її від вас.

—ooooo—

Слово Соловей.

У КРАЇНІ.

Україна — безкрайність пшениці,
І блакить, і простори Дніпра.
Ти джерел невичерпних скарбниця,
Ти моїй Білорусі сестра.

Я племінник твій — син Білорусі,
Серед вихорів тьми і надій
Від лихої війни-землетрусу
Йшов до світла крізь пекло подій.

Цікі бурі і ночі негоди
Не злемали мене на шляху:
Я проплив через буряні води,
Я пройшов через темінь глуху...

Світлий промінь надії і ласки
Тільки небо лило голубе.
При погибелі збройному ляску
Я нежданно зустрінув Тебе.

Хай не бачив я балок широких,
Хай не бачив порогів Дніпра,—
Я почув твої вольні кроки,
Білорусі моєї сестра.

Це були твоїх соколів чини,
У геройськім житті й боротьбі
Я побачив Тебе, Україно,
І принесу цю пісню — Тобі.

Я побачив, як прагнуть до волі
Твої соколи, дужі, як Ти,
І відчув, що вони як ніколи,
Мої друзі і ширі брати.

Нас одна калихала негода,
Та ніхто не поміг нам ніде.
Наших першів сила і згода
До одних ідеалів веде.

Як не славити злетів орлиних,
Полум'яних, як сонце весни?
Слава, слава Тобі, Україно,
Слава вам, України сини!

1945.

З білоруської мови переклав
Б.Ол.

Юрко Степовий

СМЕРТЬ ОТАМАНА БЛАКИТНОГО
/Оповідання/

На межі колишньої Катеринославщини й Херсонщини, у мальовничому вибаку, загубилося невеличке село. Воно було, як звичайне херсонське село: біленькі чепурні хати з розкішними вишневими садками, широкі просторі вулиці. Більшість хат з солом'яними дахами, а між ними де-не-де під черепицею, на зразок німецьких колоній, а ще рідше під бляхою. Кожна садиба обнесена майстерним дерев'яним парканом, а місцями високим кам'яним муром. Десь у центрі села — невелика базарна площа, з кількома кам'яними крамницями.

Близько базару стояла старенька похила хата з минулого століття, але дах мала, ще зовсім новий з бляхи. Ця хата з новим дахом нагадувала собою дідуся в елегантному новому кашкеті.

У дворі було кілька надвірних будівель, а на розі садиби — криниця з великим старим журавлем, який, певно, пережив не одне покоління господарів цієї садиби.

У дворі все було по-звичайному, по-господарськи. Садиба нічим не відрізнялась від інших. Але пізніше вона була спалена, зруйнована. Не лишилося каменя на камені. Тільки купи перегнилого попелу та руїн наводять прохожого на питання: що сталося тут і чому? /Мабуть, ці господарі були якими-сь злодіями або конокрадами, що з ними так поступили/, — подумав собі прохожий. Але до нього підійшла якась бабуся і показала своєю старечою рукою на цвинтар, де стояла висока, закурена могила з кленовим хрестом. Ця могила чомусь стояла неподалік від загальних могилок, окремо.

— Оце причина тих руїн, — сказала прижачим голосом бабуся.

Прохожий підійшов ближче до могили і прочитав на хресті лаконічний напис:

"Тут спочиває прах — К.Ю.Блакитного"

Тепер Йому стало зрозумілим, що в цій садибі колись народився і жив той, про якого він недавно читав у

повісті "Холодний Яр"-Горліс-Горського. Він з величезним захопленням читав цю повість, а особливо, якщо дочитав до місця, де говориться про прибуття до Холодного Яру Степовиків з Херсонщини під командою отамана Блакитного. Від цих сторінок Йому повіяло чимсь рідним, близьким і знайомим, бо він знов у всіх деталях про організацію і бойовий шлях Степовиків на Херсонщині, він прекрасно зновав заваятого і хороброї їхнього отамана. Він не раз був живим свідком його відважних рейдів на Херсон, Елісаветград, Слександрю і інші міста Херсонщини.

Останньо прохожий з ним бачився десь восени тисяча дев'ятоот двадцятого року в районі Холодного Яру. В нього назавжди в пам'яті залишилася та золота осінь знаменного 1920 року.

Було десь біля Медведівського монастиря. Сунулась незчисленна маса повстанського війська. Попереду на сірому коні їхав незабутній Блакитний, а поряд з ним — його найближчі побратими по зброї: начальник штабу Степовиків, Вовгур, і помічник його, Гнибіда, а ще за ними — командир кінно-кулеметних частин — Чорний Ворон і Легтий. Картина була величава. Привівши своїх засмагливих від херсонських вітряків Степовиків коло двадцяти тисяч, Блакитний перейняв на себе командування всіма повстанськими силами, що були тут розташовані на Правобережні, а їх було тут не мало, щось коло тридцяти тисяч. Йому зразу ж усі дрібніші отамани охоче підпорядкувались. І цілком зрозуміло, що сталося так, бо, по-перше, він привів із собою велику кількість війська, а, по-друге, з усього було видно, що це не є другорядний ватажок.

Блакитний був надзвичайно популярний серед своїх Херсонців. Вони вже його добре вивчили в бойових діях на своїх землях, він не раз перед своїми земляками складав бойові іспити на Херсонщині.

Блакитний був не лише добрым командиром, але й хоробрим вояком, що в критичні хвилини бою воєяв у своїх підлеглих героїзм і відвагу. Одна його поява серед передових розстрілень магічно діяла на козаків. Херсонці вбачали в овому отаманові—землякові постать справжнього командира, батька і товариша. Ось чому вони з такою повагою ставилися до нього, ось чому авторитет Блакитного так швидко сприйняли й інші старшини і козаки, що перебували в Холодному Яру. В ушах прохожого ще й досі бренів ніжно-оксамитний голос палкої промови Блакитного на нараді старшин у селі Мошни. Перед його очима і дотепер стояв стрункий, вище середнього росту командир Херсонців, а ніжним обличчям, наємаганим херсонськими вітрами. Перед прохожим, мов жива, стояла добре складена постать, вишколеного в стінах Горійської офіцерської школи, поручника, а пізніше полковника Маньківського полку.

Прохожий ніколи собі і в головах не клав, що Йому ще колись у житті доведеться натрапити на сліди й дізнатися про дальнюшу долю так відомого йому й близького отамана. Він у Холодному Яру був захоплений цією імпозантною

постаттю, але вона промовила, прошуміла перед ним і тільки лишила в пам'яті приемні спогади про цю дорогу людину. Він ще тоді цікавився цим відважним степовиком, але не час і не місце було дізнатися, хто він, що і звідки. І ось тепер, по якихось кількох десятках років, йому трапилася така приемна нагода та ще й десь далеко від знаменного Холодного Яру. Він з надзвичайним зацікавленням почав далі розпитувати бабусю про історію тієї одинокої замуленої могили з кленовим хрестом. Бабуся тяжко зітхнула і почала:

— Важко мені, сину, пригадати про те, що діялося кілька десят років тому. Стара я стала. Пам'ять моя притупилася. Про це найкраще могли б розказати батьки покійного. Але з них нікого не лишилося в селі, бо вони ще того таки року, коли вбили цього /вічна/ йому пам'ять/ всі повікали десь. Ну, та певне за ці кілька десятків років десь сердечні й погинули...

— А може ви дещо пригадаєте? — допитливо просяв прохожий.

— Ні, сину, важко мені пригадати, — відповіла бабуся. — Але ось тут у нас є один старий сторож громадського садка. Він, здається, далекий ім родич, бо часто про них розказує. Як маєте охоту, то я його зараз покличу? Цей чоловік колись був досить поважною людиною в нашему селі: вчився в Херсоні, а пізніше був якимсь службовцем у Петербурзі. Досить грамотний і розумний чоловік. А як сталася революція, то він приїхав до села та так і досі собі живе самотньо. У велику роботу не влезить, а так собі працює сторожем. Ось я хутенько.

І бабуся пошкандибала не оглядаючись.

За кілька хвилин прибув поважний дідусь, з розкішною сивою бородою, але виглядав нужденно: старі з лантуха штани, уквітчані з усіх боків латками; на ногах напівроздерти гумові черевики домашнього виробу із камер авта; на голові заялезений кашкет без козирка.

Дідусь привітався до прохомого і, тяжко зітхнувши, сів рядом з ним.

— Чому, дідусю, так важко зітхаете? — запитав його прохожий.

— А як його і не зітхати, чоловіче добрий, коли таке паскудне життя. Ось бачите, чекали всі на війну, думали, що вона принесе щось краще, а вона нічого доброго і не принесла. Втекли одні, а прийшли ще гірші. Правда, ми й не чекали нічого доброго від германа, бо вже він нам дався втямки ще за тієї війни, але все ж чоловік надіявся на щось нове і думав, що буде краще. Але ж яке нечуване нахабство: б'ють по лиці нашого брата і кажуть називати їх визволителями.

— Та не будемо, дідусю, вдаватися в політику, — перебив його прохожий. — Ви мені краще розкажіть про ту одиноку могилу, що вона чомусь стоїть у вас окремо від інших могилок, мов сирота.

Дідусь скинув ового кашкета, перехрестився, а потім перевів свої мутні старечі очі на могилу і журно по-

чав:

— То був у нас добрій чоловік у селі, царство Йому небесне, про якого ми свято згадуємо як про найдорожчого нашого земляка. Ми ним усі гордимося та щокда, що тепер уже нема таких людей. Переїхав народ... Але люди тоді не всі його розуміли, то й не сила було Йому сердечному встояти проти ворожої навали. Він загинув геройською смертю, як годиться лицареві. Він не зігнувся під тягарем недолі, а зломився і то не якнебудь, а по-лицарському, по-козацькому. У мене колись був добрій приятель, учитель, який був близьким другом покійного Костя Юровича. Вони ходили разом до школи, потім разом були на царській війні. То цей учитель написав спогади про його смерть. Довго тримав він їх у себе, а опісля /десь років п'ять-шість тому/ передав їх мені, бо сам виїжджав десь далеко до Казахстану. Коли зайшов попрощатися востаннє, потиснув мені руку, міцно обняв, поцілував мене, а потім сказав: "Передаю тобі оцей дорогий скарб, і дав мені рижку літреву пляшку, а в ній були якісь папери." Бережи її! Може, колись пригодиться, — додав. — Це спогади про Костя." Я закопав що пляшку і бережу, як зінищо ска. Якщо цікавитесь, я її зараз вам принесу.

Не чекаючи відповіді прохожого, дідусь підтюпцем побіг до своєї псутики. За якихось пів години він витирав рижку від давності пляшку і, відіткнувши напівзогнилу дерев'яну затичку, діставав звідти пожовклі папери.

Прохожий жадібно почав читати. На першій сторінці майстерно виведений Фарбою заголовок: "СМЕРТЬ ОТАМАНА ВЛАКИТИСГО". Далі в дужках дрібними буквами такий вступ:

"Присвячу ці спогади своєму другові дитинства і шкільної лавки — Незабутньому Кості.

Ти помер як герой, як лицар!

Ти відслужив чесно Затьківщині.

Твого чину ми ніколи не забудемо!

Передамо поколінням про Твої славні діла.

Спи спокійно, наш любий друге! Нехай земля Тобі буде пером!

Шкільні друзі Костя".

Прохожий читав, не відриваючи очей від паперу. Тепер ішли самі спогади:

"Був запашний квітень тисяча дев'ятсот двадцять першого року. Садки вже майже відцвіли, покрившись зеленим оксамитом листу. Приємні паходії розкішного бузку та нічної фіялки заливали вечорами повітря.

Сьогодні вечір напричуд гарний: десять пополудні випав теплий весняний дощ, що, освіживши повітря від денної пороху, щедро наповнив його озоном; а потім хмари розсіялися і десять підвічір на хвильку показалося золоте сонце, що, кинувши своє прощальне проміння на землю, зайшло.

По кутках села розносилася на воі голоси весняна мелодія:

"Ой, чому травиця зелена,

Вс близько вода,
Сі, чого дівчина красива,
Во ще молода"...

А десь на Волошинівці гармонія різала двохколінну польку, хлопці та дівчата весело кружляли, намагаючись перетанцовувати одне одного. Солов'ї в Лазаренковому садку їх заливались, витъюхуючи свої чарівні мелодії та славлячи найдорожчу пору року — весну.

Всюди відчувалась весна, але на душі більшості людей була похмура, дощова осінь. Гадюкою розповзались по селу найгорніші чутки про те, що діялося навколо: там забрали, там убили, а ще десь — замордували. Такі чутки гнатили й родили неспокій.

У таку пору, недалеко від села, поміж кучерявими вербами, греблею панського ставка крадіжкома проникалися крізь густу темряву нічі дві постаті. То Блакитний, з ним його найближчий друг — Лютий. Вони наблизелися до свого рідного села. Вже, мабуть, з рік буде, як вони його не бачили. Знайомі дороги й доріжки вже позаростали бур'янами. Радість з приводу наближення до рідного гнізда птахом співала в грудях обох скітальців. Запахло рідним барвінком, васильками і ченчиком.

— Чи чуєш, Лесяк, ніжний запах рідного зілля? — спитав Блакитний свого товариша.

— Чую, друже... Мені так приємно і радісно на душі, — відповів Лютий.

Просувалися далі. Пройшли рідними вулицями і переулками.

У селі вже було тихо. Біленькі хетки виблискували в місячному сijmі своїми чепурними причілками. Де-неде по кутках ще гомоніли хлопці, розходячись по домах. Але ніхто не помічав двох земляків, бо вони просувалися непомітно. А коли проходили городами та садками, то осяні дерева, нашптуючи свою весняну пісню, немов махали віттям подорожнім. Зачаровані весняною красою села, друзі й не помітили, як дійшли до хати Ф. Чумака.

Господар відчинив двері і привітав дорогих гостей-земляків. Господиня швидко схопилася з ліжка і, поздоровивши, запрошуvalа сідати. Спіоля поставила на стіл страву і попросила гостей вочоряти.

За вечерею почалася жива розмова, під час якої Блакитний попросив господаря покликати його тринадцятирічного брата. Господар радо сповнив бажання гостя, і за кілька хвилин до хати ввійшов заспаній кучерявий хлопчина. Він привітався з братом і Лютим та передав Блакитному якийсь пакунок. Певно, близьку або якийсь одяг. Брат подякував малому. Зав'язалася розмова. Хлопчина почав переказувати братові неприємний свій сон. В його голосі була помітна схильованість.

— Я бачив тебе, Костю, — говорив хлопчина, — ніби з поголеними вусами й поголеною бородою. Ти буцімто розка-

зував, але тебе ніхто не хотів слухати. А потім тебе всі
відкили і ти остався самотній на безлюдному острові. Гукає
людей, але ніхто не обзывається.

Блакитний уважно вислухав хлопця, а потім, повівши рукою по своїому буйному волоссі, сказав, звертаючись до Лютого:

- Невже, Люсик, скоро поголять?

Той якось, ніби силячи себе, нехотя засміявся і відповів: - Ще довго ні! Ще не одного ми поголимо, доки нас опіймають.

Господарі замурилися після такої розмови, стали менше балакучі і все чомусь тривожно почали переглядатися між собою. Кілька хвилин панувала мертвна тиша. Кожний думав щось своє. А потім господар перервав мовчанку словами:

- Кость Юрович, ви мое ставлення до вас знаєте дуже добре. Я завжди вас з охотою приймаю, але сьогодні щось мені трохи боязно. Може, ото малий своїм сном нагнав холоду. Правду кажучи - щось у мене тенькає...

Блакитний задумався над цими словами.

- Чи не краще було б вам перейти до Павла Лаврентійовича, на Сині Гори? Тим більше, тепер глупа ніч - вас ніхто не побачить, а там, знаєте, все ж буде краще... Далі від села - буде далеко безпечноше для вас, - продовживав господар. - Та й взагалі, скільки я знаю, то на Сині Гори ніхто ніколи не заглядає. Ось скільки буває в селі солдатів, то все розташовуються в центрі, а під ті непчасті вісім обдертих хат Синіх Гір і не квапляться.

- Ви праві! - сказав рішуче Блакитний. А потім, звертуючись до Лютого, додав: - То, Люсик, збирайся і йдемо.

- Готов на приказ, пане отамане! - напів жартуючи, відповів Лютий.

І вони, вийшовши з хати, попрямували на Сині Гори. Розмовляючи, непомітно підійшли до хати Павла Лаврентійовича. Постукали в вікно. Клямка дверей тихенько цокнула, тужно зарипіли двері, і дві чорні тіні шугнули в отвір сіней.

Хлопчина ще кілька хвилин стояв біля дошок і тупо дивився в темряву. В його душі відчувалася страшна порожнеча. Чомусь здавалося, що ті двері вже навіки зачинилися і наважди заховали за собою чорні тіні. Ще трохи постояв, а потім, похновивши голову, подався навпроте - через цинтар додому.

Коли проходив повз могилу Сашка Романенка, що хоробро загинув рік тому, не зрадивши свого отамана, то ніби якась невідома сила зупинила його на мить. Ізза хмари виглянув місяць і кинув бліде сяйво на хрест. Ледве показалися літери на хресті: "Тут спочиває прах". А потім місяць знову заховався за важкі оловяні хмари і не дав дочитати.

Хлопчині на душі стало тоокніше. Перехрестя відійшов далі. Вдома ніяк не міг заснути, але пригадавши, що завтра проводи і треба рано вставати, заснув кріпким сном.

х х х

Ще сонце не сходило, а в селі вже велике пожав - лення, біс сьогодні незвичайний день. На цвінтарі ще зрання густою пеленою стелиться дим від огнищ, де вариться в десятках казанів смачний борщ на білі. Жінки весь ранок снують на цвінтар з кошиками, підносячи різну страву для спільног обіду. А баба Щелякка, мов та пава, похожає між казанами і тільки робить свої зауваги, що там недосолено, а там пересолено, а в той казан додати сирівцю, а ще в інший - квасу. Всна тут сьогодні головна господиня. Сьогодні її бенефіс. Такий день баба Щелякка має тільки один раз на рік - проводи.

Всі господині, що кухтаряться біля казанів, з великою повагою ставляться до баби. Її зауваження для них беззаперечні і скільки вони пам'ятують - Щелякка завжди була господиною в цей день на цвінтарі.

Люди окрізь по могилках розкладають фарбовані яйця та іншу іжу своїм родичам і близьким. Немов полільниці на панських плантаціях - біліють, рожевіють і синіють жіночі хустки між могилками.

Нарешті всі підгтовчі процедури до панахиди було скінчено. Привезли священика й дяка, а хор пішки прийшов. Відслужили врочисту панахиду. Стець Гван виголосив палку проповідь, якою примусив майже всю тисячу масу витирати хустинками слізи з очей.

Після панахиди смачно пообідали гуртками і розійшлися. Кожний запрошував своїх друзів і близьких до хати.

Поволі поминки входили в свою звичайну колію, а під вечір уже були в повному розпалі: з деяких хат доносилася голосна пісня, що давінкою луною котилася по садках і верболозах. Усе село поминало предків і рідню. Йише під однією бідною хатиною сидів тринаццятирічний хлопець з дядьком Петром і щось жваво обговорювали. На його молодому обличчі повис не то сум, не то жаль.

- І чому нас ніхто не запросив на поминки? - спитав по хвилині.

Петро майже байдуже і знехотя щось відповів малому, а потім витягнувся, підвівся з призьби, добув з кишенні кисета з китицями і почав частувати малого самородом з газетою, примовляючи:

- Закуримо з горя, що дома не журились!

Раптом страймено вигукнув:

- А дивись, дивись, що там робиться, показуючи рукою на кряж, що гадюкою опускався до села, сказав Петро.

Хлопчина, мов опарений, склонився з призьби і почав пильно дивитися в стовп куряви, що все наближалася до села. В ній ледве можна було розпізнати окремих вершників. А коли курява зовсім наблизилася, то виразно стало видно, що рухається кінна колона, приблизно, чоловік у двісті п'ятдесяти. Позаду на тачанках - кілька станкових кулеметів.

Не доїхавши сто-двісті метрів до села, колона зупинилася. Від неї відділилося три вершники і чвялом поскакали в село.

Чутка про наближення якогось загону з білоба-
вичною швидкістю рознеслася по селу. Ця вістка приголом-
шила людей. Співи по хатах поволі стихли. Дехто почав роз-
ходитись по домах. Єдва відчулося якесь напруження. Всі
насторожено чогось чекали. Сиділи по хатах, щоб не вешта-
тись по вулиці.

Тільки Петро з хлопчиною сиділи під хатою, за-
тягаючись росляком, і чекали, що буде далі.

Раптом, наче спід землі, перед ними виростили три
вершники. Побачивши двох людей, зупинилися і гукнули до
себе Петра. Щось жваво розмовляли з ним і все поглядали
в напрямку Синіх Гір. Хлопець, слідуючи за їхньою розмо-
вою, помітно став хвилюватись: інтуїція нашіптувала якусь
небезпеку. Серце почало напружені стукати, скроні ритмічно
здригали, цигарка в руках тряслася. Щоб трохи заспокоїти
себе, відвів очі від вершників і повів стомленим зором на-
вколо себе.

У дворі все було по-звичайному: недалеко кури
ліниво греблися, побіч них безжурно скакали жваві горобчи-
ки, а біля яселя корови, поспускавши голову, монотонно реми-
гали. Лише громадський бугай, що стояв рядом з ними, не ів
і не ремигав, а чомусь сумно букав, сердито гріб ногою зем-
лю і все випростовував уперед свою відживлену шию, побряз-
куючи ланцюгом. Цей брязкіт і сумне букання худоби наво-
дили ще більший сум на хлопця. Нарешті плетиво сумних ду-
мок перервалося з наближенням Петра. Хлопець увесь трясся,
мое у лихоманці.

Петро підбіг до нього і лагідно запитав:

— Де тепер Кость?

— Не знаю, — відповів хлопець тремтічним голосом.

— Якщо знаєш, скажи — для нього краще буде...

— Не знаю! Його не знаю!

Петро зітхнув і сів на приязбі. У нього сльо-
зи на очах. Кожна клітина на обличчі трясеться. Не знахо-
дить собі місця.

Хлопець бачить уже явну небезпеку. Зривається
з місця і вихором несеться на Сині Гори. Вбігає до хати і
переляканням голосом розповідає Блакитному про пригоду. Ма-
лого спазми хватають за горло, він не може слова вимовити
від переляку.

Блакитний, як і завжди, спокійно і зрівноважено
слухав. Майже не змінився на обличчі, лише рум'янці на го-
ках стали ще червоніші. Рожеві губи ледве помітно затряс-
лися. Він підвівся за столу, пройшовся раз по хаті, затис-
каючи кулеки. Потім дістав з кишень свого вірного друга
"парабелуму", перевірив набої і знову поклав до кишень.
Звертаючись до Лютого, сказав:

— Переїдемо, Люсик, на горище.

Тимчасом хлопчина кулею летів у село, щоб до-
відатися, що там діється. Але не відбігши йста метрів, як
бечить — кіннота хмарою облягає Сині Гори.

Зупинився. Побачив, що далі бігти даремно. Все стало зрозумілим. Повертається крадькома назад. У його душі родиться неримовне бажання провести братя в останню дорогу...

Хата Павла Лаврентійовича була вже оточена двома кільцями вершників, за якими растягувались кулемети. Потім група з десяти осіб уривається до господаря в сіни, накидаючись на нього з криком і лайкою:

- У тебе Блакитний?

Дядько хреститься, клянеться, що нема такого. Тоді якийсь із них його по голові наганом. Чоловік, мов підкошений сніп, валиться на землю.

Той же, що вдарив, крикнув на іншого:

- Зажигай хату!

Але в цей момент з горища впала граната, а за нею друга. Громовий вибух гранат прорізав передвечірню напоужену тишу села. Коли розплився брудний дим, у сінях лежало вісім трупів. Двох вискочило.

За хвилину на порозі сіней з'явився Блакитний з Лютим. Вискочили надвір. Блакитний махнув своєму другові вправо, а сам направився ліворуч, у бік Сирітського саду. В правій руці "парабелом", а в лівій граната. Пробив одне кільце, пробів друге, але біля самого саду відкрили вогонь з кулеметів. Блакитний подався назад, у той самий двір. Добіг на кінець городу і став на загаті, піднісши грізно руку з пістолем дотори.

Наступаючі теж на мить зупинилися.

Вібрали останні сили, Блакитний гукнув на весь голос:

- Не посмітеся, чужі наймити, наді мною, а посмістесь над моїм трупом! Як буде вільна Батьківщина - передайте привіт!

Услід за словом "привіт" пролунав сухий постріл з парабелома, і Блакитний, мов підрізаний дуб, повалився. Навіки заплющились його орлини очі...

Наступаючі, як гайвороння, накинулися на нього. Хто колов багнетом, хто штовхав своїм брудним чоботом, а хто голосно лаявся. Але тепер все було дарма, він нічого не чув. Він спокійно лежав, тільки з правого виска стікала ще гаряча кров...

Опісля всі розійшлися. Уже зовсім вечоріло. Село оповив сум і жалоба. Ніхто в цей вечір не гуляв і не співав. Окрізь панувала гробова тиша. А коли село прикрила чорна пелена ночі, в Сирітському саду протяжно і тужно розвисилося жалібне квіління сича, а далі ще тужніше цвіріньями стеною коники.

У кінці городу Павла Лаврентійовича лежав самотній і холодний труп Блакитного. Ніхто до нього не підходив. Всі боялися, бо було заборонено хоронити. Тільки місяць їноді боязко виглядав ізза хмар і кидав свій прощальний холодний бліск на самотній труп, а потім знову швидко ховався за хмари.

На ранок чиясь невідома рука насипала свіжу могилу, а на ній поставила кленовий хрест...

* * *

Сердечно дякую тобі, невідома рука!

Автор. "

I. Качуровський.

БАНДУРИСТ.

Вітер листя штурляє додолу,
І з опалого листу
На поляну холодну і голу
Стеле ковдру барвисту.

Він лежить біля кореня дуба —
Бандурист безталанний.
Застигаючи, з сивого чуба
Ллеться струмінь багряний.

Онза хмара зза обрію суне,
Вів подихом бурі.
Жовте листя чіпляє за отруни
На розбитій бандурі.

Березень, 1946.

I. Підкова.

ПОВОРОТ ДС СТЕПІВ.

Найшов я стежку невеличку,
Вузьку, тернисту і круту,—
До вас дістався, рідні, любі...
І осягнув свою мету.

За ці роки мого блукання
Ви залишились, як були —
Широкі, рівні і безмежні.
Квітки цвітуть, як і цвіли.

Стоять могили серед степу;
Їх тільки більше, як було...
За ці роки ганьби й неволі
Багато люду полягло.

І небо хмарами покрите,
Немов китайкою труна.
А сонце світить, та не гріє...
І пісня більше не луна.

В. Олександров.

НА ЧУЖИХ ДОРОГАХ.

Сестрі Галині.

І чи довго, скажи, нам шукати забулену долю,
У сумній чужині чи ділкати кінця наших ліх?
Чи, зневаживши все і уста закусивши до болю,
Нам судилося вік по дорогах блукати чужих?

Розумію: не день, почував: здригнуть наші лави...
Так уперто й дарма ми шукали священих ножів!
На дорогах чужих я соб камені ноги скривавив,
У безвіллі своїм я до всього тепер збайдужів...

Бо ніхто не прийме. І ніхто не зустріне привітом.
Попеліща і кров... Тут би звірем до місяця вити!
Може в тому наш гріх, що ми краю бездольного діти,
Що ми землю свою над усе осміліли любить?

Я не ремствую. Ні. Тільки в серці — нудьга полинева.
І незбулих надій на душі осідаюча муть...
Бо далеко поля, де цвіла наша юність вишнева,
А дороги чужі в непрогадану далеч ведуть...

Лютий, 1945.

Г. Качуровський.

З ВИНІНА.

Зірку ту, що гойтавась на темній воді
Під кущем верболозу в забулім саду,
Ясний вогник, що блимав до рячку в ставку —
Я на небі ніколи тепер не знайду.

В те село, де минали літа молоді,
Де я нитком складав мої перші пісні,
Де плекав я на щастя нацю палку —
Не вернутись ніколи, ніколи мені.

1946.

Слєксій Сацюк

УТЕЧА

/Сповідання/

Олекса біг не оглядаючись над широким багнис-
тим ровом, прихованим у вітті молодих, розрослих верб. Не ду-
мав, куди забіжити — це йому байдуже, аби тільки віддалитися
від місця, де перед годинами гуляла смерть. Перед ним кіль-
ка десят в "язнів" гналося в тому ж напрямку. Кроки нерівно-
мірно стугонали.

Відбігши метрів двісті від жахливих в "язничних"
мурів, Олекса поволі приходив до себе і почав обмірковувати,
куди йому тікати. Скрутити праворуч, перейти городи і вско-
чити на передмістя Сурмичі — небезпечно, бо там, напевно, роз-
ташоване військо і можуть вештатися стежі. Вони відразу по-
мітять утікача і без вагання вженуть кулю в лоб, від якої
саме втікає. Зрештою, ховатися в місті між невідомими людь-
ми — легко можна наткнутися на якогось їхнього запроданця,
який не завагається за юдин гріш видати чоловіка. Тут має
навіть деяких знайомих. Але чи може він у цей непевний час
наражати когось? Ні, цього він не зробить!

Піддаючись ритмові кроків, Олекса і незчувся, як
добіг десь, приблизно, до Вентурових городів. Куди ж далі —
навпростець до Рачина, чи ліворуч — у широчені багна? Ви-
брали цей другий напрямок і швидкими кроками відірвався від
рому, від простоволосих похилих верб. Ішов підтюпцем, порина-
ючи в багнах. Серце прискорено билось: швидше, швидше, швидше...

Затримався на хвиліну. Прислухався. Довкола
плюскіт води і шум очерету... То сотки людей, що вирвалися
з холодних обіймів смерти, збитою лавою мережили багнистий
степ.

Брели в "язні", немов стадо сполоханих оленів, во-
вками гнані. Котилася людська маса навмання, як рвучка хви-
ля навесні, що, прорвавши греблю, з шумом заливає довколишні
болота.

В "язниці" оподалік грізно бовваніла. Бліде сві-
телце, ген за мурами, просвірлювало туску темряву нощі і не-
сміливо блимало, неначе блудний огник у степу. За тими мура-
ми ще лишилося кілька десятків людей. Їх не можна було зві-
льнити, бо вартові наново почали обстрілювати в "язницю". Те-
пер вони останками сил намагаються вирватися з того кошма-
рного будинку. Зрідка гупають у двері, а лункий відгомін
ударів конас в болотах.

Олексу окутувала нічна прохолода, поволі заспо-
коювались розхитані нерви, стихав шум у голові, тіло полони-

ла сонність. Хотілося бодай у воді присісти, посидіти хвильинку, щоб змучені ноги спочали. Счверт таїй високий і густа осока... А ось широкий кущ верболозу... Усе таке до безсиля привабливе, аж тягне прилягти — хоч капельку здрімнутись... Під рукою має навіть плащ-порохівник — прикриється ним. Кланяється очерет, шовком стелиться осока, в м'яку подушку прикидається круглисте латаття, а комарі дзвенять над ухом, наводячи сонливість. "Засни, засни крихітку", — ніжно шепче лепеха. "Приляж, приляж", — вторують комиші. "Ось подушка пухова", — підморгує латаття. Слекса хитається на ногах... "Присяду трохи під кущем, — подумав. — Не буду спати, тільки хвилинку спочину"... Сон приманював і вабив. Але раптом вистрибнула десь з глибини думка: "Стрівай! Що робиш? Чи чуєш, що діється он там, за тим високим муром, де брати твої заснули вічним сном?" Слековою стрепенуло! Сонливість відітала, мов докучливе гайвороння. Вхопив плащ і став утікати.

Тимчасом біля в"язничних мурів стрілянина дужчала, захлиствувались лютим гавканням собаки, десь за річкою цокотав кулемет. "Мабуть, вартові постилися в погоню, — кружила думка. — Вони ж знають, кудою ми можемо втікати. Перетнуть і замкнуть усі стежки й дороги та ловитимуть нас, як рибу в ятері. На багна пустять злюших собак, а самі з автоматами влаштують полювання, мов на дике птаство. Багна освітлять, підуть розстрільною — жива душа не втече!"...

Слекса видовжував крок, намагався бігти, але дарма: багна грузькі, одні трясовини — по них не побіжиш. Ішов широким кроком, поспішав, щохвилини зашдався по пояс, попід руки. Його рятував плащ, який згорнув у валок і послуговувався ним, як моряк рятунковим поясом. Черевики без шнурівок — злітали з ніг і лишалися ззаду, всмоктані в багно. Щоб не исгубити, знів їх і загорнув у плащ. Пустився босоніж. Калічів ноги об тверде коріння водоростів і стовбури старого, торішнього очерету. Осока втискалася між пальці і врізувалась до крові. Пекли свіжі рани, але не зважав на них, як також не звертає уваги на гострий біль рук, які покалічив під час відбивання дверей у камері. Страх перед погонею перемагав усікий біль.

Слекса поспішав, заглиблюючись усе далі й далі в широчезне плесо Рачинських болот. Прямував на велику заграву, що висіла розгоностим півколом далеко на обрії. Здогадувався, що то, мабуть, зборобковане Рівне тонуло в огні. Сток, чкраз добрий напрямок: ідуши просто на заграву, він вийде, приблизно, посеред Панталії, а крім того, держатиметься прямсі лінії й не золудить у густих комишах.

Ніч брудною рідкогою прикривала багна й поля. Олекса зупинився, оглянувся. Навкруги густа темрява, лише перед ним, удалини — пурпурове ківколо, а за ним якотій бли мало бліде світельце у в"язничних мурах.

Біля мурів ряснно падали постріли, а собаки аж заходилися. Може, їх уже пустили на багна? Не зловили вони часом якогось утікача?...

Неспокій гнучкою ласицею закрадався в Слексову душу. Починав знову хвилюватись і тривожитись. Хтба ж він оборониться перед звірюками-поами? Дженуть, напохають у комишиах і притримають, поки не наскочать вартові з автоматами.

Слекса подвоював кроки, спотикався, падав лицем у багно, зривався і біг далі. Раптом перетяг йому дорогу досить широкий рукав річки. Не знав його глибини, але не надувався, скочив у воду. Вгруз по коліна, по пояс, вода вже й попід руки сягала. Затримався. Багно вомоктувало. Витягнув ногу — одну, другу. Пробував плисти. Перешкоджав плащ у лівій руці, одяг зачіплювався за водорості. Слекса тяжів, тягнуло на дно.

Нараз із усієї сили відбився об опір води, зробив кілька стрибків і, нарешті, переплив глибину. За рукавом зупинився, викрутив плащ, видувив воду з одежі. Спісля напружив слух: до вух звідусіль долітав хлюпіт води і шелеот очерету. Людського гомону ніде не чути. Спокійно брели втекачі, прокрадаючись багнами десь у густі жита. Лише час від часу голосніше залинали кроки: хлюп-хлюп! хлюп-хлюп!... і знову западала гнітуча тиша. Інколи сполосхана пташка порхнула і, хльоснувши крильми, перелітала над сонними комишами.

Не маючи годинника, Слекса не міг відгадати, яка вже пора. І зірок не видко — небо затягнене драглятими хмарами. "Мабуть, уже близько світанку", — подумав. — Олід поопішти, щоб до сірої години проскочити Рівенську осу, бо вдень буде небезпечно!"

Видовжував кроки, обома руками розгортав густий очерет, торуючи дорогу. А очерет не піддавався, обурювався, зі злости кресав листом об лист, видаючи різкий шелест. З ним неначе в змові була осока. Вона плуталася по ногах, влезила між пальці, розрізуючи все глибше й глибше вже попередньо завдані рани. Кущі верболозу також щораз частіше заступали дорогу, широко розираючись у багні.

Слекса обливався гарячим потом, у роті сохло, пекло піднебіння. Напився б свіжого молока і то нецідженого, прямо від корови. Аж запахло... Гасив спрагу тухлою водою з найближчого рівчака. Комарі докучали — лізли в очі, обліплювали обличчя. Рукою згортав іх, набряклих від виссаної знього крові.

Був стомлений усім тілом. Пекли ноги, посічені осокою й поранені стовбурами очерету. Знову морив його сон. У висках ковалі вистукували дерев'яними молотками. Ішов, мов уві сні, мов зачарований або упосений дивною симфонією багон.

Хлюп-хлюп! Хлюп-хлюп! ...
По мозку лазили стомлені думки, наче павуки снували мережу: де зараз може бути Маруся? чи не сниться їй страшний, кошмарний сон?... а де нещасний брат Сазон? що з ним діється в цю криваву ніч? чи не заглядає й йому кістлява смерть у ясні очі?...

Зупинився і вслуховувався в нічну темряву. Болота шуміли, мигтіло світлце споза вязничних мурів, мов каганець під комином. Уже стрілянина біля мурів ущухла, замовкли

теж собаки. Олекса стояв — прислуховувався. Щоки лини відганяв настирливу комарню, а вона безперестанку роїлася й бреніла довкола голови. Димом би їх підкалити! Мав навіть під капелюхом трохи сухого тютюну і сірники. Проте, курити побоювався, щоб його огонь не зрадив. Полонила втома. Хитався на ногах. Не міг рухнутися з місця. Хотів хвильку спочити. "Присядь на цій купині, наберися трохи сили!.. — шептала втома. Але нараз до його вух долетів різкий шелест комишів. Глухо хлюпотало багно. Хтось ішов просто на нього. Кроки лунали щораз виразніше. Олекса присів. Незнайомі зупинились. Шось пошепки говорили. Їх було кілька. Знову пронісся шелест, затрішав верболіз, кроки наближалися.

Причайвшись під кущем, Олекса насторожив слух і ловив кожний найменший звук. Чи не вийшли часом вартові на облаву? Та навже вони на таке відважилися? Ні, це, напевно, свої хлопці.

Незнайомі були вже зовсім близько, вже зовсім виразно було чути їх притишну балачку:

— Я казав брати вліво, не слухали мене, а тепер будемо крутитись по болотах до самого ранку, поки чортові в зуби не попадемо!

— Не турбуйся, Василю, виїдемо добре.

— Та я турбуватися не маю чого — не застрілили в камері, то осьде вкокошати!

— Перехрестися... що верзєш!

Зупинилися і стояли хвилину мовчки. Хтось вилів воду з чобіт, хтось придушено кашляв. Знову хвилина мовчанки...

— Може б ми закурили? — обізвався котрийсь.

— Та воно то й кортить, але огонь можуть побачити.

— Не бійся. Я прикурю під жупаном, а цигарки будемо смоктати в пригорщах.

— Ну, то витягай тютюн.

Олекса чув, як один незнайомий сідає, голосно спльовує і невиразно бурмочеється під носом. Шелестить папір.

— Ось маєш папірка, держи!

— Скруті мені сам, Василю, бо в мене руки мокрі і в болоті.

— Крутила б тебе чортова бабуня! Через тебе ми крутимося в цій клятій багноці!

— Та не гримай же на мене, Василю. Я ж разів п'ять у ту багноку носом заорав...

— Ти ще не раз заореш, але матер' твоїй ковінька — має цигарку! — хутко і злісно говорив Василь.

Безпосередня близькість людей і їх балачка підбадьорили Олексу та відігнали сонливу самотність. Кортило до гурту. Пішов у напримку незнайомих.

— Цо-с! Хтось тіде...

— Овій, овій, — стиха промовив Олекса і підтишов до них. Їх було троє.

— Хочу закурити разом з вами, — кинув наче на

привітання. — А ви що за один? — недовірливо звернувся той, якого Василем кликали.

— Ваш товариш недолі, — спокійно відповів Олекса.

— То ви також звідти?

— А звідки ж би? — перебив інший. — Та ж не лазив би чоловік з доброго дива поночі по болотах!

— З котрої камери? — настирливо допитувався Василь.

— З двадцять четвертої.

— О, то ми близькі сусіди!

— А ви ж з котрої?

— Та побіч вас — з двадцятої!

— Ст, бачите, як випадково зійшлися сусіди, — закартував Олекса. Після цього почалася розмова, і він відразу врів у компанію. Почувався пеїніш і радів, що дали вже не сам мандрувати по скутаних темрявою багнах.

За хвилину Василь подав Олексі готову й прикурену вже цигарку. Олекса втягав міцний махорковий дим, який по-волі розходився по його легенях і немов розпливався по крої, заописуючи розбурхані нерви. Ставало приемно... Впивався махоркою, як добрым вином. Отступнево з'являлася охота до балачки, а навіть до жастів.

— Звідки ви? — запитав згодом найстарший віком споміж незнайомих.

— Місцевий.

— То ви, мабуть, добре знаєте ці околиці?

— Як своїх п'ять п'ятьців.

— Аа-а, то чудово! Ви нас виведете з цих багон, бо ми самі могли б бродити до ранку і не вийти в поле.

— Ми самі!... — перебив його Василь. — Та ми самі швидьцялися б тут усю ніч, а на розсвіті спинилися б під в'язницею. Во чи ми знаємо, куди йдемо? От лазимо без толку по болотах, як підокубані гуси, і більш нічого!

— То ви всі не місцеві? — спитав Олекса.

— Ні, ми збиранина. Василь — оцей крикун — з Почекея; цей молодший наш товариш — з Ярославич, а я — з Костопільщини, — відповів найстарший.

— То вас аж сюди привезли?

— Та мене не привезли, а просто взяли з роботи на Рачинському летовищі. Василя зняли з праці на бекенній фабриці. Усе ніби контрреволюція...

— Си воно як...

— Так, так, усе "по графіку"... — посміхнувся Костопільчанин.

— Ну, панове, — сказав по хвилині Олекса, — ми трохи перепспіли, покурили, а тепер пора і в дорогу. Скоріше, а перед нами ще лісова дорога.

— Мусимо поспішати — стурбовано додав Василь.

Пішли — Олекса попереду, а прилагідні товариші гуцаком за ним. Хлюпіттло багно і шелестів отерет.

— Куди думаете йти? — на ходу кикув Олекса позад себе.

— Нам усе одно, аби тільки вийти з цих багону у поля все в ліс.

— Коли так, то йдемо на Панталію. Ще маємо з півтора кілометра. Там мігти проскочимо сошу, переберемося через село, і перед нами — широкі лани збіжжя, а недалеко за ними — ліс. Оде мій плян утежі. Погоджується на нього?

— Погоджуємося, — відповіли в один голос.

— То тримайтесь мене!

Шпарка йшли хлопці, прямуючи на заграву, що цвіла на обрії великим тюльпаном. Перед ними, у полі, перепелиця починала свій передранковий концерт. "Піть-піліть, піть-піліть!" лунко ляшало над комишами. Десять біля Пустинського півострівка, по той бік монастиря, вівчарик голосним гудінням акомпанював перепелиці. Незабаром збудилися жаби і, слочатку несміливо, а потім щораз завзятіше підкумкували, немов ішли на перегони. Сживлялися болота. Береги Ікви починала заливати ранкова симфіндія.

— Хлопці, видовжуйте кроки! Скоро світатиме.

— А добре ж ми йдемо? — з відтінком сумніву спітав Василь.

— Будьте спокійні! — коротко відрубав Олекса.

Пройшовши ще з пів кілометра, Олекса помітив, що счерт починає ріднати. Ноги дотикали твердішого ґрунту, дорогу стелила висока осока, поволі розплівалася густа темрява, а над багнами повисла легка смуга спару. Заграва, що служила Олексі за маяк, стала майже непомітна.

Благословився на світанок. Утікачі зупинилися. Олекса прислухався. Навколотиша — навіть перепелиця замовкла. Зоріентувавшись у місцевості, прийшов до висновку, що вони вже близько соши. Тепер слід подвоїти чуйність і йти з великою обережністю. Вихідили ж бо з багон, а багна можуть бути оточені стежами вартових, які тільки й чекають, щоб появився хтонебудь.

— Хлопці! — звернувся Олекса з остерогою. — Тепер обережно! Підходимо.

Кинули головами на знак згоди і, мов коти, продиралися крізь легкий серпанок ранкового туману. Олекса напружив зір і запримітив, як у невеликій віллі перед ними щось бовваніло. Приоів і дивився знизу: шнурочком зарисовувалися контури придорожніх дерев. Дав знак — хлопці підсунулись до нього.

— Друзі, — шепнув, — перед нами соша. Он бачите — зза туману виглядають верби?

— Бачимо, бачимо! — спішно підтакнули.

— Віддаль не більше ста метрів. Мусимо одним стрибком проскочити між ними та війті в село, поміж хати. Вам, Гане Василю, раджу розутися, щоб не було чути щаших кроків.

Василь слухняно зняв чоботи, і всі були готові до скoku.

Нараз від сторони верб донісся людський гомін і заорячала зброя. Олекса стримав відих і насторожився.

Дорогою проходив якийсь відділ. В опадаючому тумані вже було досить розсипно вилно їх голови — як військо. А може отеня вартів... .

Ставало боязно. Воіх єгортала нещастість. Вагалися, не знаючи, що робити — перебігати соші чи льбитися по-кищо в багнах. Соша дихала небезпекою. Проте, слід її перескочити зараз, тобто ранім ранком, бо вдень кожний легко помітить утікачів.

— Біжімо, хлопці! — схвилювано кинув Олекса.

Підірвалися з місця і вихором погналися в напрямку соші. Одним стрибком перескочили її та прожбом кинулися між хати. По дорозі не наткнулися ні на кого: село ще спало. Повільною ходою просунулись поміж будинками і городами спустилися до лужка, що вузьким жолобком тягнувся по той бік села, рівнобіжно до соші. Тепер вони почувалися зовсім безпечно. Тут їх уже ніхто не зловить.

Уздовж жолобка вузькою стяжкою спокійно плив струмочек, а по обох його боках росла вільшинка.

Будився хмарний ранок. Небо заплакане; невмите. Неомільво накрапав дощик.

Хлопці посідали в кущах вільшинки і взувалися, лаштуючись у дальшу дорогу. За хвилину були всі на ногах і швидкими кроками поспішали вздовж жолобка в напрямку на Погорілецький ліс.

Кінчалася вільшинка. Перед хлопцями простягався відкритий луг, а за ним хвилювали жита. Зраділи. Але ледве встигли вийти спід ослони дерев, як від поблизького цвінтая зненацька посыпався на них град словами — отрочив кулемет. Миттю височили між кущі. Кулемет замовк. Хлопці були ні живі, ні мертві. Все не йшли, а бігли тою самою вільшинкою назад і, коли добігли, приблизно, до половини села, по них обізвався кулемет з протилежного напрямку. Один стрибок, і вони опинилися десь посеред села за найближчою клунею. Коли трохи відсапнулися, Олекса зазважив, що біля нього був лише один Костопільчанин. Він тримав, як осиковий лист.

— Де ж решта? — тривожно спитав Олекса.

— Не знаю. Може, забігли в інше подвір'я...

Хвилину стояли мовчки. Злегка накрапав дощик.

— Що нам робити? — хвилювався Микола.

Олекса не відповідав.

— Може ходімо до клуні. Там солома — зариємося та І...

— Ні, так неbezпечно, — напрумувшись, поволі цідив крізь зуби Слєкса. — Бачите, нас обстріляли з двох протилежних напрямків. І чи ви помітили щось при тому?

— Нічого. Хіба що налякався...

— А чи обитва кулемети мали одинаковий звук?

— Здається, що цей останній якось сильніше бубнів.

— Це саме і я запримітив. Отож, знаєте, друже, де ми опинилися?

— ...?

— Якраз на лінії фронту. Си там, від цвінтая стріляють одні, а тут, з цього горбочка — інші. За це село

незабаром почнеться сій. Ті, чиєю обсадили сому і цей горбок, що впирається в сіна. Вони боронитимуть відступу. Натомість ці, очевидно, ще вчора звечора /пригадаєте, як грали надвечір кулемети десь у цій саме околиці?/ зайняли що височину від сторони он того монастиря. Їх натиск буде, правдоподібно, звідціля і від мосту. Отож, тепер ніщо інше нам не лишається, як тільки зашитись у хаті цього господаря та пересидіти надходячу бурю.

— Робіть, як знаєте, аби було добре. Я нічого не можу зараз порадити, — сумовито відповів Микола.

— Гаразд!

Скрадаючись поміж коноплями, Олекса з Миколем підійшли під хату. На подвір'ї тиша, нікого не видно — рання пора. Олекса шарпнув злегка за клямку. Ще зачинено. Не надумуючи, підійшов під вікно та зазирнув усередину. На лаві, при самому вікні, спала якось бабуся, а напроти, на широкому ліжку — зо три жінки й діти. Натомість за столом лежав горблиць одягнений мужчина середніх літ. Олекса постукав у вікно. Підвелося бабуся, напів розплющила заспані очі, а уздрівши за вікном незнайомого, лягла хутенько і вдавала, що спить. Постукав ще разів кілька. Бабуся й не ворується.

— Бабуню, відчиніть... — гукнув тихенько.

Бабуня вдавала, що не чує. Але на його щастя, прокинувся господар і підійшов до вікна:

— Хто там?

— Свої, відчиніть...

— А чого вам?

— У хаті все розкажемо. Відчиніть...

Господар неохоче вийшов у сіни і відчинив. Хлопці шугнули до хати, наче налякані вовки, мало не збивши з ніг сонного селянина. Жінки зірвалися з постелі і обкинули прибулих здивованим поглядом, а в їх очах спіталися одночасно цікавість і недовіра до ранніх гостей. Та гості на це не потурали. Вони раділи, що нарешті вскочили в хату. Тут уже якось дадуть собі раду.

— Добрий день!

— Добре здоров'я! — хором відповіли хатні.

— Вибачайте, що ми так рано до вас завітали.

— Нічого, сідайте... — припрошували, а цікавість і недовіра не сходили ім з облич.

Жінки пильно оглядали прибулих і крадіжкою переглядались між собою. Один лише господар стояв собі байдуже біля печі і скручував цигарку.

— Що ж ви за люди? — не витримавши, спитала господиня.

— Та ми... властиво кажучи, ваші сусіди, з Черешнівки, — не надумуючись, відповів Олекса.

— А де ж ви що робили?

— Ми йшли до міста. Маю там брата, — підбіхував Олекса. — Ми вибралися, бачите, раненько, щоб ще до полуночі

ня вірнутись додому, бо я кравцем і маю багато роботи. А це мій сусід...

— Чому ж ви не йшли просто до міста?

— Кудою?

— Авжеж — дорогою!

— Ми йшли просто, але тут почалася якось стрілянина, і ми побоялися далі йти.

Жінки ковтали кожне слово і все окося поглядали на незнайомих:

— Гм! ... Кажете, що ви з Черешнівки?

— А якож, з Черешнівки...

— А де ж ви там живете? Я чомусь вас не пригадую собі, — недовірливо іспитувала молодиця.

Почувши це, і господар уважніше блимнув очима на незнайомих.

"Не вірять нам і підозривають, — подумав Олекса. — Треба чим швидше рятувати положення, переконуючи якось господарів, що ми таки з сусіднього села!"

— Хіба ви всіх знаєте на Черешнівці? — опитав зічев"я.

— Усіх — від старого до малого! Я ж сама з Черешнівки — тут замужем.

— Ах, так-к! ... — видушив із себе Олекса і відчув, що в нього поза спиною пробігли мурашки. — То ви таки звідти?...

— Присяйбо звідти! — відрубала молодиця й перекинулась поглядом з жінками.

— Ну, так... це можливе... зрештою, ми недавно перебралися туди з Варкович, тому ви нас і не знаєте.

Через обличчя молодиці чортіком пробігла хитра усмішка. Хатні здивовано обмінялися зором. Це Олексу не мало збентежило, бо не знав, що за люди в цій хаті живуть. Може, господар — сільський активіст? Все можливе...

Олекса поглянув у вікно. Дорогою проходжулося кілька вояків, а під деревом стояв командир, що пильно вдивлявся в розгорнуту карту. Вони ж можуть зайти до хати! А може стежі вартових уже перетрушуєтъ село, шукуючи в "язнів"? По тілу пройшов мороз. "Та ж нас у цьому здяєті й такому вигляді відразу пізнають. Треба негайно змінити одяг!" — налягала тривожна думка.

Тимчасом Микола, нічого не підозріваючи, сидів себі преспокійно, задоволений, що опинився в теплій хаті.

— Вам не зимно? — спитав Олекса.

— Ні, мені так добре... тепло...

— А мене чомусь дрож берє.

Звернувшись до господині:

— Знаєте, ми йшли навпростець через поля і ось, як бачите, обросились по вуха. Може, у вас щось сухеньке найдеться? Я б накинув собі на плечі.

Господиня витягнула із запічка старого жупана і подала Олексі, вибачаючись водночас, що, мовляв, їй не-

приємно і соромно таке дрантя давати чужим людям, але під рукою нічого кращого нема.

- Але ж дрібниця! Ви тим непотрібо в'яжетесь - цей жупанець якраз для мене зараз підходить.

Олекса поквапно зняв свого піджака, жбурнув на запічок і одягнув жупан наспашки. Радив і товаришеві щось сухе взяти на себе, але він недодумливий - відмовлявся. Штовхнув його лікtem.

- Мені не зімно, - відпекувався Микола.

- Вам так тільки здається, а насправді, можете простудитись, - переконував його Олекса, штовхаючи його лікtem під бік.

Згодом Микола таки погодився та закутався в старий плащ.

Тепер вони зовнішнім виглядом були схожі на селян, хіба що могли зрадити їх коротко стриженні голови та глиняно-бліде обличчя Миколи, яке впродовж кількох місяців не бачило ні сонця, ні вітру.

Тимчасою молодиця непокоїла жіноча цікавість. Вони аж совалися, місця не могли собі знайти. Нагла зміна одягу ще більше впевняла їх, що в хаті сидять якісь підозрілі люди. Не одна, то друга намагалася тягнути за язик, але хлопці збували всі запити легкими викрутами. Вони сиділи собі й курили, підтримуючи з байдужим господарем балочку про погоду, худобу, врожай тощо.

Господиня не гаяла часу. Вона вогнище вже оглянути хлопців з усіх боків. Затопивши в печі, стала собі під комином, підперла рукою підборіддя, свердлила гостей своїм гострим ззором і довго щось міркувала, а спісля спітала піеголовом:

- А ви не звідти часом? - зробила кивок головою в напрямку багон, за якими розсілася в'язниця.

Олекса збентежено глянув на неї.

- Не бійтесь - ми свої, - лагідно запевнювала. Хлопців розконспіровано. Треба було говорити правду.

- Так, ми звідти! - коротко і гнівно відповів Олекса. - Але просимо вас, не говоріть про це ні кому!

- А крий нас сила Божа, як ми щонебудь того! ...

- Бо, знаете, сьогодні такий час...

- Але де там! ... Будьте спокійні.

Тепер відношення господарів відразу стало тепліше і привітніше. Вони вже не дивилися на хлопців з підозрінням і недовір'ям, як це було досі. Всі з жахом згадували про те, що вчора діялося за річкою. До них було все чути: і стрілянину, і гавкання собак, і страшні крики мордованих. А пекельна стукотня у в'язниці аж по селу котилася сильною луною. Там і з їхнього села було кілька. Не відомо, чи живуть бідолашні...

- А може, прийшов з вами Іван? - крізь слези спитала бабуся.

- Ні, з нами такий не втікав. Але втекло дуже багато. Напевно, йому пощастило вирватись. Мабуть, він пішов іншою дорогою, пізніше додому прибуде.

- Ох, діточка, який це добрячий хлопчиксько той Іван! Ми воі за ним розпадаємося. Забрали бідного ще перед Великоднем. Коб його Матінка Божа мала в своїй спіц...

- Не плачте, бабусю, — заспокоював Олекса стареньку, — як живий, то вернетесь, а якщо замордували, то нехай спочиває з Богом. Така вже його доля. Вчора нам усім смерть дивилася в очі, та от чудом удалося втекти.

- Ох, бідні ви, діточка, бідні... — ревно плакала бабуся.

Пустили слізи й молодиці. Хата наповнилась хлипанням і зітханням. Це розніжило Олексу й Миколу, яким пригадалися жахливі події вчорашнього вечора.

- А як ви втікли з того пекла? — обтерши фартухом слізи, спитала господиня.

Олекса коротенько розповів про розстріл в "язниці", про їх утечу, про перехід багон. Згадав також, що у в "язниці" лишилися ще живі люди, яких не вдалося звільнити, бо наскочили вартої і почали наново обстріл в "язниці".

Знову попливла хвиля плачу і не відомо, коли вона спинилася б, якби господар не став на перешкоді.

- Досить, досить, бабо! Наплачешся ще доволі, а тепер дай но людям щось перекусити, — сказав, оідаючи за стіл.

- Зараз молока нагрію, — відповіла молодиця і метнулася до комори.

За хвилину хлопці пили гаряче молоко. Проте, Олекса був не зовсім спокійний: його хвилювало те, що в хаті було забагато жінок, а жінці ж язик свербить — вона мусить негайно передати почуту вістку всім своїм знайомим. А тепер це якраз небажане і небезпечне. І він не помиляється, бо ще не скінчилось снідання, як у хаті вже не було ні одної жінки, не виключаючи й бабусі. Всі розійшлися буцінто по господарству, але в дійсності — вони поспішали рознести по селу "телеграму". За хвилини десять був уже відгомін: до хати сходилися сусіди, нібито от так собі, випадково, але, насправді, пунктом притягання для них — Олекса й Микола.

Олекса хвилювався, йому в цій людній хаті вже не сиділося. Він обмірковував, де б оховатися і то негайно, бо не зла воля селян, а просто їх необережність могла зробити їм ведмежу послугу — кругом же вешталось військо.

У хвилині, коли Олекса памав собі голову над пляном дальній втечі, до хати ввійшов гарний парубок середнього росту. Привітавшись з нехотя, гордо обкинув зором присутніх, а побачивши Олексу, простягнув до нього руку.

- Що, не пізнаєте? — спитав крізь легку усмішку.

Олекса хвилину відмивався в нього.

- Ах, так! ... Пізнаю, пізнаю. Щай, Боже, здоров'я!
- Я приходжу по вас! - притисом відрубав парубок.
- Невимовно вдячний вам - прибуваєте саме впору.

Задоволені таким зворотом справи, хлопці подякували господарям, одягнули знову свої мокрі піджаки і застрималися біля порога, готові до відходу. Тимчасом парубок звернувся до присутніх спокійно, але самовпевнено:

- Хто тут був, ви не знаєте. Куди пішли також вам не відомо. Про це, пам'ятайте, ні кому ні слова!

Присутні слухали і, на знак згоди, кивали головами, а парубок продовжував:

- Чи знаєте, що ви могли наробыти своїми довгими язиками? Я на другому кінці села, і до мене вже встигла прийти вістка про цих людей. Прошу вас, будьте розважні і збережіть таємницю.

Відійшли.

Скрадаючись між будинками, садками та городами, хлопці непомітно прибули на другий кінець села. Вскочили в невеличку хатину. Парубок завів їх до окремої кімнати, що знаходилась по другий бік сіней.

- Сідайте і почувайте себе як у дома, - привітно сказав парубок. - Це кімната моого брата Івона. З домашніх ніхто не буде вас тривожити.

- А чи не краще було б десь глибше сховатись? - посміхнувся Олекса.

- Покищо нема потреби, а потім подумаємо. Ви собі роагостіться і будьте спокійні - я на зміну з сестрою сторожитиму, чи якась погань не наближається.

- Ну, а коли б ішли он ті?... - Олекса зробив кивок у бік соші.

- Цього не бійтесь! Вони сьогодні, як мухи перед Покровою - вже не кусаються. Пів години тому, два вантажні авта, наповнені вщерть тими, що вчора мордували в "язнів", поїхали в напрямку Рівного. Втікає наволоч!

- Нарешті ми дочекалися їхньої втічі! Хай їдуть у шум головою!

Ледве кінчалася розмова, як раптом на дорозі з'явились ті самі автомашини і гналися з величезною швидкістю назад до міста. На платформах синіли шапки. Всі з гвинтівками напроготові.

- Оде ж ті авта, - дивлячись у вікно, говорив парубок.

- Чому ж вони вертаються? - здивовано спитав Олекса.

- Мабуть, уже перетяли їм дорогу - нікуди втікати.

- А може покрашало?...

- Алё де там! Тут зараз буде бій, а до полудня матимемо інших. Та лихо їх бери - хай собі їдуть! Ви но тимчасом їжте яечню, бо зовсім вистигне.

Хлопці присілись до іжі, а за хвилину, ситі й перебрані за селян, пішли хоч крихітку спочити.

Піднялись по драбині на горище, витягнули драбину за собою, перейшли в другий кінець — до якогось секретного, добре замаскованого закамарка. Там зневу спустилися по драбині вниз і вийшли в солом'яну схованку, скочу на кімнатку.

— Мягайте спати. Я чатуватиму. Як тільки щось, негайно вас збуджу, — сказав парубок і віддалився.

Олекса повів зором по напівтемній ослом'яній касінці, зняв жупан, яким його наділив парубок і, немов підрізана ялиця, безвладно повалився на солому. Микола пішов за його прикладом. Важкі від утоми повіки самі сплющувались, і всеєвидний сон полонив тіло. Солодко... Приємно...

Надворі припікало сонце. Його життедайне проміння щедро лилося на соковиту зелень дерев, на золотисто-

лосі лани достигаючої пшениці, на широкі тихі плеса річкових плавнів і на дахи спокійних хат. Носився томлячий літній легіт. У сувоях третячого, розпаленого повітря чаювно відзвонювали якісь невидимі давіночки. В садку гули бджоли, монотонно бреніли комахи, а в клуні під стріхою цвіріньвали горобчики.

Солодкий сон... Але, як ластівка, швидко і нагло відлітає він з повітря. Розплощаються очі, і Олексів зір, убитий у солом'яну стелью криївки, нерухомо застигає в одному пункті. Напруженій слух прудко вибігає назовні.

Звідусіль долітав клекіт кулеметів і радовою ваг поєтря протяжний рев гармат. Довкола шалів завятий бій...

Олекса зірвався і миттю кинувся до щілини. Дивився. Перед ним, у невеликій віддалі — зеленію окутаний цвінттар. Звідтіль раз-по-раз бухали клубки брудносірого диму та лунали гарматні постріли. Гармати гарчали по один і по другий бік фронту, а над головами скиглили-вили смертоносні стрільна.

Ставало лячно і неприємно в солом'яній схованці: стрільна рвалися довкола — легко міг загорітися будинок та й відламкам не вірити. Приховані поміж хатами кулемети клекотіли без перерви.

— Що, не спиться? — спітав парубок, який несподівано з'явився на драбині.

— Не дзвіть капосні!

— Утікаймо до льоху.

Олекса з Миколою вилізли з криївки і, вслід за парубком, крадькома перебігли через садок та опинилися в просторому льосі сусіда. Парубок зник. Льох порожній. За хвилину хтось спустився по сходах добру в "язку соломи". Олекса виглянув. У дверях стояв, похилений над сходами, літній селянин. Привітно посміхнувшись і додав півполосом:

— Будьте спокійні — всі свої...

Після цього селянин віддалився, лишивши за собою легкий скрип дверей.

У льосі панувала півтемрява. Хлопці розотелили солому і посідали. Микола здивовано дивився на Слексу, а Слекса на нього.

— Що, цікаві люди?

— Коли б нам таких побільше! — захоплено відповів Микола.

— Так, так... пане Миколо, — це нове покоління! Це покоління нашої доби! Воно вже народилося в полум'ї помеж, у крові! Воно зростає, кріпне на силі! Його снаги, його буйного росту ніщо вже не зможе спинити! Це покоління, як гірська річка під час повені, поторощає, змете всяку греблю, що, всупереч законам природи, стане впоперек русла!

Бо-о-вх! — поблизу лопнула гарматня куля, німовігізно підтакнула Слекса.

Так-так-так-так! ... — озвались кулемети. Слекса віслуховувався в сильні акорди сталі.

— Що народжується в цій музіці, Миколо?

— Бог його знає...

— Бог знає... — в задумі повторив Слекса.

Незабаром до льоху спустився парубок, а за ним і господар. Посідали біля хлопців. Господар знайомився, вив'язувалася балачка.

— Що нового зверху?

— Б'ються, — байдуже відповів парубок. — Мабуть, хутко втікатимуть, бо вже піхота покинула село та подалась за цвінтар.

— То ще, чого доброго, на обід вилізмо з нори?

— Безперечно!

— Знищення в селі багато?

— Ні, тільки одна хата над дорогою поцілена — горить.

— Що ж ви, пане господарю, не боїтесь в такий час нао переховувати? — звернувся Слекса до господаря.

— Чого б я мав боятись?

— А коли б так заскачили посіпаки та почали шарити за в'язнями?

— Ну, й то ж? Ногами накрився б один з другим та й годі! — гордо і прихованою усмішкою відповів селянин. — Ми маємо вже на них спосіб...

Знову на кінчиках уст у господаря з'явилась таємна усмішка. За ним усі злегка посміхнулись.

— А тепер розказуйте, як вам пощастило втекти, — просив парубок.

— Ви певні, що нам уже пощастило? — напів жартом сказав Слекса. — Та ще ж не вхопило он тих, і ми ще не вдома.

— Тих зараз ухопить, аж покурить за ними! Вони ще тут одною ногою. Ось-ось п'ятами їакивають.

По хвилині парубок додав:

— Додому підете собі завтра, а якщо бажаєте, то хоч і на тиждень лишайтесь в нас. Вам тут і волос з голови не спаде.

— Ну, гарячи!

Господар витяг із кишени чималий кисет з тютюном, скрутів цигарку і частував інших.

Олекса прикурив, потягнув диму і, похилившись на стіну, почав сповідати про трагедію в'язничних мурів і про свою кошмарну втечу.

Господар і парубок уважно слухали. Микола дрімав.

Тимчасом дорога дудоніла і стогнала під гусеницями швидкобіжних гвіздечок, що несъмовито гналися вперед — навмання.

Олексій Сацюк.

ТО МОЛИЛАСЬ ВОНА...

Буйним цвітом пожеж квітувала Вона,
Безталанна, як я,—
Батьківщина моя.

І в диму непроглядному обрій конав.

Невгавала на мить роздратована сталь!
І кресала огонь!...

Текла кров із долинь...

Я дививсь і з журбою відходив у даль.

А мені навздогін бігли теплі слова,
То молилась Вона.—

Моя мати сумна,
Аж вагони задимлений обрій сховав...

Покотились вперед блудним колом роки,
А молитва жестій,
Повна віри й нічій,
Гріє думу мою й р'юочі зарозумаки.

Михайло Григорієв

ПЕРША
ЛЮБОВ

/Сповідання/

I.

Коли Оксана з Петром вийшли зза воріт цвінтаря, зимовий день наближався до кінця. Поза дахами невеличких будинків робітничої дільниці червоніли косматі хмари: там деось за обрієм неба ховалось сонце на спочинок.

З моря віяв північно-східний вітер. Під його подмухом схвилювано кружляли сніжинки та долітав з рейдового маяка сигнальний дзвін, який сплітався в одну мелодію з сумними звуками сирени.

— Ось ми з тобою залишились, Оксано, сиротами,— з сумом промовив Петро й знизу догори подивився на струнку, з ясним волоссям дівчину, на зеленуватих очах якої ще не висохли слізки. Вона мовчкі подивилась на невеличку постать юнака з горбом і тоненькими кривими ногами.

Петро обережно ступав по ковзькому тротуарі. Правою рукою він притримував старенький капелюх, а в лівій держав велику чорну палицю. На його блідому обличчі з довгим носом і токими губами мутніли маленькі очі, які закохано дивились спід капелюха на гарну дівчину.

— Як же ми, Оксано, надалі влаштуємо наше життя? — допитувався юнак. — Ми з тобою не діти... Нам треба якось жити, щось їсти. Але ні ти, ні я не маємо заощаджень. Та й хіба могли вони бути в сім'ї вантажника з порту?

— Не хвилюйся, Петре, — заспокоювала його Оксана, — якесь собі дамо раду, не загинемо. Ми ж молоді: мені незабаром міне 18, а тобі — 17 років. Заробимо на прожиток...

Петро зітхнув, вітер хустиною налиплий на брови сніг і промовив схвилювано:

— О, коли б я не каліка та не мав горба і слабих рук!

Тимчасом надворі стемніло. Вітер посилився. Він мокрий та холодний — сердито розгойдував вуличні електричні ліхтарі, довкола яких кружляли сніжинки, неначе метелики. Ноги Оксани й Петра — або ковзались, бо тротуар наче вимело мітлою від снігу та затягнуло льодом, — або тонули в глибокому снігу. Вони проходили білизні, засніженій майдан, на якому чорнів пам'ятник герцогу Рішельє. Волосся герцога було покрите наче сивиною. Колихані вітром дерева скрипіли і гнулись, не-

мов кланялись бронзовому вельможі.

Вернувшись додому, Оксана засвітила лямпу. Від її слабенького світла на вогких стінах холодної кімнати застрибали незграбні тіні: горбатого юнака і дівчини, що з сум'єм склонилася над столом.

Петро дивився на її ніжну, білу шию та ясне кучеряве волосся. Всупереч його волі і розуму, в серці каліки прокинувся зрілий мужчина. Вже не вперше в ньому відливалось погане почуття пристрасти. Сбличка й тіло його спітніло. Серце неначе відрвалось і билось у грудях схильованою пташкою. Він узяв скрипку. Провів по струнах смычком. В холодній кімнаті пролунали звуки повні туги. Разом з цією старою мелодією в серце горбuna вступив спокій.

- Сксано, це вальс, який любив твій покійний батько, - тихо промовив Петро.

Оксана мовчили плакала...

Минуло дещо кілька днів. Якось у понеділок Оксана раненько преснулась, коли ще Петро спав у суюдній кімнаті. Вона тихо, щоб не збудити його одяглась, з'їла їматочок хліба, а другий залишила Петрові.

Дівчина вдосвіта вийшла з дому в старенькому пальті і в теплій, ще її покійної матусі, - хустці, спід якої на чоло спадало ясне кучеряве волосся.

З похмурого неба сипались сніжинки. Незграбні хмари юрбались на небі. Деесь далеко в місті дзвонили до церкви. В морозній тиші було чути, як у гавані гуділи пароплави.

По широких гранітових сходах Оксана прямувала на Приморську вулицю і далі - до судноремонтного заводу. Біля брами був невеликий будинок, навколо якого чекали безробітні. Оксана, схильована і засоромлена, підійшла до них. Коли пролунав перший заводський гудок, з будинку вийшов худий дідусь. Його зморщене обличчя з білою борідкою було чимось незадоволене. Він похмуро дивився на безробітних. Скуляри ледве тримались на його маленькому, червоному носі. Він розкрив табельну книгу і записував до неї робітників, переважно, молодих та міщан. Коли дійшла черга до Оксани, він з посмішкою спитав її:

- Що тобі потрібно, балерино?

- Запишіть мене, дядю, я хочу працювати...

- Нам жінки не потрібні. Для чоловіків не вистачає праці, - суворо відповів табельник.

Сбличка дівчини почевоніло. Вона заплакала. Старий не витримав. Він поплював на олівець і, дивлячись у книгу, спитав:

- Прізвище?

- Оксана Крамаренко...

Слівець випав з рук старого. Він ласково посміхнувся:

- Так це у мене колись був друг Крамаренко! Та я ж з твоїм батьком у японську війну служив на панцернику "Слобідь Великий"... Добрий був чоловік... Де він зараз?

- Батько в минулому тижні помер...

— Так, так... Помер, кажеш... Ну, вічний йому спокій... Старий з жалем дивився на дівчину. Він мовчав, а потім додав:

— Ось що, Оксано, — я поки що не маю нічого кращого, але вже сьогодні запишу тебе до праці. Ти підеш до Казанового цеху, до бригадира Фед'ка. Ти розгріватимеш нюти на пересувному горні. Це неважка праця.

Сксана подалась до цеху.

Старий робітник, Григорій Семенович Фед'ко, майже все своє життя, ще з дитячих років, провів на судноремонтному заводі. Він почав з того, що ще підлітком чистив казани на пароплавах. Тепер він був казаняр високої кваліфікації. Фед'ко з ласкою поставився до дівчини.

— Ось що, сирітко, — сказав він, — ми зараз підемо до плавучого доку. Там стоїть на кіль-балках великий океанський пароплав "Торос". Учора його підняли на док, щоб капітально відремонтувати. Ми з тобою, Оксано, будемо на ньому нютувати металічні переборки в трюмі.

Дівчина з бригадиром ішли по снігу через фабричний двір до морського берега. Посеред сірих стін сталевого плавучого доку ледве вміщався великий, з двома жовтими димарями, пароплав. З його носка виставав далеко вперед золотий бушпірт. Старий Фед'ко заспокоював Сксану:

— Спочатку буде важко, сирітко, але не турбуйся. Праця — вона завжди важка, зате відпочинок після неї солодкий. Праця казанярів погана: серед гуркоту заліза, завжди на холоді... Але не турбуйся...

Великий пароплав "Торос" був обліплений робітниками. Вони шкрабли його борти від мушельок та іржі. Рудий порох, наче дим, окутував робітників.

Григорій Семенович навчав Сксану, як найкраще і найшвидше підогрівати нюти на пересувному горні. Вона скоро опанувала цей виробничий процес і не відчувала ні морозу, ні гуркоту заліза, ані лайок робітників. Дівчина уважно приглядалася, як Фед'ко, не поспішаючи, але вміло й спокійно нютував пневматичним молотком металічні переборки в трюмі. Вона бачила крізь люк морську затоку. Зеленуваті хвили котилися до берега. Біла піна, як кінська грива, розвівалась на вітрі. Вздовж кам'янистого побережжя пишались будинки, палаці й церкви. Щогли численних пароплавів, що стояли в гавані, як дерева в лісі, погойдувались під вітром і гуділи...

Співдні пролунав заводський гудок. Починалась обідня перерва. Фед'ко й Сксана залишили роботу і, обтерши паклею руки, вийшли крізь фабричні ворота і пішли в черзі до Рибацької пристані. Разом з ними виходили робітники, моряки і портові вантажники. Вони минули великі залізні склепи, зализобетоновий елеватор і прямували до дерев'яного даху без стін. Тут на повітрі, в холоді, гомоніла юрба портових і фабричних робітників. Літні жінки-дружини рибалок та моряків — у тёплых шальях і кожухах, готовили на залізних пічках гарячу йжу: смачні сальники з кашею, требуху з цибулею, пиріжки з

горохом, смажену камбалу, турецькі "чубуреки" та гріли чай. Продавали тут і горілку. Робітники сідали з тарілками в руках на каменях, на чавунах, стовпиках, зв'язаних швартовими троосами, на лантухах з арабською кавою, на великих пакунках з ютою тощо.

Оксана і Фед'ко з'їли смаженої камбали. Дівчина випила після цього склянку чаю, а старий казаняр одним махом випив пляшку горілки. Перед відходом на завод, Оксана купила ще два пиріжки з горохом та одного "чубурека". Все це загорнула в газетний папір і сховала в кишеню — для Петра.

Після її Оксані забажалося лягти спочити, але термінова робота на пароплаві примушувала її й Фед'ка не гайнувати часу.

До труму часто навідувався молодий, високий і мускульний з вигляду моряк. Він має карі очі і тонкі вусики. Був одягнений у синій однострій з червоними гудзиками. Моряк зацікавлено дивився на Оксану, декілька разів про щось запиував її, але вона не мала часу на балачки.

— Це добрий хлопець, Оксано, — пояснив Фед'ко. — Він на цьому пароплаві за помічника капітанові. Я його знаю з минулого року, коли цей пароплав теж ремонтували на заводі. Його зовуть Кирилом Павловичем, а прізвище — Бутенко. Добрий, дуже гарний хлопець.

Коли ввечері роботу було закінчено й Оксана по сходах ішла з доку, на капітанському містку стояв у чорній шинелі Бутенко і мрійно дивився на дівчину...

Вона йшла по засніжених вулицях і мимоволі згадувала про моряка з карими очима й добрим обличчям.

"Який він витриманий, без нахабства... Скільки він бачив чужоземних портів, екзотичних міст, гарних краєвидів, людей, морів та океанів... Цікаве життя моряків!"

З такими думками вона непомітно вернулась додому. Петро сидів біля вікна в нітспленій кімнаті. Він дивився на небо. Чорні хмари, як морські барки, караванами відпливали далеко на захід. На темносиньому небі заіскрилися зірки, неначе сніжинки. Місяць, поблизукучи як гострий ніж, розрізав хмару і куски її розкинулись по небу...

Оксана наповнила кімнату морозним повітрям і життерадісною розмовою з другом.

— Петре, ось і я! — звернулася дівчина до горбuna. — Я принесла тобі вечерю: пиріжки й турецький "чубурек". Ти ще ніколи не їв такого смачного хліба! Напевне!

Оксана поклала на підлогу в"язочку дров, що вона їх навбирава на палубі пароплава після того, як теслярі закінчили там свою роботу.

— Зараз, Петре, запалимо в печі! Зваримо чай, погріємось. Але горбун був сумний. Він мовчав слухав розмову дівчини, а його серце стискав жаль: "Чому вона — дівчина годую його, як цукреня, а він не заробив ні копійки?"

Коли в пічці потріскували дрова, а в кімнаті стало тепло, Оксана румілась, пересяглась і після цього продов-

живала розповідаги другові про перший день роботи, про свої враження на заводі. Вона не забула розповісти Петрові про моряка з карими очима...

Коли Петро почув про це, він сумово понурив голову і важко зітхнув...

ГІ.

Проходили день за днем у важкій праці на заводі та відпочинку вдома. Оксана щовечора розповідала Петрові про завод, про бурхливе життя в гавані... Але одного разу, вернувшись додому, вона не знайшла в кімнаті свого друга. Він десять зник. Не переодягнувшись, навіть не вимивши рук, Оксана вибігла на вулицю.

Була мряка. Вогкий вітер порошив дощем та снігом. На рейдовому маяку гуділа сирена. По тротуарах, ковзьких від льоду, метушливо йшли люди. У вікнах крамниць та портових шинків світились веселі огні й відтіля лунали звуки танкової музики. Якісь п'яні хлопці в морських бушлатах намагалися познайомитись з Оксаною, але вона нікого й нічого не помічала. Вона даремно шукала друга — його ніде не було... Може він повісився або втопився в морі? Ні, цього не може бути. Він буде жити біля неї, вона буде турбуватись за нього, доки сам не стане заробляти...

Але ось у вуличному гомоні вона почула гру на скрипці. Безумовно, це його гра... Ось лунає та стара мелодія, яку він завжди виконував для її покійного батька. Так, так, — це її друг, Петро! Він стоїть на тротуарі біля ресторану "Нептун", такий жалюгідний, маленький, з величним горбом, який запорошило снігом... Його капелюх лежить край тротуару на стовпчику, але ніхто не звертає уваги на гру скрипаля... Всі кудись поспішають. І в капелюх падають лише поодинокі сніжинки... Вітер кучерявить його чорне волосся. Обличчя горбuna поблідло, пальці почевоніли від морозу. — Петре! Любий друге, ходім додому! — крикнула Оксана і скочила горбuna за руку. — Петре, що ти зробив? Хтось про тебе не турбується? Твій вчинок — для мене обрата! Ти ж захворієш...

Юнак почував себе ніяково. Він з хвилюванням склав скрипку в футляр, витрусив сніг з капелюха, надів його й пішов з Оксаною додому.

— Не турбуйся, Петре, — заспокоювала вона друга, — ось у суботу я одержу гроші за два тижні. Ми внесемо платню за квартиру, підемо з тобою до театру або до кіна...

Вночі Оксана міцно спала, а в той час у сусідній кімнаті Петро перевертався з боку на бік. Погані думки зайовнювали його голову. Він, безумовно, був закоханий в Оксану — таку близьку й таку далеку... "Чому саме Бог отворив мене жалюгідним калікою? — запитував він самого себе. — Чому я маю хоробре серце, а такі слабі руки та ноги?... Я бажаю зробити якийсь геройський вчинок, я

мрію стати моряком, відчайдно зустрічати шторми й морські хвилі... Але тіло мое з горбом стає на перешкоді в здійсненні моїх мрій! Оксана на мене дивиться з жалем, як на кошеня, але я прагну любови... Я кохаю тебе, моя чарівна Оксано!».

Вже розвіднювалось, коли сон осів на повіки юнака. Він бачив себе в сонних мріях на пароплаві. Він був струнким і міцним моряком. Стояв на капітанському містку й видавав розпорядження матросам. На спардеку, у лонгшезі сиділа під брезентовим тентом Оксана — його дружина... Пароплав рушав далеко на схід, десь у Калькуту чи в Бомбей. Але раптом величезна хвиля вдарила на палубу. В обличчя віяв морозний вітер...

Петро прокинувся. У вікно дивилось похмуре небо. Хмари закрили сонце. В кімнаті холод і самотність. Оксана вже давно пішла на завод.

ІІІ.

Ремонтування пароплава "Торос" наближалося до кінця. Незабаром його спустять з доку на воду і він, з прапором на щоглі, піде в далеку плавбу.

Сдного дня Фед'ко сказав Оксані піти до підшкіперської комори й одержати там декілька нових нютів. Вона пішла, але в напівтемному коридорі пароплава з нею трапився неподобний випадок. На одній шухляді лежала залязна плита. Вона нащтовхнулась на неї. Плита впала на підлогу й боляче вдарила Оксану по ногах. Дівчина зойкнула й непритомні обсунулась на купу якогось мотуззя, що лежало поблизу.

Коли вона розсплюшила очі, побачила довкола себе незвичайну обстанову: вона відпочивала після поранення на м'якому ліжку в комфортovій каюті пароплава. Напроти неї сидів сумний Бутенко. Він з турботою дивився на дівчину. Поруч нього, біля дверей стояв розгублений Фед'ко. Над ліжком, під великою строкатою картою світу, вистув барометр, стрілка якого показувала: "zmіна на дощ".

Кирило Петрович наблизився до Оксани і радісно звернувся до неї:

— Все добре, Оксано. Нещодавно тут був лікар. Він оглядав рану й заявив, що вона не велика, кістки не зламано, навіть зовсім її не пошкоджено.

Дівчина дивилася на турботливого моряка і була йому дуже вдячна. Крізь задраєний ілюмінатор вона бачила темні морські хвилі, білу піну понад ними та шматочок захмареного неба...

— Корабельний лікар запевнив, що за три-чотири дні ви вицужасте, — звернувся Бутенко до Оксани. — А зраз ми сядемо на візника та й поїдемо до вашого дому.

Коли проїхали вздовж гавані, Оксана дивилась на величезні пароплави, на механічні конвеєри, парові краны та на рейдовий маяк з жовтим ліхтарем на вежі.

Петро здивовано й похмуро зустрів гарного моряка, який вів підrukу його Оксану. Бутенко заспокоїв юнака, що за три-чотири дні все буде гаразд, — його подруга видужає. При тому він був веселий, жартував з Оксаною й дуже уважно ставився до Петра. Але той був незадоволений — його дратувало те, що між Оксаною й невідомим моряком були добре відношенні.

Кирило Петрович, побачивши скрипку, звернувся до Петра з проханням виконати якунебудь мелодію. Петро мовчи візяв скрипку, став біля вікна і, дивлячись у темряву вулиці, на сиві від снігу дахи будинків, грав і тихо наспівував:

“... Невірна, де ти?

Крізь вулицю темну протягнувся довгий ланцюг ліхтарів...

Ось по снігу тротуарів ідуть закохані”...

Горбун не витримав. Він кинув на ліжко скрипку й пішов до своєї кімнати.

— Що з ним? — здивовано спитав Бутенко.

— Він — нервова людина... До того ж, його хвилює й те, що не має де працювати за своїм фахом, — тихо пояснила Оксана.

— О, та це така річ, що я можу допомогти. В мене є добрій приятель, власник портового ресторану "Сокіл". Я відштую в ньому вашого друга Петра. Він буде там за музикента.

Оксана покликала Петра й розповіла йому про її пропозицію. Горбун скилив голову й мовчи дав свою згоду. Потім сів біля стола й уважно слухав, як Бутенко розповідав Оксані про далекі рейси на пароплаві відекотичні країни, про шторми, тропічну спеку, про люті морози під час арктичних рейсів тощо.

Коли Бутенко повертається на пароплав, перед його очима весь час стояли зеленуваті очі та ясне, кучеряве волосся Оксани. В його ушах лунав її сміх, її ніжний голос.

Оксана спала міцним сном, а Петро сидів на ліжку в своїй кімнаті й тихо плакав...

ІУ.

Уже другий день вів сухий південний степовий вітер. Сонце, наче веселий чабан, гнало поперед себе по блакитному полю старі білі хмарок. За містом, на рибальських хуторах чоловіки лагодили сіті, варили смолу, конопатили й фарбували шаланди. На присадибних ділянках жінки садили картоплю, підчищали овочеві дерева. І хоч кожного вечора калюжі по дорогах укривались льодом, та вдень знову все відпускало і сонце щедро сипало своє теплое проміння.

В один з таких весняних днів пароплав "Торос", після закінчення ремонту, знімався з якоря, готовуючись у далекий рейс. У закордонній пристані, біля високого борта пароплава "Торос" стояв сумний, самотній Петро. Він дивився на палубу, де в численній юрії пасажирів стояла біля поручнів фальшборта Оксана в новому пальті й блакитному береті.

Біля неї зараз не було Бутенка, бо він був перевантажений працею: закінчувалось вантаження трюмів, і Кирило Павлович відавав матросам лаконічні накази. Це він, Бутенко, жаліючи Оксану, не дозволив їй працювати на важкій роботі в Казановому цеху і влаштував її на пароплаві "Торос" буфетницєю. Два широкі димарі пароплава густо диміли. На щоглі маяк відхідний, білий з блакитною стемечкою по краях, прapor. Коли пролунав третій гудок, матроси скинули сходину, задраїли борти, трюми, піднесли трапи й витягнули з берега металічні троси, намотуючи їх на чавуни кнекті. Канцю якоря швидко і з гуркотом воовувався до клюзу.

Праворуч від Оксани стояв Бутенко. Вони обое щось вигукували до Петра, посилали "повітряні поцілунки". Петро зняв капелюх і вимахував ним довго, довго, доки пароплав не зник з його очей...

Під сталевим гвинтом пароплава "Торос" бурхливо плескали морські хвили. Пароплав злегка відштовхнувся від берега бортом, після повернувся вперед нооком і після цього швидко поплив у напрямку маяка.

"Торос" ступнево меншав і за кілька хвилин став такий маленький, немов ялинкова забавка, а потім розплився в синяві обрію.

Петро йшов розгублений уздовж пристані додому. Він не кипився до кімнати, де довгий час не чутиме ласкевого голосу Оксани... Він і не помітив, як пройшов біля пароплавів, крамниць, елеваторів та змеханізованих перевантажувачів. Лише біля судноремонтного заводу трохи зупинився. Тут почалось для Оксани нове, сонячне життя, а для нього прийшли відціля дні туги й самотності...

* * *

Уже було далеко за північ, а Петро сидів у своїй кімнаті і з хвилюванням записував у свій поденник:

"... сьогодні трапилося те, чого я боявся весь час, з малих років: я втратив наважди мою едину і неповторну, кохану Оксану. Мені здається, що це було декілька днів тому, що не довгі роки, а хвилини минули з того часу, коли моя матір одержала листа з військовою печаткою. В ньому повідомлялося, що мій батько, Олекса Шрамко – гальванер панцерника "Імператріца Марія", під час вибуху пекельної машини загинув на Севастопольському рейді... Моя матір в той час була дуже хвора. Вона ледве витримала замку операцію, і лікарі попереджували її не хвилюватись, бо це загрозливе для її життя. Несумнівно, вістка про загибіль батька доконала мою матір. Того ж дня ввечері вона померла. Я залишився сиротою. Але перед тим, моя матір доглядала за вдівцем-сусідом, вантажником з порту, Семеном Крамаренком, у якого була дочка Оксана. Ми росли вдвох, як брат із сестрою. В нас були спільні розваги й думки... Після похорону моєї матері, мене взяла до себе родина Крамаренків. Нарешті, коли помер батько Оксани, нас залишилось тільки двоє... Але і вона тепер далеко, далеко подорожує крізь моря й океани, дивиться

на чудові міста, тропічні джунглі, на невідомих людей, на їх побут... А я на самоті — без близьких і рідних людей...

Бутенко Й Оксана влаштували мене добре: внесли квартирну платню за три місяці наперед, знайшли мені роботу. Вже другий тиждень я щовечора граю на скрипку в ресторані "Сокіл". Я сам заробляю гроші. Це добре. Але навіщо зони мені? Життя мое без мети, без ідеалу...

Я стою на естраді в ресторані, як мебля, як стілець або стіл. Мене не помічають відвідувачі ресторану, хоч я розважаю їх грою. Всі ці моряки, рибалки, робітники — такі нахабні, п'яні, з посмішкою дивляться на мій горб і з жалем кидають у мою кишеньку гроші... Вони не цікавляться моїми мріями, моїм серцем, моїм коханням. Лише перед самим собою я признаюсь у цьому щоденнику: так, я кохаю Оксану. Але мое почуття до неї погане. Я в ній перш за все кохаю її очі, погляд, постать, ноги, руки... Все тіло її... На жаль, це так... Бо коли б я кохав в Оксані друга, то мені було б дуже присмно, що вона залишила важку працю, має доброго чоловіка, який турбується про її майбутнє, влаштував її на пароплаві на добру посаду. Все це не заспокоює мене... Я тільки одного бажаю, щоб Оксана була біля мене, була моя... Це нісенітниця, але це моя заповітна мрія.

Коли я повертаюсь з ресторану додому, я гірко посміхаюсь. Моя скрипка співає, плаче, сміється, але не для коханої дівчини, а для сп'янілого юби. Це глум над людиною. Тільки одне для мене є втіхою: я дивлюсь на зірки, розсипані по нічному небі й згадую Оксану. Може, її вона дивиться в цей час на ці самі зірки... І може, може, згадує мене?

Удома кожна дрібниця нагадує про Оксану... Ось маленьке дзеркальце, в яке завжди вона дивилась. Неначе бачу її зеленуваті очі... Ось її старенькі панчохи... Ось ліжко, на якому вона — моя Оксана спала роздягнена... В речі, та немає людини, її душі — залишились тільки спогади і мрії...

На початку жовтня пароплав "Торос" повертається здалеко-східного рейсу до рідного порту. На морі булатиша. Маленькі хвили з кучерявою піною, як вівці, бігли до берега. На пристані багато людей чекало на пароплав. Серед них був і Петро. Він був одягнений у новий гумовий макінтош, у жовтих чоботях і в ясному фетровому капелюсі. Він дивився в морський простір, чекаючи нетерпеливо тієї радісної хвилини, коли він знову побачить Оксану. В одній руці тримав чорну палицу, а в другій — степові квіти. Він декілька разів дивився на годинник. Нарешті, юнак побачив далеко, далеко на обрії пароплав з двома димарями, який швидко наблизався до пристані.

За деякий час Петро вже бачив на спар-деку Оксану в ясному пальті, її зеленуваті очі, русяве волосся. Але поруч з дівчиною стояв Бутенко — міцний, вродливий, мужній.

Загуркотів ланцюг, і в воду тяжко пірнув чавунний якір.

Пасажирі весело гомоніли, поспішаючи на сухо-

діл.

Оксана стиснула в своїх обіймах Петра і, як рідного брата, цілуvalа в ноге від поту чоло. Юнак притиснувся головою до її плеча і почув, як на нього дихнуло чимсь знайомим, хвилюючим.

- Знову біля мене... Нарешті дочекався... -тихо промовив Петро.

Кирило Павлович міцно стиснув маленьку долоню горбuna в своїй мужній руці, а потім усі троє пішли вздовж пристані, піднявшись ліftом додори, де було розташоване місто. Тут сіли в трамвай, і хоч пасажирів було небагато і лави світились вільними місцями, вони залишились на задній площаці. Бутенка притулivся до стінки вагона. Напроти нього біля гальма стояла Оксана, а між ними - горбун з чорною палицею в руці.

- Петре, - звернулась весело до нього Оксана, - будеш грати на нашому весіллі?

- Так, - похмуро відповів він, але на думці мав щось інше: "Не грати, а плакати буду на вашому весіллі!"..

Трамвай швидко і з веселим дзеньканням біг по вулицях і майданах міста.

Петро мовчки дивився на чорну палицю. Її прізвіс колись із Сінгапуру його покійний батько-моряк. Він казав, що вона з т.зв. "чорного дерева" - міцного, як криця. "Добре, що вона така міцна, - подумав горбун. - Нехай я каліка, нехай у мене тоненькі, слабі руки і ноги... але в мене серце до краю сповнене коханням. Задля нього я зроблю вчинок, на який не відважився б навіть такий мужчина, як Бутенко!"...

Горбун лютим поглядом кидав на Кирила Павловича. В його розпаленому мозку клуботались думки: "Я тебе заб'ю, проклятий Бутенко! Я маю змогу розчавити тебе, як гадюку... Я розірву твої кишки, твій живіт! Ти помереш, як жаба!... А я з насолодою буду дивитись на твої страждання, на твою смерть і святкуватиму перемогу закоханого серця над мужнім тілом моряка! Оксана не буде належати тобі!"..

І здійснюючи свій злочинний задум, горбун швидко просунув чорну палицю між валізним прутом дверей вагона так, що вона одним кінцем обперлася в трамвайній стовп, а другим - притиснула живіт Бутенка.

Трамвай швидко рушив. Крізь гуркіт коліс пролунав дикий зойк, якийсь тріск і крики...

Оксана гніво відштовхнула ногою горбuna і обхопила плечі Бутенка. Його обличчя було заплющилось очі...

Т.Дніпровський.

ОКРИПАЛЕВІ.

Ледь-ледь помітний рух смичка...
Легенький біг по струнах пальців...
І полилася мелодія давінка;
Мов тисячі невидимих щупальців,
Так ніжно, тепло і пестливо
Торкнулись серця трепетливо.

Немовби бачу: далі ясна,
В задумі небо густозоре,
І ніч чарівна, весняна;
Глибінь води, мов скло, прозора...
То спів замріяний дівочий
Про милого кохані очі.

Немовби сонця німб ясний,
Коли проміння грає в росах,
Або міраж, мов сон весни,
Як барви стрічок в буйних косах,
Немов струмка дзюрчання чисте
Або шептання кленолисте.

Ледь-ледь помітний рух смичка...
А скрипка квилить, стогне, плаче.
Мелодія то плавна, то рвучка,
То буревію смерч неначе,
То раптом дужо, мужньо ліне
Щось владне, волею орлине.

Хтось непокірний, мов прибій,
Гуртує сили непоборні,
Веде їх на звитяжний бій,
Роагонить хмари важкі, чорні, —
І знову сонце любо сяє,
Життя величне воскресає.

Окрипалю! Можеш полонить
Серця, творити ніжність, бурю,
Стремління вітру зупинить,
РозвіяТЬ ніч тяжку, похмуру.
Ти звеш любити і до бою —
Схиляюсь я перед тобою.

I.K. - ий.

ОПЕРА НА ЕМІГРАЦІЇ.

Постанова опери "Запорожець за Дунаєм" Українським Оперним Театром у Зальцбурзі на сцені міського театру — це, безумовно, небуденна подія в житті еміграції.

Перед Українським Національним Театром в умовах еміграції мусить стояти відмінні, але почесні завдання, в порівнянні з театралами на рідних землях. Бо завдання театру на еміграції полягає не лише в тому, щоб підносити культурний рівень своїх земляків, створювати їм умови культурного відпочинку. Ні, театр мусить, крім того, репрезентувати нашу культуру перед тим народом, в оточенні якого ми живемо; який нас мало знає, але від якого вчій чи іншій мірі залежить сучасне чи майбутнє нашого краю і нас самих.

Славетний диригент і композитор, О. А. Кошиць, зі своїм хором з великим триумфом проніс українську пісню через Європу й Америку. Своїми співами-ілюстраціями української культури, сміливо можна сказати, він зробив для України більше, ніж дехто з нідомих українських дипломатів: він показав тисячним авдіторіям чужинців, що існує український народ, який має свою мову, свою оригінальну привабливу пісню, високохудожньо оброблену українськими композиторами.

Своєю особою Кошиць показав, що Україна має диригентів-майстрів, які інтерпретують цю пісню краще, ніж це роблять чужинецькі диригенти зі світовим ім'ям.

Австрійці, як і німці, звикли дивитись на нас, як на робочу худобу, яку вивезено з України для їх власних інтересів. Вони тепер дуже дивуються, коли довідуються, що в українських таборах м. Зальцбурга існують драматичний і, особливе, оперний театри. Їм бо відомо, що оперний театр є синтетичний, тому що він мусить об'єднувати найрізноманітніші види мистецтва: сольовий спів, хор, балет, оркестру, сценічний малюнок. Він мусить мати освічених керівників-диригентів, режисерів, хормайстрів, балетмайстрів, штат допоміжних цехів: малярів-декораторів, перукарів, кравців, шевців і т.д. Мусить мати музичні інструменти для проб і виступів; крім того, необхідні йому нотні фонди — партетури, оркестровки, фортепіанни тощо. Потрібно мати матеріяли для малювання і виготовлення декорацій, костюмів, перук, взуття і т.ін.

В умовах еміграції все це дуже важко знайти і організувати. Ст же, оперний театр є досить складною машиною, яку треба змонтувати, пустити в рух і дуже вміло керувати нею.

Усі три вистави "Запорожця за Дунаєм" пройшли з великим успіхом, хоча були й деякі недоліки, які негативно відбилися на даній виставі. Але не будемо подавати тут критики вистави, тому що таку критику зажадати було подано не шальтах так австрійських, як і українських газет.

В основному, рецензенти давали низьку оцінку, а це є доказом задоволення так українського, як і австрійського глядача.

Численні американські глядачі і працівники УАРРА під час вистав виявляли теж своє глибоке задоволення. Таким чином, Зальцбурзькі глядачі, побачивши виставу, мусять заживий раз переконатися, що українці не є чимсь нижчим від інших націй, а цілком культурно зрілий народ, який має величезні досягнення в галузі мистецтва, як і в інших галузях суспільного життя.

Момент для рекламиування українського мистецтва зараз є слушний, як ніколи, бо:

1. місто Зальцбург не має своєї постійної опери і задовольняється лише випадковими артистичними групами, що вряди-годи сюди завітають;

2. інші емігрантські групи не спромоглися ще дати якусь театральну постанову на сцені Зальцбурга.

Отож, виступати з українською опорою перед чужинцями, в оточенні яких ми живемо, є справою досягти поважною, для якої варто добре організуватися і ще краще працювати. І треба сподіватися, що така праця намарне не піде вона дасть буйні плоди для майбуття нашого краю і нас самих.

Оперному театрові не слід також, як кажуть, "спочивати на лаврах" бо "лаврів" ще нема. Оперний театр у своїх майбутніх постановах на великій сцені міського театру мусить досягнути того високого художнього рівня, якого досягнув наш славний земляк, О. А. Кошиць, у галузі популяризації української пісні.

— — — — —

М. К.

КОНЦЕРТ СОЛІСТА МИКОЛИ ЧАЛСГО.

Недавно в театральних залах українських таборів м. Зальцбурга відбулися концерти відомого соліста-співака оперних театрів, Миколи Чалсго.

У своїх виступах артист виявляв надто широкий діапазон свого чудового голосу. Репертуар його складався з українських історичних і народних пісень, до яких музику написав український класик, Микола Лисенко, — та з арій європейських класичних опер.

Музикальний зміст репертуару цілковито відповідав вокальним здібностям співака. Собливо ж, соліст-співак виявив свій музикальний талант і гарний голос під час виконання арій з опери "Тарас Бульба" —музика Лисенка; з опери "Князь Ігор" —муз. Бородіна; "Тореадора" з опери "Кармен" —муз. Бізе; "Елегій" Масне та українських пісень: "Ой, лі-

тав орел"; пісню Сірка — муз. Стеценка, з драми С. Черкасена — ка "Про що тирса шелестіла" та інші.

Концерт складався з двох відділів. У першому переважали українські пісні, в другому — арти класичних опер. В часі концерту соліст М. Чалий дав нам змогу і на чужині почути рідну пісню й українську класичну музику в виконанні найвищої якості. Виконання ж кращих музичних творів європейської класики ознайомило нас з творами таких найвидатніших композиторів, як: Пуччині, Бізе, Гуні та інших, — на справжній музично-вокальній височині.

Культурно-освітнім референтурам висловлюємо подяку за влаштування таких концертів, але одночасно побажаємо, щоб і надалі концерти мали такий висококультурний зміст і спріжне мистецьке виконання. Натомість не пускати на сцену порнографічного кабаре, ганебного змістом, та пустих, неетичних, ба! — навіть шкідливих постанов "веселого театру".

————— XXXX —————

Микола Зеров.

ВОДНИК.

/з циклу "Зодіяк"/

Був серпень, ніч; рабитий фаетон
Жадібно поринав у вогкість яру,
Цвіли над обрієм огні Стофару
І лівим боком сходив Сріон.

Ось журавля скрипучий довгий тон,
І жолоб напува поштову пару;
Устав туман і виповнив мочару
І холодком прогнав мій перший сон.

І я спід будки вперше оглядаю
Небесну ману зоряну, без краю,
І в золотих розсипинах тону.

І знов дрімота — у пухнатих лапах —
Колишнє діл і синю глибину
І поля росяний, холодний запах.

1981.

"С НАУКА"

В. Гловінський.

НЕЛЕГАЛЬНА ГОСПОДАРКА.

Серед численних дефініцій господарської діяльності, що їх уживає політична економія, може, найліпшою, що відповідає загальній уяві про господарство, е така: господарська діяльність – це діяльність, що спрямована на здобуття, оброблення і пристосування об'єктів зовнішньої природи для задоволення людських потреб. Ця дефініція охоплює всі види господарської діяльності, як сільське господарство, промисел, торгівля і комунікація /пристосування об'єктів зовнішньої природи/. Основне в цій дефініції, що вона означає господарську діяльність як засіб для задоволення потреб; кожна діяльність людини, яка не є ціллю в собі і яка не спрямована на безпосереднє задоволення потреб, є діяльністю господарська. Але в цій дефініції нічого не говориться про правні ріамці, в яких ця діяльність відбувається, однаково, чи це мають бути ріамці законом встановленого права чи права звичаевого. Нібито мовчки висловлювалося припущення, що така діяльність, яка йде воупереч праву, не є діяльністю господарською *stricto sensu*. В політичній економії існує навіть певна школа чи напрямок, яка має назву соціально-правної, представники якої /K. Diehl/ висувають момент правного порядку як момент, що означає господарську діяльність і впливає на господарські закони. Тому така людська діяльність, як крадіж, що, з точки зору наведеної вгорі дефініції, є властиво теж господарською /sui generis/ діяльністю, не включалося в коло досліджень господарських наук. Уважалося, і не безпідставно, що це виняток, виламання із загального правно-господарського порядку. Правда, вже контрабанді, що відбувається в обхід митних кордонів між державами, фінансова наука присвячує деякі увагу, може, почасті, тому що фінансова наука охоплює в собі і правничу дисципліну – фінансове право.

Перша і друга світові війни, а також тоталітарні режими покликали до життя плянову примусову господарку з усім її необхідним аксесуаром: максимальними цінами, картковою системою, контингентами. А ця примусова господарка, офіційна, легальна, в свою чергу, мала наслідком появу господарки підпільної, нелегальної, противаконної. Для означення цієї господарки вживаю тут виразу "господарка № 2". Сюди входить усяка незаконна торгівля, заборонений чи нелегальний промисел, спекуляція різного роду, т.зв. "чорний ринок", господарка "на ліво", "Schleichhandel". Назва "господарка № 2" означає те, що маємо справу не зі спорадичними випадками порушення закону, лише з явищами численни-

нік, небуденними, що зустрічаються на кожному кроці, що охоплюють магазини споживачів і продуцентів.

Обороти господарки № 2 відіграють не останню роль в народно-господарському обороті окремих країн; в споживчому балансі населення позиція "чорного ринку" іноді має більше значення, ніж позиція офіційного ринку; розріст цієї господарки може привести і, дійсно, приводить до зірвання планів, намічених офіційною господаркою № 1. Таким чином, у народному господарстві існують неначе дві рівнобіжні господарки: № 1 — офіційна, легальна і № 2 — підпільна, нелегальна. Кожна живе своїм життям, кожна виявляється назовні в цінах: господарка офіційна — в тих максимальних цінах, що встановлені авторитетивно відповідними органами; господарка № 2 — в цінах, що встановлюються на підставі вільного ціноутворення, на підставі рівноваги попиту і пропозиції.

Господарка № 2 важко піддається зловити в статистичні обліки; ціни її не фіксуються в офіційних бюлетенях; ті, що її провадять, звичайно, не ведуть бухгалтерських книг, не видають рахунків, або видають рахунки фіктивні. Нелегальний промисел, торгівля відбувається в підпіллі, потаємно. Проте, її вплив і її значення, особливо, в сучасну повоєнну добу остильки великі, що жаден з економістів-дослідників господарського стану даної країни повз ці явища господарки № 2 пройти не може. І треба отвердити, що відомості про господарку № 2 зустрічаємо не тільки в кримінальній хроніці щоденних газет; усе частіше про явища нелегального промислу і торгівлі згадують господарські відділи газет і журналів. А один французький тижневик "Rapportes Nouvelles Françaises" навіть регулярно публікує ціни чорного ринку: початок квітня ц. р. / масло за кіло 25 франків у 1938 р., тепер — 550; коефіцієнт подорожчання — 22, тенденція знижкова; луїдор — 150, тепер — 7000, коефіцієнт — 46; хлібні картки — 150, тенденція знижкова; білий хліб / 750 гр / — 2,5, тепер — 25, коефіцієнт — 10.

Завданням цієї статті — дати читачеві деякі теоретичні розважання на тему господарки № 2, ілюстровані певними прикладами з сучасності і з недавнього минулого.

Господарка № 2 є наслідком чи, окоріші, побічним продуктом примусової господарки, яку запроваджує держава длясяння певних, нею поставлені, цілей. Різні можуть бути ці цілі: приспішення індустріалізації країни, підготовка до війни, ведення самої війни, господарська відбудова після війни. Спільне всім цим цілям є те, що держава хоче накинути народіс, а саме на примусовий розподіл господарських дібр; хоче обмежити споживання на користь продукції, а в продукції обмежити продукцію споживчих дібр на користь продукції дібр продуктивних або на користь продукції військових приладів і зброї. Іноді це накинення примусового розподілу обумовлюється конечною необхідністю забезпечити рівномірне споживання, коли спо-

жерчих дібр, внаслідок зовнішніх обставин /господарська блокада/, а гестрий брак. Тоді воно викликається бажаньм використати своє становище завойовника і перевести такий розподіл на свою користь і на шкоду народного господарства країни переможеної або залежної /Німеччина і її "васали", або переможені нею держави/. У кожному випадку, примус цей іде завжди в напрямку обмеження споживання, в певне обмежене русло, чи то безпосередньо – шляхом встановлення певних норм споживання, чи то посередньо – шляхом відповідних змін у продукційному апараті /замкнення чи перебудова фабрик, що виробляють предмети широкого споживання, на фабрики військової продукції і т. п./.

Господарка № 2 – це стихійна реакція проти цього примусу; це змагання народного господарства забезпечити собі диспозиційну свободу в розпорядженні господарськими добрами; в певних випадках вона діє і як самооборона національного господарства проти руїни і визиску. Як приклад такої самооборони можна навести Генерал-губернію в роках 1939 – 1944. Це був рішучий і стихійний спротив польського населення проти накинутої йому примусової воєнної господарки. Спротив цей починається знизу, від самих підстовів господарської піраміди в сільському господарстві, продукцією якого німецьким господарським органам так і не вдалося спанувати, сконтингентувати, бо польський селянин завжди мав можливість частину продукції заховати перед контрольними органами, щоб потім, за спекулятивними цінами, продати на "чорному ринку".

У промислі, поруч із офіційною, контролюваною і регламентованою продукцією, йшла продукція неофіційна, яка становила головне джерело існування працівників даної фабрики. Вгорі, в контрольних і розпорядчих органах, закорінилася широка система підкупу та хабарів, завдяки яким контролери, власне, і могли існувати. Завершенням цієї системи було продажництво всієї німецької адміністрації, починаючи від губернатора і кінчаючи на жандармах, що робили облави по залізничних станціях. Порівнюючи з довісним станом, розуміється, відбулися досить значні пересунення в національному доході, в розподілі цього доходу окремими групами населення. В цілому ж, мені здається, національний дохід польського населення і тоді його споживна частина зменшилися дуже незначно. А це означає, що мета, яку поставила німецька окупаційна влада, не була досягнута, бо введення війни вимагає якраз і в першу чергу зменшення цієї споживчої частини і тим більше в країні завойованій, підбитій.

Народне господарство – це складний і чутливий механізм; діють у ньому міліони продуцентів, міліони господарюючих одиниць з власною волею і з і змаганням до особистого добробуту. Примус, що накидається народному господарству, може бути дійсний лише під умовою, коли величезна більшість населення розуміє і приймає ті цілі, що ставить держава; коли населення розуміє, що, за даних умов, які скла-

лися, якії цілітики держава провадити не може /війна, блокада/; коли, нарешті, цей примус не триває довго, коли це обмеження має виразну і зовсімальну в повністю протязі часу мету.

Коли цих умов нема, мусить неминуче з'явитись господарка № 2 з усіма її проявами. Найсильніший вияв сягає ця господарка, коли норми споживання знижуються до голодової норми. Голод збуджує в людині інстинкт самозбереження, а цей інстинкт штовхас на всі способи, щоб дістати необхідну поживу. Тоді само, до увасту господарки № 2 спричиняється недостатнє функціонування піянського розподільчого апарату. Коли держава не може охопити пляновим розподілом усі предмети широкого споживання, починається спекуляція тими предметами, яких бракує, щоб потім перекинутися і на ті предмети, що є в офіційному продажу, але яких відається недостатньо.

Характерною ознакою господарки № 2 є високі ціни, неспівісно вищі ніж ціни офіційні. Стоїть це в звязку з тим, що в ціну товару що йде на чорний ринок, включається великий відсоток не ризик. Нелегальний продавець мусить цей відсоток додати до ціни, бо знає, що може одного дня втратити повну вартість товару або йувесь його запас, може попасти до в'язниці і потрібувати великих сум, щоб відкупитись, або щоб забезпечити ролину на час своєї бездіяльності. Тому господарка № 3 діє інфляційно, не даючи змоги державі опанувати грошевий обіг. У зв'язку з цим, у деяких державах /Бельгія/ існує тенденція до зменшення або й скасування кар за нелегальну торгівлю, за допущення, поруч із регламентованим, вільного ринку. На такий шлях можна ставати вже тоді, коли брак товарів широкого споживання зменшується, коли починається спільний відхід від господарки примусової. Примус без санкцій не є примусом. А примус мусить існувати тоді, коли товарів широкого і конечного споживання так мало, що вони не можуть у достатній кількості забезпечити населення.

З'являється питання: звідки ця нелегальна господарка черпає джерела для свого існування? Себто, звідки із за загального і гострого браку товарів широкого споживання, на чорному ринку з'являються товари, які є ніби додатком до регламентованої частини споживчих товарів? Це питання є особливо актуальним, коли в країні дійсно відчувається гостра недосгача цих товарів. І на це питання треба дати таку відповідь. Регламентація примусової господарки не може охопити всього господарства; контроля і догляд не є досягнані; завжди існує можливість частину продуктів від цієї контролі заховати. Крім того, вже на шляху перевезення продуктів від продуцента до споживача по розподільчому апарату – завжди є можливості деяких змін у кількості того товару, що підлягає розподілові. І тут контроля і догляд виявляють себе не досягнаними. Ця недосконалість контролі заза примусової господарки, має свої підстави не тільки в загальній недосконалості людського характеру.

Примусова господарка завжди позиціонується з зменшенням споживання, із зменшенням життевого рівня населення. Це зменшення йде дуже часто аж надто далося: офіційного доходу не вистачає не тільки на скромне прожиття, але навіть на те, щоб узагалі вижити. І в зв'язку з цим, людина стає менш відповідно на різні приваби у вигляді хабарів, підкупів, подарунків і т. п. Це "просочування" з каналів офіційного розподільчого апарату на "чорний" ринок є явищем останніх розповсюдженням, до можна навіть сформулювати певний закон, характерний для господарки № 2: кожий товар, що знаходиться в церемоній, обіцяній продажі, і який можна одержати лише за відповідною посвідкою набуття, обов'язково знаходиться із "нелегальними" продажами, за спекулятивними, розуміється, цінами.

Уже згадано було, що господарка № 2 діє інфляційно, підвищуючи ціни на товари. З другого боку, інфляція спричиняється до розросту нелегальної торгівлі і нелегального промислу. Можна це ствердити, досліджуючи воєнну господарку сучасної Європи й Америки. Збільшення грошового обігу за час 1939 – 1945 р. представляється так /у відсотках/: Великобританія – 134, Чехословаччина – 536, Італія – 1088, Югославія – 1797, Австрія – 10.268. Збільшення грошового обігу означає збільшення покупної сили населення. В той же час кількість товарів, що є до набуття, значно зменшилася. Ця додаткова покупна сила населення гукає собі выходу, платячи надзвичайні ціни за товари чорного ринку.

У який спосіб утворюється ця додаткова покупна сила? Її творить війна з її величезними затребуваннями на робочу силу. Війна забирає від продукційного процесу міліони робочих сили, які всі, будучи покликані до війська, одержують відповідне утримання. На їх місце приходять нові сили, ті, мо до цього часу не були заангажовані в продукційному процесі. Соягається не тільки повне затруднення, але відчувається брак робочих рук. Разом з тим, надмірно розростається непродукційний, що не творить нових цінностей, дозорчий і контрольний апарат, пов'язаний з господаркою примусовою. Цей розріст непродукційного апарату має місце, зрештою, не тільки в господарці воєнній, але в кожній господарці примусовій, і це теж навіть за мирних умов, приводить до диспропорції між покупною силою населення і наявністю товарів до набуття. Крім того, брак і постійне зменшення товарів на ринку збільшує попит на них; у наслідок цього, ніхто не хоче мати грошей, лише товари. Починається втеча від грошей, а це збільшує швидкість обігу грошей у народному господарстві, що теж спричиняється до інфляції.

Ми вже згадували, що господарка № 2 є стихійною реакцією на примус, що його накладає держава. Боротися з нею – це боротьба зі стихією. Численні приклади свідчать, що різноманітні драконівські заходи, що їх уживає держава в боротьбі з проявами господарки № 2, не сягають мети. Лише перехід до нормальної господарки, до збільшення продук-

ції предметів споживання, до підвищення норм опоживання, — може усунути господарку № 2. Тому що господарка № 2 є побічний продукт господарки примусової, ії наслідки можна розглядати лише в межах наслідків цієї останньої. Але, крім того, господарка № 2 залишає сама по собі поважні і шкідливі наслідки в ділянці моральній. Господарка № 2 приходить до буйного розвитку нездорових спекулятивних інстинктів у людей, що такою діяльністю займаються. Вона деправує людину, що привичається обходити законні припіси, уживати брехні і підступу, щоб змілити контролерів, уживати підкупів і хабарів, щоб їх підкупити. Вона відсовує в тін чесного торгівця з його солідно запрацьованим купецьким відоотком і ставить на його місце "рвача", ризиканта, що гониться за великими зисками, щоб покрити свій "риск". Вона відригає людей від солідної і чесної праці та привичає їх до легкої, хоч і небезпечної наживи. Опекуляцію може займатися кожний, без відповідної підготовки, без відповідної практики. Стас вигідніше спекулювати, ніж працювати чи то в канцелярії, чи на фабриці. Один день може дати заробіток на місяць. Посередницький апарат розростається до надмірних розмірів. З'являється так звана ланцюгова торгівля, на якій заробляє цілий ряд, цілком ненадійних з народно-господарського погляду посередників. І після привернення нормального стану, коли прояви господарки № 2 стануть лише винятками, ті моральні наслідки, той розклад господарської моралі, що його принесла господарка № 2, ще довго буде відчуватися.

—ooooooo—

В. Т.

ПТАХИ ЗАХІДНОЇ ЛЕМКІВЩИНИ.

Лемківщина належить до гірських країн, що розташована на північному схилі Карпат і, частково, на перевалі Карпатських гір. Гориста місцевість бідна на фльору, хоч на узбіччях гір і по долинах рослинність густо вкриває нісвегянську землі. З лісової рослинності найчисленніша по горах сморока, трохи нижче — ялинка і сосна. По нижчих місцях чагарни. Ліси змінюються на листові, серед яких особливо численна вільха, граб, дуб, ліщина тощо. Серед згаданих дерев знаходимо чагарі, що утворюються з крушини, ліщини, терчу, бузини тощо. Поміж лісами і чагарами на рівнинах і узбіччях гір розкидані поля, на яких висіваються різні сільськогосподарські культури. Стеж, на Лемківщині ліси чергуються із степами, а останні — з чагарниками, що отворюють місцями руже різноманітні краєвиди, які в різних напрямках прорізуються гірськими річками, потічками і, навіть, дрібненькими струмочками. Такі краєвиди створюють

прекрасні біотопи для птахів родини дроздових, а тому дро-
ди, мабуть, і є найчисленніші птахи Лемківщини.

Орнітологічні спостережання переводились на-
ми з 12. лютого і до 4. серпня 1944 року. Основні спостере-
ження переводились у районі Криниця – Новий Санч, а по ін-
ших місцях Лемківщини дослідження відбувались періодично,
вздовж залізниць, шосейних доріг тощо.

Дослідження орнітофавні переводились не тіль-
ки з метою констатації того чи іншого виду на території
Лемківщини, а вивчалось поземе і вертикальне поширення пта-
хів, біотопи, по яких концентруються поєні види птахів, ено-
логія тощо. Оскільки час дослідження був дуже короткий, на-
ми зібрано незначний матеріал, який тут подаємо. Слід ска-
зати, що під руками не було ніякої літератури, а тому склад
орнітофавни, що поданий у цьому списку, є цілком оригіналь-
ний, який відсилює в собі дійсний склад птахів Лемківщини.

Нарешті, повинен зазначити, що подані тут лати-
нські назви відповідають бінарній номенклатурі й
визначають лише вид. щодо підвидового визначення на за-
садах тринарної номенклатури, то за браком літе-
ратури й матеріалів, нами не переводилось.

FAMILIA CORVIDAE – РОД. ВРАНОВІ.

1. Corvus corax L – Крук. М.н. крук, ворон.

Одна пара круків спостерігалась поблизу гори "Шаленої" в
околиці Криниці, 12. 5. 1944. Очевидно, в цьому районі круки
гніздилися. На Лемківщині крук рідкісний птах.

2. Corvus cornix L – Ворона сива. М.н. ворона.

Ворона сива порівняно численний птах. Зимою і аж до розва-
вання снігу сива ворона гуртується в невеликі табуні і
перебуває по селах та містах, по яких гудується покідьками
людини. Весною відлітає в ліси, де гніздиться і перебуває
аж до зими. Спостерігається сирізь по Лемківщині.

3. Corvus corone – Ворона чорна.

Одну пару цих птахів спостерігав у леті поблизу гори "Ша-
леної", але таке визначення не є переконливе.

4. Corvus frugilegus L – Грак. Гайєрон.

Граки – малочисленні птахи з родини вранових, на Лемківши-
ні зимою і ранньою весною граки спостерігаються табунями
до сотні особнів, очевидно, на перелетах. Щітом – зрідка
трапляються лише поодинокі особні або невеличкі колонії
на гніздуванні.

5. Monedula turium L – Галка. М.н. галка.

Найчисленніший на Лемківщині птах з родини вранових. У Кри-
ниці й Новому Санчі та в їх околицях – численні. Гніздить-
ся по селах у будівлях, а в лісах – по дуплах. Харчі збирася
на околишних полях. 6. 6. 44 спостерігалися молоді виводки,
які ледве літали. 8. 7. 44 спостерігались заграї галок з ме-
лодих і старих особнів в околицях с. Поворозник Криниці.
Очевидно, галки є осілі птахи Лемківщини.

6. Pica caydata L. - Сорока. М.н. сорока.
Величесливий птах Лемківщини. Відмію тримається біля сіл, а
весною - на узліссях, по чагарниках. 26. червня вперше спо-
терігалаась молоді виводка.

7. Garrulus glandarius L. - Сойка.

Сойка порівняно рідкісний птах західної Лемківщини. Одну
пару вперше спостерігав біля с. Мокнатки, другу - на горі
"Пожар" біля Криниці. 5.6.44 спостерігавася одна пара на
горі "Шалена". 18.6.44 - гора Яворина. 9.7.44 спостеріга-
лися молоді виводки біля Жегестова.

FAMILIA PASSERIDAE - РОДИНА ГОРСЕИНІХ.

8. Sturnus vulgaris - Шпак. М.н. шпак.

Шпак порівняно численний птах на Лемківщині. По селах гні-
здиться по будівлях і шпаківнях, яких тут розміщують дуже
багато не тільки по селах, а і в близьких лісах, у яких шпа-
ки гніздяться також по дуплах. Населення вважає цього пта-
ха за корисного, а тому охороняє його. Прапортає на початку
квітня /1944 року 9. квітня/.

9. Parus major L. - Синиця. М.н. синора.

Осілий численний птах Лемківщини. Спостерігається по селах
у садках і по лісах досить часто. Населення вважає синицю
за корисного птаха й охороняє його.

10. Parus coeruleus - Синиця малі. М.н. синора.

Спостерігається побіч із синицею великою, але не така чис-
ленна. Місцевим населенням визнається, як і попередня сини-
ця, за дуже корисного птаха. 28.5.44 спостерігав в околиці
с. Криниці.

11. Lophophanes cristatus - Синиця рогата.

Тільки одну пару цих синиць спостерігалася 5. червня 1944 р.
на вершині гори "Пожар", що в околиці с. Криниці. Очевидно,
синиця рогата гніздила на горі "Пожар", бо спостерігавася
також у кінці червня і на початку липня. По інших місцях
Лемківщини не знайдено. Дуже рідкісний птах Лемківщини.

12. Regulus flavicapillus - Корольков мовтого-
ловий. По смерекових і ялицевих лісах Лемківщини спостері-
гається досить рідко. Королько - осілий птах Лемківщини.

13. Lanius colluris - Жулан.

Жулан, порівняно, рідкісний птах Лемківщини. В околиці с. Кри-
ниці 15. травня 1944 р. спостерігалася одна пара на шпилі
гори "Литовська", а 18.5.44 теж на високій горі в районі
"Гута". В літні часи спостерігалася в горах під час перехо-
ду Верхомля-Жегестів. Отже, в гористій країні жулан тримає-
ться гірських верховин або їх схилів. На низинах між гора-
ми не спостерігався.

14. Lanius excubitor - Сорокопуд великий.

Сорокопуд великий порівняно, рідкісний птах західної Лемкі-
вщини. 18. травня 1944 р. одна пара спостерігалася б. Мокна-
чки.

15. Muscicapa striatilla - Мухоловка стріка-

та. На Чорному Потоці біля Криниці 9.5.44 спостерігалася

в переліті. 14 липня спостерігалась одна пара на гніздуванні біля с. Поворозника. На Лемківщині рідкісний птах.

16. *Motacilla alba* - Плиска біла. М.Н. Плиска.

Численний птах на Лемківщині. Зустрічається окрім по великих та малих потічках та невеликих лісах, в яких є струмочки. Тому ж, що на Лемківщині струмочки дуже численні, плиска біла належить до найчисленніших птахів цього краю. Гніздиться не тільки по низинах, а й по горах. 18. червня 1944 р. одна пара плисок спостерігалась майже на вершині гори Яворина /1116 м./.

17. *Motacilla flava* - Плиска жовта.

Плиска жовта зустрічається по місцях поширеної післями, на луках тощо. На верхівках гір не зустрічалась, що вказує на обмежене вертикальне поширення цього птаха. Плиска жовта не так численна, як плиска біла. Вперше спостерігав плиску жовту 9.4.44 в підлімі річки Мушинки.

18. *Anthus campestris* - Шеврик польський.

На широкій польській площі біля с. Теличі спостерігався шеврик у червні 1944 р. По інших місцях не спостерігався. Рідкісний птах Лемківщини.

19. *Anthus trivialis* - Шеврик лісовий.

Численний птах по лісах Лемківщини. Суспіється по невеличкіх ялинових та смерекових лісах. Прилітає на початку травня /10.5.44/. На горі Яворина /1116 м/ спостерігався 18.6.44.

20. *Sylvia atricapilla* - Кропив'янка чорного-пова. На Лемківщині спостерігається по чагарниках та молодих лісах тільки на верховинах гір. 16. травня 1944 р. на горі Яворина. На низинах та підлімах річок не зустрічалась. Рідкісний птах на Лемківщині.

21. *Phylloscopus trochilus* - Вівчарик-ковелик.

Досить численний птах по лісах Лемківщини. Особливо, часто зустрічається по густих смерекових лісах на верховинах гір. 18.4.44 вперше спостерігався на горі «Пожар».

22. *Phylloscopus sibilatrix* Вівчарик жовтобрюхий. Вперше спостерігав цього птаха на схилі гори Яворина 18.6.44, а друге біля Мокначки - 23.7.44. Рідкісний птах Лемківщини.

23. *Locustella luscicoides* - Очеретянка соловейкова. В підлімі р. Попраду, в околицях с. Милина по лісових чагарниках спостерігалися 11.6.44, біля с. Мринці - 6.6.44. Оскільки на Лемківщині в підлімах річок кущів очерету немає, цього птаха можна спостерігати в житах, вівсах тощо.

24. *Troglodytes davidi* - Зронів'янка, волове очко. По дорозі до села Теличі в заростях отрумочника, кропив'янка спостерігалася 8.6.44. Другу пару спостерігав 18.6.44 р. на свіжому порубі, аж на верху гори Яворини. Малочисленний птах Лемківщини.

25. *Turdus viscivorus* - Прізд. М.Н. Прізд.

Нечисленний птах по лісах Лемківщини. Прилітає у кінці березня, на початку квітня /9.4.1944 р./.

26. *Turdus musicus* - Дрізд співучий.

Порівнюючи, численний птах Лемківщини. Оселяється на узбіччях гір по чагарниковых лісах. Прилітає на початку квітня /9.4.44/.

27. *Turdus merula* - Дрізд чорний.

Дуже численний птах по лісах Лемківщини. Спостерігається так у долинах, як і на горах по лісах, в яких є чагарі. Найчастіше дрізд чорний зустрічається на узліссях, якими течуть невеличкі струмочки.

28. *Turdus pilaris* - Дрізд-чикотень.

Малочисленний птах на Лемківщині.

29. *Pratincola rubetra* - Трав'янка лучна.

Порівнюючи, численний птах по луках та на польових прогалинах Лемківщини. 18.5.44 на старому зрубі біля с. Можначки.

30. *Ruticilla tithys* Scop. - Горихвостка чорна. Трав'янка чорна. М.н. - ковалі.

Численний птах на Лемківщині, що оселяється поблизу будівель, по селах тощо. Прилітає дуже рано - на початку травня.

31. *Saxicolla cenanta* - Анчук.

Малочисленний птах, що зустрічається в підмежах більших річок /Мушина, Понрад, Дунаець і ін./. 14.7.1944 року виділена молодь з гнізда.

32. *Erythacus rubecula* - Вільшанка.

Малочисленний птах Лемківщини. Оселяється на узбіччях гір порослих чагарями, поміж якими течуть струмочки. Вперше спостерігалася під горою "Отоянка", 9.4.1944 р. На горі "Шалена" - 6.4.44, "Гута" - 18.5.44.

33. *Ruficilla phenicura* - Горихвостка садова.

Нечисленний птах, що поширений по чагарниковых лісах, поблизу садків тощо. Вперше спостерігав 1.4.44.

34. *Sitta Europea vel homeyeri* - Омовник.

Спостерігався 16.4.44 у мішаному лісі /шпильковий і листовий/ м. Криниці. По лісах смерекових та ялинових не спостерігається. Омовник поширений по листових і мішаних лісах Пониззя; птах нечисленний.

35. *Hirundo rustica* - Ластівка сільська. М.н., ластівка.

Досить численний птах по населених пунктах Лемківщини. Прилітає на початку місяця травня. Вперше спостерігалася 18.5.44 в селі Можначка.

36. *Hirundo urbica* - Міська ластівка. М.н., ластівка.

Як і попередня, досить численна по населених пунктах Лемківщини, хоч гніадиться по високих будівлях-кам'яницях, млинах тощо. Перші особи спостерігалися 18.5.44 в селі Криниці.

37. *Alanda arvensis* - Жайворонок польовий.

Численний птах на Лемківщині, але з виразною концентрацією

на польових прогалинах. У місцях великих лісових площ не зустрічається. Прилітає дуже рано, бо вже на початку квітня спостерігався на горах-полях, на яких розтанув сніг. Можливо, що поєдинокі особні зимують.

38. *Alanda cristata* - Помітюшка.

Численний осілий птах Лемківщини. Зимою тримається по населених пунктах, а на гніздування віддаляється на більші поля, луки тощо.

39. *Emberisa citrinella* - Вівсянка. М. н. жовтогрудка.

Численний і, очевидно, осілий птах на Лемківщині. Можливо, що вівсянка - зимовий мандрівний птах у цій країні. В місяці лютому численно спостерігався по містах /Н. Санч/ і селах. Цікаво відзначити, що навіть у той час /березень - квітень/, коли сніг ще грубою верствою покривав землю, а температура була низька, вівсянки мали вже "шлюбне вбрання" й співали весняну "шлюбну" пісню. Олід завважити, що шлюбне жовте забарвлення у вівсянок Лемківщини інтенсивніше, аніж у вівсянок Наддніпрянщини чи Поділля. Вівсянку можна вважати за найчисленнішого птаха. Зимою вівсянки тримаються сіл і міст, а на гніздуванні зустрічаються скрізь на горах, узбіччях гір і навіть долинах рік, що поросли чахарниками, молодими лісами тощо. Особливо ж численно концентруються вівсянки на узліссях, з обрідним горішенням /*Coryllus Avelana* /, що межує з полями.

40. *Emberiza schoeniclus*.

28.5.44 в околиці Мушинки спостерігались біля річки в чахарях. Очевидно, рідкісний птах Лемківщини.

41. *Fringilla coelebs* - Зяблик.

Зяблик також належить до найчисленніших птахів Лемківщини. Зустрічається по найрізноманітніших біотопах: смерекові, ялинові, соснові й мішані ліси, на горах, по долинах, поблизу сіл і в найвіддаленіших лісах. Цікаво відзначити, що пісня Лемківських зябликів різноманітна, а в деяких особнів - дуже відмінна від норми, що, очевидно, пов'язане з тим, що в гористій Лемківщині одні бістопи ізольовані від других. Отже, поширення птахів на Лемківщині не рівномірне і часто переривається гірськими верховинами й грядами.

42. *Chloris chloris* - Зеленяк.

Нечисленний птах, що зустрічається найчастіше в осмерекових лісах, розкиданих на узбіччях гір. 13.5.44 зеленяк спостерігався на узбіччі гори "Довбачі".

43. *Fringilla cannabina* - Коноплянка.

Рідкісний птах, що зустрічається лише поблизу осель поодинокими парами. 26.6.44 вперше з'явилися молоді виводки.

44. *Fringilla spinus* - Чиж.

Рідкісний птах Лемківщини. В перелетах спостерігався 9. квітня 1944 року в долині "Чорного Потоку". На гніздуван-

ні спостерігався 13.5.44 в лісах скоудиць Верхомлі-Жегестова.

45. Fringilla (Carduelis) carduelis - Шпилька.
Нечисленний перелетний і гніздовий птах Лемківщини. Зустрічається найчастіше на узліссях, що межують з чагарниками і пасовиськами.

46. Passer domesticus - Горобець М.Н. воробель.
Порівняно, нечисленний осілий птах Лемківщини, що зустрічається по заселених пунктах. На початку червня з'явилися перші выводки моледі.

47. Passer montanus - Горобець кам'яний М.Н. воробель.

Малочисленний птах, що зустрічається по окопливих лісах Лемківщини. Часом можна бачити цього горобця на гніздуванні в сільській будівлі, але найчисленніша його концентрація буває на узліссях, що межують із селами.

48. Upupa epops - Скул.
Малочисленний гніздовий птах на Лемківщині, що зустрічається лише поодинокими парами на своїй гніздовій території. Біля села Милиця, 25.6.44, одного одула спостерігав захарчами для моледі.

49. Athene noctua - Оцч.
У с. Криниці, 26.5.44, пізнього вечора, спостерігався один сич, що перелітав з будівлі на будівлю.

50. Cypselus avos - Серпокрильце М.Н. ластівка.
Порівняно, численний птах по селах і містах Лемківщини. Гніздиться на церквах, високих будинках, кам'яницях тощо. Приліт на Лемківщину спостерігався 17. травня, а масово з'явилися 21. травня 1944 року. Населення Лемківщини не відрізняє серпокрильців від ластівок, тому й називає їх - "ластівки".

51. Dendrocopos major - Дятель М.Н. лаенцур або дненцур.

Звичайний птах по лісах Лемківщини. Поширений в однаковій мірі так на верховинах гір, як на їх узбіччях і низинах.

52. Dendrocopos leucosperatus - Дятель білошипиний М.Н. джентмур, лаенцур.

Так само, як і попередній, поширений скрізь по лісах. Найчастіше цього дятля можна бачити поблизу зрубів або буреломів.

53. Gecinus carus - Жовна сивоголовка.
Осілий нечисленний птах на Лемківщині. Вперше спостерігав на смірці біля вілли "Меран" у Криниці 25 березня 1944 року, а 15. травня - на горі "Литовська".

54. Trochocitta totquilla - Кругоголовка.
Кругоголовка зустрічається на Лемківщині, порівняно, рідко. Вперше спостерігав 16.1.44 в парку курорту м. Криниці, коли ще сніг лежав грубою верствовою. В літні місяці по лісах спо-

стерігався 17. червня 1944 року біля с. Милика. Отже, крути-головка, певно, перелетний, а можливо, рідкісний гніздовий птах на Лемківщині.

55. Cuculus canorus - Зозуля. М. н. зозуля.
Нечисленний птах Лемківщини. Вперше спостерігався 19. квітня 1944 року, а 14. травня з'явилася скрізь. Зозулі оселяються на узліссях або по невеличких островівних лісах. 26. 6. 44 на горі "Осенни" вперше спостерігав самець, а 18. 6. 44 - на горі "Яворина". Отже, зозуля зустрічається на верховинах гір і долинах та підмаках річок. Будьякої концентрації по біотопах не помітно, як це властиве зозулі в степової смугі України /береги і чагарі в підмаках річок/.

56. Columba palumbarius - Принутень. М. н. голуб.
Припутні - нечисленні гніздові птахи Лемківщини, що оселяються по лісах, які межують поблизу полів. 28. 5. 44 вперше спостерігав на узбіччі гори "Шаленої".

57. Columba livia - Голуб лівійський.
На горі Яворина /ІІІБ/ спостерігав цього голуба 18. 6. 44. По інших місцях не спостерігався. Очевидно, лівійський голуб є рідкісний, а може, й випадковий птах на Лемківщині.

58. Turtur turtur (auritus) - Горлиця.
Горлиця звичайний, хоч і нечисленний птах Лемківщини. Три горлиці спостерігалися 11. 6. 44 біля підмаки річки Попрад, біля села Милик.

59. Aegialites dubius curonicus - Пісочник ма-
лій.
Малочисленний птах. Тільки в підмаках більших річок Лемківщини /Попрад, Вислок, Сня і ін./. В підмаках малих річок не зустрічається. 11. червня спостерігалися на річці Попрад, а 25. червня 1944 року - на річці Мушинці, поблизу її гирла.

60. Tringa hypoleucos - Грицак.
Як і пісочник, спостерігається в підмаках більших річок. На малі річки заливає випадково. Численність грицака зменшується від пониззя до верхів'я річки. На Лемківщині птах нечисленний.

61. Cuculus cynclus - Оляпка.
Спостерігалася оляпка вперше 5. 6. 44 на "Чорному Потоці", поблизу таритка. Після визначеного часу оляпка зустрічалася скрізь по великих і малих річках, хоч і нечисленно. На річках Лемківщини оляпка - звичайний птах.

62. Coturnix coturnix - Переяслиця. М. н. пере-
яслика.
Вперше чути птаха довелось 11. 6. 44 в околицях села Милик, біля Мохнатки 13. 7. 44. Рідкісний гніздовий птах Лемківщини.

63. Aquila heliaca - Сріб-могильник.
Одного разу /можливо, Aquila chrysaetos/ спостерігав 11. липня 1944 року біля села Поворозника, який полетів у нап-

рімку гори "Яворина", на якій, очевидно, він гніздиться. Ось спостерігались і по інших місцевостях поодинокими особнями /Новий Санчукло і ін./. Птах рідкісний.

64. Buteo vulpinus - Каня мала. М. Н. канюк.
Звичайний птах на Лемківщині. Зустрічається окрізь по лісах.

65. Accipiter nisus - Яструб-грабоб'ятник.
Спостерігається нечисленно по всій Лемківщині, але тримається ближче до населених пунктів.

66. Falco subluteo - Пітсохолик-білозір.
Тільки одного особня спостерігав 15.7.44 у підймі річки Мушеники, біля с. Поворозник. Очевидно, рідкісний, а може й випадковий птах на Лемківщині.

67. Accipiter cooperii - Чирка більша.
13. травня 1944 року над селом Криниця пролітав один самець чирки більшої, а спісля ніде не спостерігався. Очевидно, випадковий особень був у перелеті або заletів з річки Попраду.

68. Gigonnia alba - Чорногуз. М. Н. боцан.
Один особень перелітав над с. Криниця 10. травня 1944 в напрямку заходу, а другий 6.6.44 біля с. Поворозник. По деяких селах пониззя гніздиться на деревах. Чорногуз рідкісний птах на Лемківщині.

69. Gigonnia nigra - Чорногуз чорний. М. Н. боцан.
5. липня 1944 року спостерігав одного особня на р. Мушинці покім селами Поворозник-Муминка. Птах стояв у воді й оглядав воду довкола себе. За наближенням, боцан полетів у смерековий ліс, що розташований з правого боку річки. Місця гніздування не знайдено.

Отже, на Західній Лемківщині знайдено тільки 69 видів птахів, що вказує на дуже бідну орнітофавну цього краю. Всі птахи не співучі /хіба тільки за винятком дроада співучого та крапив'янки чорноголової/, а тому ліси й гай не мають того пташиного співу, що ми звикли чути по низовинних лісах. Немає тут ані соловейка, ані лісового жайворонка, які так чудово співають.

Соєму ввечері по лісах тихо, хіба тільки крик дрозда проріже повітря своєю короткою, уривчастою піснею.

Ціно, що крапив'янка чорноголова, якої спів дуже присмітлив, наці рідкісний птах і до того ж - знайдений нами тільки на верхівинах найвищих гір в околицях Криниці.

Не помічались тут птахи в перелетах, як це звичнє для всіх інших негірських країн.

І хоч природа Лемківщини мовчазна, проте, чудові країни, що розкидались по багатьох горах, надають Лемківщині своєрідної краси, яку так оспівують лемки в своїх народних піснях.

ГЕОГРАФІЧНИЙ НАРИС.

На далекому заході Канади, на узбережжі Тихого океану є дуже добра морська затока з морським портом і містом, що має назву Ванкувер. Так морську затоку, як і місто названо цією наявною в 1792 році на честь капітана королівської військової флоти, Юрія Ванкувера, що першим дослідив ту затоку.

Затока захищена від бурхливих хвиль океану великим островом тієї ж назви — Ванкувер. Вона дуже придатна для стоянки кораблів. Затока велика і може прийняти одночасно всю американську флоту. Порт дуже добре обладнаний і має два плавучі доки.

Через усю Канаду із сходу на захід іде до Ванкувера Канадсько-Тихоокеанська залізнична магістраль, яка сполучує Тихий океан з Атлантичним. Також із півдня, з США, понад узбережжям океану, проходить друга залізнична магістраль до Ванкувера, що пов'язує його з Лос-Анджелесом, а звідци залізниця іде до Мексиканської затоки і, таким чином, пов'язується з Атлантичним океаном, але на південні проходячи вже через США.

Як бачимо, Ванкувер є великим залізничним вузлом і великим океанським портом. Все це дає великі перспективи на розвиток міста та його околиць. І не диво, що, коли закінчено будову Панамського Каналу в 1914 році, Ванкувер став центром великої, по всьому світу розгалуженої, системи торговельних шляхів.

Канадці називають Ванкувер — "Ворітами на схід".

Ванкувер знаходиться, прокинено, на тій географічній паралелі, що й Київ, — у сідловій долині. З півночі і сходу оточений горами. Близькість моря надає Ванкуверу лагідного клімату. Там ніколи нема ні снігу, ні сильного сонячного тепла. Середня температура січня — +10°.

Опрятні кліматичні умови приваблюють до

Ванкувера багато узвісівських осіб. Рядом з другою залізничною магістраллю є великий морський порт, що відрізняється від інших портів

Ванкувера чужинців, які охоче тут оселяються. Цікавим є те, що доля смертність менша тут, ніж у якомусь іншому місті Канади або чавіть іншому місті світу.

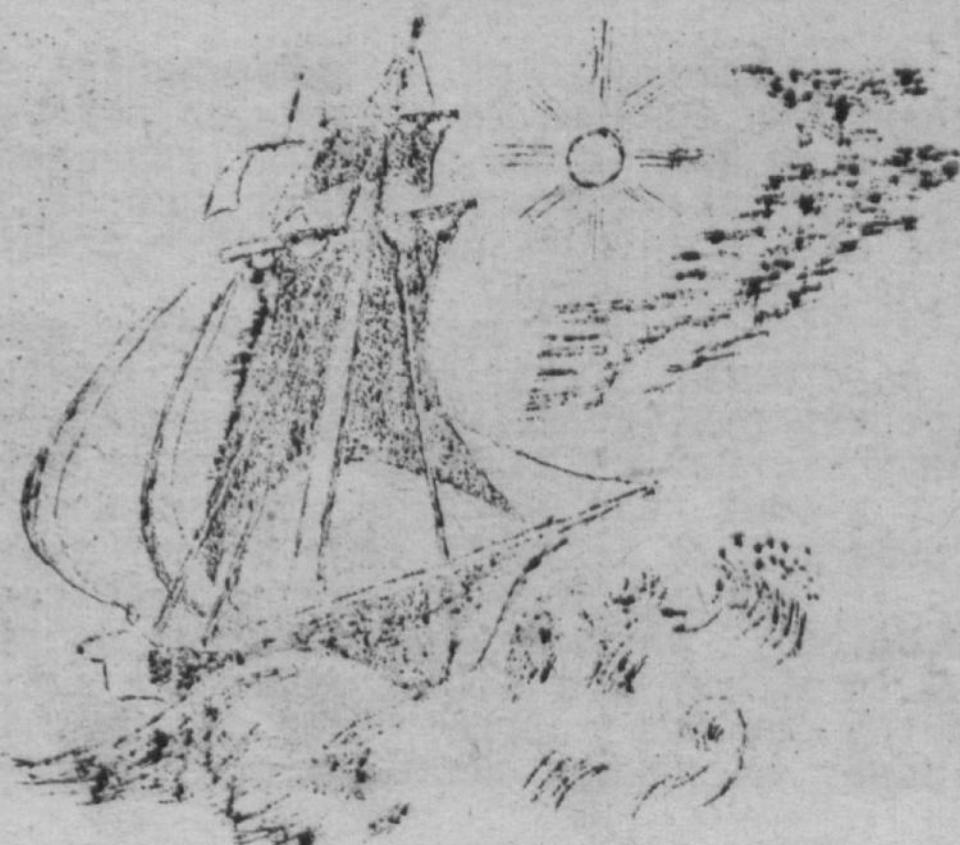
Довкола затоки побудовано різні численні підприємства: заводи дротяних ліній, цвяхів, металевих рур, машин для лісозаготівлі, будівельного приладдя, машин і приладдя для консервування м'яса та рафінування цукру.

Сьогодні Ванкувер нараховує 275 тисяч населення й уважається по величині, за третє місто в Канаді. Розвиток його дуже швидко йде наперед. Приступлено до виконання десятилітнього плану розбудови міста, що коштуватиме 60 міліонів доларів. На житіобудуванні протягом 5-ти років має бути витрачено 20 міл. доларів. Британсько-канумбійська електрична кампанія на розбудову лише своїх підприємств вкладає 50 міліонів доларів. Друга світова війна покликала до розвитку суднообування та іншу промисловість.

Ванкувер є також культурно-освітнім центром своєї області. В тут університет, середніх та початкових шкіл більше 60-ти; серед них є торговельні й технічні школи.

Тут живуть люди різних націй. Для взаємного пізнання та нав'язання приятських між ними взаємовідносин, ванкуверський відділ канадського народного товариства влаштовує тут щороку мистецькі "народні фестивалі", на яких показують народні пісні, танці, ручні вироби тощо.

Найбільші багатства навколо цього тихоокеанського міста, що є великим портом і великим залізничним вузлом, що з'єднаний з Атлантичним океаном своїми магістралями, а також його негідний клімат — заповідає Ванкуверу світлу майбутність.

Інж. М. Софієвський

РІДИНИ ТА ОПСЖИВАННЯ ЇХ.

Живі істоти потрібують рідин. Найпоширенішою рідиною в природі є вода. В однаковій мірі рослини, тварини, люди не могли б рости і розмножуватися, коли б їх позбавити води, а більшість з мікроорганізмів не змогла б навіть пересуватися.

Значення води в природі знала ще первісна людина, бо назва цієї рідини серед величезної групи народів дуже подібна. *Eau* - французькою мовою, *вода* - слов'янською, *aequa* - італійською, *water* - англійською, *Wasser* - німецькою, тобто, скрізь чуєте: "о", "во", "уо", "ва" і т.д. Так само, як подібні є назви членів первісної громади-родини, - слова: "матір", "сестра", "брат".

Опоміж різних харчових речовин людина потрібує води найбільше, а саме: пересічно на добу - три літри. Частину води споживає людина разом з молоком, м'ясом та іншими продуктами, які всі складаються не лише з різних "сухих" харчових речовин /углеводів, білків, товщі, мінеральних солей, вітамінів та інших/, а також і з води. Не забуваймо, що багато є води в горідині та в садовині, а саме - від 75% в картоплі і до 92% в огірках. Решту потрібної води людина споживає або в вигляді джерельної води, або під видом штучних напоїв.

І так, як споживання "сухих" харчових речовин людина цілком підсвідомо регулює за допомогою почуття голеду - "шлунок просить їсти", - споживання води або напоїв людина регулює за допомогою почуття спраги і - "просить пити".

Найскладніші та найважливіші явища окисдациї - відновлення, аналізи та синтези, що відбуваються з різними харчовими продуктами під час їх перетворювання в роті, шлунку і кишках можуть проходити лише завдяки плинному станові цієї колоїдної системи, тобто, стану колоїдних розчинів, які створює вода.

Вода потрібна людині також для побудови тканин і підтримання їх клітин у стані постійного напруження. Діти, порівнюючи, споживають більше води, ніж дорослі. Так, у перших місяцях життя дитина споживає саме лише молоко, яке має в собі коло 90% води. Хемічний склад дитячого тіла є багатший на воду, ніж тіло старої людини.

Вода, врешті, є головним посередником транспортувим, бо за її допомогою розносяться потрібні харчові речовини по всьому тілу. Ми не уявляємо собі взагалі процесу обміну речовин у живих істот без участі води. А лишки води, разом із долями невикористаними речовинами, людина

віддає з себе у видляці поту, сечі та інших продуктів.

Стверджено, що, маючи досить води і не маючи їжі, людина може проіснувати кілька тижнів, — тоді, як без води, але маючи їжу, людина гине за кілька днів.

Задовільняючи спрагу, вже первісна людина оселявалася в місцевостях, де було досить джерел доброякісної води. То була підсвідома гігієна життя, що захищала населення від користування забрудненими в бактеріальному розумінні або надто солоними джерелами.

Ось чому за назвами давніх рік і сесель, як назувають географи, можна розпізнавати єдність теренів, що належали одному народові. Так, місто Львів побудувалося на майже незнаній тепер, малесенькій річці, Полтви. А на лівому березі Дніпра в давні часи теж виникло місто Полтава, на річці Ворсклі. Хто куди переніс цю назву, ми не обговорюємо, але єдність цих теренів є зрозумілою. І це не є поодинокий приклад. Звертаємо увагу на старі звуки "ва" і "во", що їхчуємо в наведених назвах.

Українські простори мали скрізь неглибокі підгрунтові води, зокрема, в лісостеповій смугі, яка й була найстаршим осередком нашого народу. За близькість підгрунтової води свідчить розповсюдження здавна на Україні серед її філіори: тополь, верба, вільх та інших рослин, що люблять вологість. Так виникли особливі конструкції криниці з "журавлями", які ніби орнаментували українські краєвиди. Такі криниці дозволяли користуватися лише спільним і особливим для цілої садиби відром, а не випадковим, щоб не забруджувати свіжої води.

І дійсно, бактеріальна аналіза води з примітивних селянських криниць завжди стверджувала чистоту води. Справа водопостачання населення завжди була в задовільном стані, та, частинно, почала ускладнюватися лише в XIX і XX ст. у зв'язку із зростом, підекуди, великих міст.

Назагал, вода з українських джерел має помірковано задовільну кількість вдалої композиції мінеральних солей, що надає їй приемного смаку. Це не є неповновартісна, за браком деяких солей, вода австрійського Штаєрмарку або засолона вода Надкаспійських просторів. У деяких місцевостях вода є не тільки доброї якості, а навіть — цілющою від хвороб. Такі міста, як Миргород та інші, можуть у майбутньому стати курортами світової слави.

Стож, українець завжди нив воду із своїх власних криниць, бо вона таки була добра і корисна для його здоров'я. А українські емігранти всіх генерацій ніколи не звикали до води з чужинецьких джерел, — вона завжди їм не сподобувала.

Вода — символіці українського народу, як одного з найдавніших по своїй культурі, є ознакою чогось особливого, "Доброго". Польги гостеві горнятко свіжої води було завжди виявомування чесності.

Перейти шлях з повним відром перед мандрівником — це було і є виявом широти і побажанням успіху.

"Дивлюсь: гетьман з старшиною...

Я води набрала:

Та вновні шлях перейшла ім.

А того й не знала,

Що він іхав в Переяслав

Москви присягати.

Чом я з нею

Віддер не побила...

/Т. Шевченко—"Великий Льох"/.

"Добого здоров'я, нивши" — казали на Полтавщині до знайомого, подаючи йому води. "Не біда, коли г"ється вода", — говорили, коли задовільняли спрагу.

Але все трагікомічне ставлення до води виникло на Україні протягом останніх років. Там говорили так: "На ранок вода, на обід свобода, а на вечір — мітинг".

Зрозуміло, що з розвитком смакових вимог, людина почала потрібувати, крім води, напоїв, забагачених у тій чи іншій мірі пахощами та смаковими речовинами, або ж з'явилася т.зв. штучні напої. Попит на такі напої був викликаний не лише спрагою, але й бажанням прямно роздратувати почуття апетиту, особливо, під час смачної страви. Отже, задовільнялася не тільки потреба в воді, а й покращувалося перетравлювання харчових продуктів або страви, бо відбувалася посиленна секреторна діяльність організму людини. Штучні напої мусіли містити в собі кваси, ферменти, вітаміни, етерові олії, мінеральні солі, тобто ту групу "сухих" речовин, що також потрібні для пожвавлення процесів перетравлення.

Припускаємо, що спершу людина навчилася дробувати і пити сік з овочів, з дерев /березовий та інші/. Такі напої, мабуть, і були найдавнішими безалкогольними напоями, що частково замінювали в побуті воду. Під час плавання по Середземному морю користувалися цитриновим соком ще давні римляни і греки для гашення спраги та запобігання деяким хворобам. У природі, що нас оточує, розповсюдженні дики винні дріжджі, тобто, мікроорганізми, котрі здатні перетворювати цукри на алкоголь. $C_6H_{12}O_6 \rightarrow 2C_2H_5OH + 2CO_2$

У практиці шумування з 2-ех вагових частин цукру утворюється одна вагова частина алкоголю. Такі винні дріжджі є на поверхні овочів, листків рослин і в повітрі.

Отже, споміжння солодких продуктів, чиноградних, овочевих соків і меду привело до виготовлення з них напоїв за типом вина з кількістю алкоголю від 4% — 16%. Річ у тім, що в процесі шумування солодких рідин дріжджі можуть виробити лише до 12% — 16% алкоголю, бо вищі дози його все припиняють кіяльність мікроорганізмів.

Винні напої задовольняли вже не лише спрагу, викликали не лише послену секреторну діяльність, а також прислужувалися до збудження духових настроїв людини: викликали сміх, іноді сум і слези, а також підбадьорювали людей.

Уряди тодішніх держав наших часів, які ніколи не шкодували своїх лядей, використовували міцні алкогольні продукти для задурманення вояків. Вони гнали їх часто п'яними в цілком безнадійний бій.

Алкогольні напої є також досить споживні, бо містять у собі, крім алкоголю, що дає організму матеріал для теплової енергії, ще й трохи інших, згаданих уже, корисних речовин. Пр.: пляшка вина за свою калорійність дорівнює пляшці молока. Це зазначення не означає, звичайно, що замість молока треба пити вино, а призводимо лише для порівняння загальної вартості продуктів.

Дуже міцні й солодкі алкогольні напої або лікери і гроги – улюблени напої північно-східних і, зокрема, скандинавських народів, можуть не тільки п'янити людей, але разом із цим, є продуктами, що містять у собі великі джерела теплової енергії. Ця властивість може бути потрібна, особливо, в місцевостях із суровим кліматом.

Уже здавна, за кілька тисяч років до нашої доби, вживалися різні напої безалкогольні та алкогольні. Найпізніше, звичайно, з'явилися міцні напої типу спирту, бо виготовлення їх було пов'язане з опануванням складної технології дестилляції.

Залежно від природних і соціальних умов, залежно від фізіологічних вимог, по різному смакували людям різні напої. Швейцарський француз пив і п'є багато молодого виноградного вина, лікарська статистика завжди помічає поширене захворювання населення на відкладання в організмі винного каменя. Північний француз, де винограду замало, п'є яблукові "сайдри" та "пумре" – напій грушового соку. Австрія задовольняє спрагу "мостами" – малозалкогольними напоями з малосолодкого винограду або яблук, подібного до сідрів і пуаре.

Уся середня Європа: Чехія, Німеччина, – п'є переважно пиво, що містить у собі від 3% до 8% алкоголю. Пиво виготовляють з ячменю і хмеля. Споршу, під впливом осо-бливих ферментативних процесів, крохмаль, що є в збіжжі, перетворюється на цукор / осахарується/, а пізніше провадять процеси шумування, подібні до винного виробництва.

У Швейцарії поширено в останні десятиріччя овочеві безалкогольні пастеризовані соки. В ОША набули великої слави такі ж соки з червоних томатів. Останні два напої є найкорисніші і можуть бути рекомендовані в усіх країнах, багатих на саловину й городину.

Північний схід Європи п'є "хлібний квас", чай та міцну 40-відсоткову горілку / вогік / . На продажу солодкуватих, газуватих і нехмільних "квасів" деякі росіянини

вліті набуали величезні гроші. А популярність пиття чаю відбилася в назві грошей, що їх касані зі своєї лаоки, як то кажуть, "на чай" або "чайові". Цей же зворот у Німеччині і у Франції має ширше значення, вказани щось випити, а саме: Trinkgeld або pourboir.

Скремі народи вибрали собі не лише різні напої, але й різняться ~~методами~~* їх споживання. І так, німець нашого часу, коли став був на короткий час Übermensch'ем, то почав багато пити горілки. Пив він ії після "нормовоної" страви маленькими численними чарками, мовчики, тримаючи в руках цигарку.

Українець же нових віків споживав завжди забагато міцних алкогольних напоїв, але саме під час іжі та ще й з піснею, а часом з перервою для рухливого танку. Такий спосіб споживання алкогольних напоїв, враховуючи завжди багату страву, є безпекенно вдалий. Товщево-алкогольні емульсії, що витворюються в шлунку із за цих умов пиття, лише поволі засвоюються організмом людини. Отже, алкоголь впливає поступово та може бути спожитий у дуже великій кількості. Ось чому українець міг пити "і не день, і не два, і не годиночку"...

Сучасний українець, який легковажить долею своєї свого народу, вважає за гідність пити міцну горілку, вважає тезза свої національні чесноти. П'є часто так: "щоб через вінця лилося". П'є, поки алкоголь не відбере йому розуму. На нашу думку, такий погляд і вчинки є помилкові. Правда, ще великий князь України, Володимир, сказав: "Веселіє Русі є пити". Це так. Але що ж пили і як пили наші предки?

Ми ще з літописів довідуємося, що княжа Україна мала широкі зв'язки з Середземноморським басейном. Звідти прибували на Україну чудові вина навіть і в пізніші часи.

"Везе Марко Катерині
Фіг та винограду,
А воім вкупі червоного
Вина з Цариграду
Відер трое у барилі"...

/Т.Шевченко—"Наймічка".

То, напевно, були вина міцні й солодкі. Південний виноград на 4-8% має більше цукру, що дозволяє мати на 2-4% більше алкоголя у вині, до того ж, вина можна збагачувати згущеним солодким соком.

Та й сама Україна вміла і мала можливість у себе виготовляти вина. Бо ж мала вона численні виноградні лози, що росли не лише на південно-західних землях, у сусідній Молдавії, а й навколо Києва. Генуезці також давні зв'язки України з Кавказом та греками колоніями на берегах Чорного Моря. Україна сама ще створила тип напою смачного і солодкого з підвищеною алкогольністю /в межах 20%/, маємо на увазі наливи: виннівки, сливики, спотикач і т.д.

Цей тип алкогольних продуктів, що його виготовляють способом настоювання спирту на різних сировинах з додаванням меду або цукру, відповідає в значній мірі типові десертних вин. Так називають у світовій торгівлі вина місці й солодкі, наприклад, відомий "партвайн". Батьківщиною таких вин є деякі місцевості навколо Середземного Моря та навіть і далі, а зокрема, остров Мадейра.

Уміли також наші предки виготовляти зі збіжжя алкогольні напої, що пізніше їх було вдосконалено та названо пивом.

Крім вина, наливок і пива, давня Україна мала
особливі напої, що звалися медами. Медові напої, або медові
вина за Княжої доби навіть ділеко експортувалися поза ме-
дами народів-сусідів, що давало Княжій Державі великі при-
бутки.

І пізніше співалося: "меду вина напився"...

Отже, ці алкогольні напої: вино, наливки, пиво, м'єд, а не горілка, — були українськими народними алкогольними напоями. Пізніше, вже в ХУІІ — ХУІІІ століттях, у зв'язку з великим зростом населення, з упадком національної культури і, зокрема, занепадом пасічництва — зникають медоварні, а їх місце займають броварні і... гуральні. Цікаво, що фабрики медових напоїв, вин — були однаково поширені колись на сході Європи — лише на Україні, в Польщі, на Литві. На дальших теренах їх не існувало. В Литві медоварні затрималися найдовше, бо аж до другої половини XIX століття.

Поруч із цим, були на Україні і цілком безалкогольні напої досить корисні. Ми маємо на увазі: сирівець, що настоюється на диких яблуках або грушках у холодних лъяхах; узвар, що його варять із суменої садовини, потім зціджують та охолоджують, — та інші напої. Давній український узвар, за своїми властивостями, може конкурувати з сучасними настёризованими соками, що знайшли визнання своє лише пів століття тому в найцивілізованиших країнах світу.

Щедра природа України й глибока культура її населення створювали всі можливості до останніх двох десятиріч для споживання безалкогольних і алкогольних напоїв з багатими смаковими властивостями.

Напої українців здавна відбивали їх своєрідні смаки та культуру: любов до своєї води, узвар, меди. Напої такі, як пиво, пов'язували смак цього народу зі смаком цивілізованих народів збіжжевої смуги всієї Центральної Європи, а смак до звичайних та місців вин пов'язував з людьми в країнах близького і далекого — заморського півдня.

Споживання ж гострих напоїв, таких, як горілка, мусіло прийти ззовні як щось зовсім непотрібне, прикро й чуже, а не виникнути серед цього народу. Та й не був би наш народ такий співучий, якщо б віддавна і віками зрошував свої голосові м'язи міцною горілкою. Вони мусіли б уже давно атрофуватися, тобто частково відмерти, а в результаті сталося б те, що називають "пропити голос".

Культ "чарки" або "кошика" горілки прийшов з півночі, де, може, ця горілка була й до речі серед вічної бідності та суворого клімату. Оталося це, можливо, десь коло ХУН століття, коли українці, утримуючи торговельні відносини і продаючи багато добрих тютюнів, навчили північно-східних сусідів курити, а вони навчили нас горілку пити, коли треба й коли не треба.

І стари гетьмани України добре знали, яку біду несе горілка. Відомі вчені-чужинці стверджують у своїх спогадах, що вживання горілки в козацькій армії під час походів суворо заборонялося, чого навіть не було прийнято в деяких сучасних арміях, як то ми вже згадували. Ось чому не можна یрити в отрашну піятику українців, у високий культ шинка і шинкарки, що описані деякими нашими письменниками XIX століття, але які були, на жаль, під величими сусідськими впливами.

Піяцтво, тобто, надмірне споживання міцної горілки, не є українське. В це ніщо інше, як тон доби, що її можемо назвати "малоросійщиною".

Смак чумашкої родини Марка з Шевченкової "Наймички", що віз "відм укупі" вино, був більш віпєщений, ніж багатьох наших панів з матурами й дипломами.

Коло барила з горілкою, а не з "царгородським вином", в оточенні добрих ковбас і гречаників із сметаною пропивали наймолодші "малороси" свою славу і гідність, аж поки не стало чого істти... Пески їх з'явилася приповідка, складена на манір мови начальства: "П'ємо холодну воду, заїдаємо кирпичом"/тобто, цеглою/.

Люди стали перед прірвою буття!

Ні до аскетизму й чернецького життя вас кличуть. Вам лише нагадують про малоалкогольні напої ваших прадідів. Нагадують про воду з найрідніших криниць не раз освячену і ту, котрої ніхто і ніколи не вичерпає. Кличуть вас знати міру своїм розвагам-забавам та не вживати міцних напоїв. Коли хто хоче звеселитися, то він має ширу, веселу від природи українську вдачу, — йому досягти: вина, наливок, пива, а в майбутньому — "пиймо ж, друзі!".. відроджені давні меди.

Пам'ятаймо закони славних часів наших, бо ми... в поході!

З ЖИТТЯ І ПРЕСИ

М. Могильницький.

З ДІЛНІСТІ БРАТОВА СВ. ПОКРОВИ В ЗАЛЬЦБУРЗІ.

Всебальні збори членів Братства св. Покрови, що відбулися 19.5.43, обрали нову Управу в складі 7-ми осіб. Новобрана Управа своє роботу буде за таким принципом:

1. Організаційна референтура.
2. Секретеріят.
3. Культурно-освітня праця.
4. Пречя з молоддю /домішкою, тількою, позашкільною/.
5. Праця з жіночтвом.
6. Фінансова референтура.

На одному з перших засідань Управи референти подали на затвердження плани праці доручених ім ділянок.

Ухвалено видавати з роками Братства щомісячний церковно-релігійний, літературно-мистецький та науковий журнал під назвою "Дзвін". Журнал має своїм завданням сприяти релігійно-моральному вихованню наших віруючих і піднесеню їхньої національної свідомості.

До праці в Редколегії Управи Братства запросили поважних науковців, поетів та письменників, що є на теренах міста Зальцбурга.

Культурно-освітній референт розробив план науково-популярних рефератів на церковно-історичні, літературні і наукові теми. Так, по історії Української Церкви намічено такі теми:

1. "Хрищення українського народу".
2. "Окремість Української Церкви".
3. "Візантія і Рим у боротьбі за Україну".
4. "Обмеження Української Церкви".
5. "Вплив Української Церкви і культури на Московську".

6. "Боротьба українського народу за розмежування Української Церкви".

7. "Україна часів Хмельницького".

8. "Україна княжої доби".

Теми розподілено між окремими головідочачами і вже приступлено до зчитування рефератів.

Систематично друкуються масовим тиражем щонеділі проповіді, які розмежуються підручним підручником "Отужби Бого

жої в церкві, а також і по таборах. Що є випущено сім таких проповідей.

Управа Братства прагне, щоб усі віруючі були членами Братства та були активними учасниками церковно-релігійного життя.

Налагоджується зв'язок з філіями Братства на периферії /Кремомюністер, Галле, Вітебсгофен і ін./.

Діти дошкільного і шкільного віку систематично відвідують Службу Божу в церкві св.Покрови. Дирекція УНРРА-Відділ ВІ9 пішла Братству назустріч і донеділі дає автомобіль привозити літій до церкви і відвозити назад до таборів. Але не можемо домовитись з Превою Пласту і Дирекцією Української Гімназії в Зальцбурзі, щоб пластуни-гімназисти православного віровизнання відвідували православну церкву, як цього бажають батьки і самі учні.

З дітьми дошкільного віку проводено низку бесід про головні моменти Св.Літургії та про те, як потрібно себе тримати в церкві. На чергі - читання дітям оповідання "Оин України" та різних казок.

Дуже радіоно було бачити, як молодь, що росла і виховувалася в дусі атеїзму, готовилася до Св.Пасхи, оповідалася й причащалася, скидаючи із своєї душі намул безбожництва. Навчати молодь можна не тільки словом, а, головне, власним прикладом. У цьому відношенні можна висловити багато побажань нашій інтелігенції.

Слід зауважити, що ми не зазнали належно оцінено важливу роль релігії у формуванні світогляду людини, зокрема, молоді. Іноді неможливо в релігії великого чинника не тільки морального, а й національного виховання. Увага, з якою налі віруючі вислуховують проповідей настоятеля нашої церкви, о.Дмитра Фокія, є яскравим доказом цього.

Повсякденні турботи часто так захоплюють декого з нас, що ми забуваємо про свої обов'язки супроти нашої Української Церкви, забуваючи про слова Св.Письма: "День же сьомий Господу Богу Твоєму". Активнішою участю в церковно-релігійному житті і своїм особистим прикладом допоможімо нашим молодшим братам і сестрам духовно відродитись. Тим ми у великій мірі прислужимось нашій загальній українській справі.

Фінансова референтура зраз зараз працює над упорядкуванням фінансового стану Братства. Ліквідується членська заборгованість, яку більшість членів Братства мають за 4-5 місяців.

Великим гальмом у розгортанні церковно-релігійного життя на терені Зальцбурзької округи є відсутність постійного зв'язку з вищою Церковною Стархією УАПЦ. Обор Епископів УАПЦ призначив до нас ще в березні ц.р. Високопреосвященнішого Генадія, Архієпископа Січеславського. На превеликий жаль, ми її досі не можемо почекати Владики, який би передав про своїх членів церковні релігійні

лігійного життя на терені Австрії. Через труднощі зв'язку з Німеччиною не маємо ніяких відомостей про стан УАПЦ в Європі. Маємо гостру потребу в українських богослужбових книжках, антимісах. Брак іх у великий мірі гальмує духове обслуговування ссередків наших віруючих на переферії. Такий стан речей створює сприятливий ґрунт для різних випадкових чи навіть авантюрницьких осіб, які часто роблять вчинки, що йдуть на шкоду нашого загалу.

Хочемо вірити, що спільними зусиллями переважно й ці труднощі, що стоять на шляху нашого церковно-релігійного життя.

— ■ ■ ■ ■ ■ —

П. С.

ПОСВЯЧЕННЯ ПАМ'ЯТНИКА НА ЦВИНТАРІ В ГРЕДІГУ.

У першу світову війну 1914 – 1918 рр., коли на нашій українській землі змагалися імперіялізми – німецький та австро-угорський з російським, а наш український народ у тому змаганні переносив велике страждання, тоді багато наших братів попало до Німеччини й Австрії: одні – як військовополонені, другі – як вигнанці з рідних хат Волині, Галичини, Холмщини та інших областей.

Вже й тоді німці та австрійці /правда, не всі/ ставилися до нашого народу як до «унтерменшів». Багато наших людей загинуло тоді по таборах від голоду й холоду. Один із таких тaborів і був під той час у Гредігу поблизу Зальцбурга. Згодом біля тaborу виросло велике кладовище, де поховано коло тисячі людей різних національностей та віри.

На цвинтарі нараховується до 300 могилок українців, між якими є кількамісячні й кількалітні діти та жінки й чоловіки, різного віку. В майже кожній могилі лежить по кілька небіжчиків, що вказує на те, що вони мусіли згинути в наслідок голоду або похести, бо це сталося в короткому періоді часу, а саме: в роках 1915 – 1918.

Ми, українці, жертви другої світової війни, розуміємо тих, що знайшли собі на цвинтарі чужої держави свій вічний спокій, а тому й зібралися численно 16. червня ц. р., щоб відлати свою людям – нашим братам і сестрам, нашим батькам і материм – свою до них пошану! Із Зальцбурга та його району ми прийшли до них, щоб ви-

конати свій національний і релігійний обов'язок, щоб відчути себе з ними однією родиною, одним народом, що всіх нас — живих і мертвих — єднає в одну націю, в одну віру і в одно державне ціле.

На цвінтарі було відправлено врочисто трьома православними автокефальними панотцями панахиду за всіх, що тут спочили. В місці спокою, на підвищенні, на кам'яном постаменті в камені вирубано державний український герб — золотий тризуб, а під ним напис:

"БАТЬКАМ-УКРАЇНЦЯМ, що
буровіем першої світової війни за-
несені на чужину і вмерли під
австрійським небом, далеко від
Рідної Землі, в роках
1915-1918, — на вічну пам'ять.
Здигнули цей камінь —

СИНИ, вигнані з України
другою світовою завірюхою".

Зальцбург, травень, 1946.

/Внизу йде короткий напис німецькою мовою/.

Дуже добре співав хор української православної автокефальної церкви св. Покрови. На панахиці був присутній пластунський курінь св. Юрія з своїм прапором. Юнаки-пластуни несли почесну варту біля пам'ятника. П. о. Фокій сказав дуже гарну і аворушливу проповідь українською мовою, а п. о. Отєфюк мав змістовну проповідь німецькою мовою для присутніх австрійців, у якій подякував бургомайстрові Гредігу, присутньому на панахиці, за збереження могил та хрестів спочилих тут наших людей. Після панахиди присутні вписалися в цвінтарну книгу відвідувачів.

Цвінтар у Гредігу виявлено випадково. Невідомо після цього було відправлено в Хомину неділю панахиду по них. Разом із цим, виникла думка збудувати пам'ятник. Відразу приступлено до вдійснення цього задуму і вже впродовж місяця, на зібрані гроші, українське громадянство Зальцбурщини поставило пам'ятник, виконуючи Святий Заповіт нашої прадідівської віри.

Виконуючи заповіт нашої дідівської віри, ми плекаємо й шануємо наші українські традиції і тим зберігаємо свою самобутність та передаємо їх своєму молодшому поколінню, щоб воно несло нашу культуру в віки й зберегло своє національне обличчя серед інших націй Європи.

—шишишиши—

КРЕМСМОНТЕР — ПАМ'ЯТІ ГЕРОЇВ.

2.Ут.46 в українському таборі в Кремсмюнтер відбулася врочиста панахида по Двох Поляглих Лицарях. На-стятель православної церкви в Зальцбурзі, що відправляв панахиду, виголосив близкучу проповідь.

Пополудні відбулася академія в таборі, на якій

виголошено реферат професором із Зальцбурга.

Мешканці табору сердечно подякували гостей за участь в урочистості.

Приміщення школи так підчай панахиди, як і під час акаадемії було виготовлене по береги.

—גָּדוֹלָה וְכָלָבֵד—

УКРАЇНСЬКА СТАРОВИННА ПЛАЩАНІЯ.

Американська українська газета "Америка" в числі 47. пише, що в Обердорфі в Баварії, в місцевого священика Рупа /німець/ є українська старовинна Плащаниця, яку німецькі знавці вважають дуже вартісною пам'яткою візантійського мистецтва ХІІІ ст.

Священик Руп у 1917 році служив у німецькій армії санітаром, і коли весною того ж року був на Буковині, де проходила тоді війна з Росією, то в одному селі, біля старої дерев'яної напівзробитої церкви взяв від болота ікону. Руп зацікавився нею, поклав у наплечник, а пізніше привіз додому, де вона зберігається ним і до сьогоднішнього дня.

Відомий знавець української старовини, проф. Ол. Певотенко, стверджує, що це дійсно рідкісна й дуже цінна пам'ятка українсько-молдавського мистецтва з XVІІІ століття, хоча відновлена, приблизно, в XIX столітті, але ще відносить до боргомустані.

Плащаниця має розмір 97 x 86 см і виконана на
грубому, увівєсі складеному полотні. На ній зображені мертві
Тіло Господнє на обрусі, покладене на широкій прямокутній
плиті. Над Тілом Господнім стоїть Бога Мати, а по боках —
св. Мироносиці; далі — св. Іоан та Йосиф із Аrimатеї. Всі в
смутку охилили голови над Тілом Христа. За ними широкий
однорамений хрест, а на ньому терновий вінок. Обабіч св.
Хреста — Сонце і Місяць. Уся Плащаниця в цілому подана в
м'яких, ніжних фарбах, які ще досі зберегли свою красу.

—НННННННН—

ФРАНЦІЯ ПОТРІБУє ПОЗИКИ.

Бувший прем'єр Франції, Леон Блюм, перебуваючи в Вашингтоні, заявив, що для відбудови Франції після тієї руйні, якої вона зазнала від війни, потрібно 17 біліонів доларів. Ці гроші вона сподівається позичити у США.

Скільки ж тоді грошей потрібне Україна для своєї відбудови? ...

—ИИИИИИИИ—

ДУША КОНЯ.

Під таким заголовком видруковано допис в англійській газеті "Morning News", від 22.5.46, в ч. IБІ, що виходить у Відні.

Добре діло є в тому, що окуляри носять не тільки люди. Один чоловік у Бенів як розповідає історія, запримітив, що його кінь недобачає, а тому піскав ветлікаря оглянути коневі очі. Після обслідування лікар сказав, що очі коня можна віднести до номера 7 по недобачанню, а тому коневі потрібні окуляри. Окуляри було зроблено й начіплено через голову коневі. Спершу кінь був здивований, але скоро виявив велику радість: увесь ранок стояв в окулярах і дивився повище двірів своїй стайні і навколо себе, з мордою повною радості. Тепер він переотав боятися, як раніше, а коли пасся на полі без окулярів, то журчива і ржав. Коли знову начіпили окуляри, кінь бив задніми ногами, радів, швидко біг і весело пасся.

— XXXXXX —

УКРАЇНСЬКЕ ДОПОМОГОВЕ БЮРО В ЛОНДОНІ.

У Лондоні від кількох місяців працює і широко розгортає свою роботу Центральне Українське Допомогове Бюро.

Бюро має за завдання:

1. координувати допомогову акцію для Українських Допомогових Комітетів та установ;

2. в імені і з рамени цих Допомогових Комітетів опікуватися всіма українськими збегцями і переселеними особами;

3. кооперувати і співпрацювати з УНРРА, Союзною Контрольною Комісією та всіма Урядовими Управами Союзних Націй, які мають подібне завдання;

4. допомагати українським родинам у Канаді, Америці та інших союзників держав у їх пошукуваннях родин і кревних та навпаки;

5. інформувати всіх заінтересованих і служити порадою.

Стадане Бюро започатковано з ініціативи Українського Канадського Допомогового Фонду, що є філією Канадського Червоного Хреста та Об'єднаного Українського Американського Допомогового Комітету, визнаного державним законом з дня 22.9.45.

За різними інформаціями, що в компетенції Бюро, слід звертатися писемно до Бюро на адресу:

CENTRAL UKRAINIAN
Relief Bureau
218 Sussex Gardens, Paddington,
LONDON, W2.

Рівночасно Бюро просить надсилати інформації про українських збегців і переселених осіб. Бюро цікавиться питанням, де є збегці та переселені особи, скільки їх /загальне число/, умови життя тощо.

— TTTTTT —

УКРАЇНСЬКІ ДОПОМОГІ СВІТ КОМІТЕТИ
ПОСЛАНЦІВ АВСТРІЮ та НІМЕЧЧИНОЮ.

в Лондоні: CENTRAL UKRAINIAN
England RELIEF BUREAU
218 Sussex Gardens,
Paddington
LONDON, W 2.

в Америці: THE UKRAINIAN AMERIKAN
U.S.A. RELIEF COMMITTEE.
847 North Franklin str.
PHILADELPHIA, Pa.

в Канаді: THE UKRAINIAN CANADIAN
Canada RELIEF FUND
P.O. Box 2136
WENNIPEG MAN.
Canada

в Аргентині: COMITEE UCRAINIANO
Argentina en la Rep. Argentina
Casilla de Corres Central,
3132
BUENOS - AIRES

в Швейцарії: ASSOCIATION SUISSE
Suisse d'aide aux réfugiés
d'origine ukrainienne
4, rue Charles Bonnet
GENÈVE

в Бельгії: COMITEE UKRAINIEN
Belgique de secours en Belgique,
24 Avenue Livingstone,
BRUXELLES.

в Італії: COMITATO UCRAINO
Italia d'assistenza ai Profughi
Ucraini in Italia.
Passagiata del Gianicolo, 7.
ROMA.

"КОМІТЕТ ДОПОМОГИ СКИТАЛЬЦЯМ-ДІЯЧАМ
УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ!"

За ініціативою професора Тимошенка Володимира та інших у США утворено "Комітет Допомоги Скитальцям-Діячам Української Культури". До складу Комітету ввійшли

вчені українського та українського походження, що присягнули ставляться до української культури. В числі 79. газети "Свобода", від 23. IV. 46, поміщена відозва згаданого Комітету, в якій заликають українських учених-скитальців до реєстрації, подаючи відомості про свою спеціальність, дослідження твори та наукову установу, літературну чи мистецьку, з якою діяч мистецтва в Європі був звязаний. Бажані також інформації про плани на майбутнє.

Відомості слати на таку адресу:

Lev Dobriansky
Department of Economics, New York University,
W A S H I N G T O N S.O., New York City.

----vvv . V vvv----

МОЖЛИВОСТІ ЗНАЙДЕННЯ ПРАЦІ У ФРАНЦІЇ.

Сособи, що мають власний капітал, можуть закладати самостійні верстати праці на ріллі і в ремеслі. Вони можуть улаштуватись на ріллі як орендарі або спільніки. Орендні умови списують на 9 років. Зміна орендних умов найчастіше відбувається в місяці листопаді або червні. Орендар сдержує фарму, менш більш, загospodарену – з живим і мертвим інвентарем. Живий інвентар орендар мусить відкупити від господаря. Орендар працює самостійно і на власний рахунок. Кошти оренди становлять 150 – 300 кг пшениці за гектар. / Теперішня ціна пшениці за офіційною такою, становить 700 франків за центнер / 100 кг /.

Грошовий вклад, який належить власти в оренду / купівля інвентаря, на прожиття, на посів, на робочу ріллу / слід обраховувати на 300 – 500 фр. Висота цієї суми є залежна від розміру господарства, і від покупної вартості франка, яка в теперішній час є змінною.

Форма користувення землею на спілку / "з половиною" / є дуже поширенна у Франції. Половинник не зобов'язаний платити за інвентар, але повинен мати певний запас готовки на прожиття до найближчого збору врожаю. На ріллі можуть працювати тільки родини або спілки, складені з кількох осіб, у залежності від обсягу господарства.

Рекомендується, щоб хлібороби, необізнані з системою французького рільного господарства, брали господарство в оренду. "з половиною", де фінансовий ризик є найменший, а щойно по деякому часі переходили до оренди "за готівку".

В часі зими існують можливості додаткового заробітку при лісорозробках. Ремісники, як: шевці, столярі, ковалі, слюсарі, кравці, механіки і т.п., – наколи б мали фахання працювати самостійно, в основному можуть закладати в менш населених місцях власні верстати. Для цього необхідно вистаратись патент і осрібоку ремісничу карту.

Одержані патент і ремісничу карту досить трудно. Труднощі ведення власного верстата полягають у конечній необхідності бодай найменшого знання французької мови і в браку сирівців. У поборюванні тих труднощів, до деякої міри, допомагають заинтересованим особам місцеві спілки та власні організації.

Інтелігенція не має ніяких виглядів на знайдення платних посад у Франції, за винятком невеликої кількості осіб, що знають чужі мови і мають вужчі фахи, напр.: аптекарі, хеміки, механіки і т.п. На затруднення агрономів нема ніяких виглядів.

Знайти мешкання в містах – трудно. Харчові продукти видаються лише на картки. У вільному продажу продукти коштують дуже дорого. Забезпечитись одягом так само дуже трудно. В малих містечках та в селах можна влаштуватися багато легше, ніж у великих містах.

Заробітки у Франції.

Висота заробітків з окремих фахів така: в копальннях вугілля, руди, солі – від 7 до 15 тис. фр. місячно, не враховуючи різних додатків у натурі, як харчі, топливо, помешкання та город. У промислі фахівець заробляє понад 30 франків на годину, нефахівий робітник – коло 25 фр. Сільськогосподарський робітник може заробити від 3 – 4 тисяч франків годівкою та одержує помешкання й харчі, в залежності від околиці й категорії, в якій працює. Сільський робітник, що працює на акорд без помешкання і харчів, заробляє від 25-ти і більше фр. на годину, в залежності від роду праці й околиці затруднення. Найвищу платню одержують у рільництві городники і доярі. Домашня служба заробляє від 1000 – 2500 фр. та має до того помешкання й утримання. Можна, однак, сказати, що хліборобство і ремесло дають найбільші прибутки у Франції.

Адміністративні закони, що регулюють замешкання і працю.

В'їзд чужинців до Франції є в заоаді дозволений на підставі паспорта або документу, що його заступає, з французькою візою.

Соби, що прибувають до Франції без полагодження тих формальностей, повинні ствердити свій в'їзд у комісаріяті поліції на кордоні та одержати дозвіл на харчування під час подорожі, що ім дуже допоможе до полагодження дальших формальностей, як також до можливого полагодження дозволу на право перебування у Франції.

Кожний чужинець, що прибуває до Франції, повинен упродовж 8-ми днів зареєструватися в поліції, в місці свого замешкання. Соби, що мають намір залишитися у Фран-

ції довше, як 3 місяці, повинні забезпечити себе французьким документом / карт д"ідентіте/.

Висота коштів утримання.

Франція в теперішній час є країною, в якій кошти утримання досить високі. Для орієнтації низче подаємо приблизні ціни на продукти і предмети щоденного вжитку:

Кімната в готелі	70 - 100 фр
Перекуски в ресторані	40 - 100 "
1 кг хліба	7,40 "
1 кг товщу	180.- "
1 кг цукру	25.- "
Костюм	1500 - 2500"
Чоботи	300 - 500 "
Сорочки	300 - 500 "

Це ціни на продукти і одяг по картках.

У провінційних містах найвища місячна платня за мешкання - до 500 фр. Якщо мешкання наймається безпосереднь у власника будинку, місячна платня значно нижча.

Управнення в ділянці суспільного законодавства.

Чужинці користають з усіх прав суспільного законодавства на рівні з французькими робітниками, коли працюють в однакових умовах з ними. Одержануть таку саму винагороду і різні додатки; мають право на додатки родинні від 3-ох дітей і більше, оскільки діти перебувають у Франції. Отримують таку ж допомогу, як і французи під час безробіття або каліцтва під час праці. Непрацездатні за віком дістають допомогу в межах існуючих законів, оскільки перед скінченням 65 років життя працювали у Франції. / Вимітка з тижневика для поляків в Австрії "Глос Польські", ч. 14, від 10.6.40 //

— жюк Ж жюк —

МАЙБУТНЯ ВІЙСЬКОВА ЗВРОЯ.

В останній час, як пише преса, американці видули свою ракету та удосконалили німецьку V-2. Команда американської армії перевела досвіди з цими ракетами і, як заявляють знавці цієї справи, згадані винаходи зроблять революцію у військовій техніці.

У майбутній війні стрілятимуть ракетами за допомогою машинових пропелерів, а тому не потрібні будуть армії. За допомогою цих пропелерів, Америка зможе стріляти десь з підземного схову ракетами через океан і ніщити будь-яку країну на дуже далекій віддалі. Швидкість літання ра-

кети 8000 км на годину. Ракетна куля має діагут 14 тон і летить угрупу на 120 км. Те, що було коєсь мрією, тепер стає дійсністю. Але ледве скінчили досвіди із згаданими ракетами, як знайшли інші, ще грізніше ракети. На кінчик цієї ракети причіплюється атомова бомба і ракета з бомбою летить, куди її посилають, у точно визначеному напрямі і місці. Нова ракета важить не 14 тон, а 150 тон, і такими двома бомбами можна знищити весь Британський острів.

У військовій техніці ті ракети зроблять цілковитий переворот. Гармати, танки, військові кораблі, в порівнянні з ракетою V-2 та атомовою бомбою, є ніщо, а тому нема потреби їх виробляти.

У пустелі Нью Мексіка, недалеко місцевості Лас Крусе, американці зробили першу спробу стріляти ракетою. Ракета мала форму подовгастої кулі, висотою на три поверхні. Ця ракета є невикінченою німецькою ракетою V-2. Стріливши нею вгору, ракета полетіла в т.зв. Йоносферу на висоту 120 км і впала в точно наперед визначене місце, зробивши дугу під певним, наперед обчисленим нахилом. Знавці військової справи заявляють, що ракета та атомова бомба цілком змінять дотеперішні методи війни.

Німці в підземному заводі почали бути виробляти V-3, радіус дії якого щоє коло 25000 км. Таким чином, цією ракетою можна було б обстріляти кожну точку земної кулі.

— ДЛЛ Д ЛЛ —

A. Освідчення.

ВІСТІ З ЗЕБОДЕНА.

Зеебоден знаходиться в англійській зоні. Там є кількіснот українців, але ними ніхто не опікується: ні УНРРА, ні Червоний Хрест.

До останнього часу жили вони неорганізованим життям і один одного не знали. Причина та, що за справу організації ваялися були люди, які до цього діла не надавалися, а лише носили назустріч "уповноважених".

Нарешті, весною цього року українське громадянство зібралося і обрало нових уповноважених в 8-ех осіб. Протягом двох місяців новий провід Зеебодена встиг уже організувати українців у спільну громаду, і вони не є вже розпорашеними вівцями.

Провід організував уже курси англійської мови та німецької, курси шоферів і сільськогосподарські курси. Курсантів переведено через Арбайтсamt і вони можуть тепер спокійно собі вчитися. Провід домовився з УНРРА і остання дає шоферським курсам автомашину та бензину для практичного навчання їзді. Також УНРРА даватиме посвідки тим, що задовільно закінчать шоферські курси.

Тепер ведеться підготовка відкрити курси кроу та шиття.

Вживався заходів мати священика, який навчав би Слову Божому та опікувався ю молоддю.

— ФФФ Ф ФФФ —

ЦІНАРЯ СТАТИСТИКА.

Українська газета "Америка" в ч. 36, від 4.4.46, пише, що недавно було переведено анкету на таке питання: "Тепер, якщо Німеччина й Японія є переможені, чи ви вірите, що якась держава хоче запанувати над світом?"

Відповіді на анкету розподіляються у відсотках таким чином:

	Так.	Ні	Без відповіді
Канада	58	27	15
Америка	59	27	14
Франція	68	11	21
Австралія	63	37	-

На друге питання: "Котра держава, на вашу думку, хоче запанувати над світом?" — Відповіді розподіляються у відсотках так:

	Рос.	Амер.	Англ.	Рос.	Амер.	Рос.	Англ.	Німеч.	і Япон.
Канада	50	8	3	-	-	-	-	-	-
Америка	25	1	-	-	-	8	-	14	-
Франція	26	25	3	12	-	-	-	-	-
Австралія	83	5	3	-	-	-	-	-	-

— ЮЮЮ ЮЮЮ —

АНГЛІЙСЬКА ДОПОМОГА ДЛЯ ОССР під час останньої війни.

Англійська газета "Брітіш Морнінг Ньюз", від 8.6.46, помістила дані про англійську допомогу для ОССР під час останньої війни. Згідно з даними, Англія виолала до ОССР таку допомогу:

Військове постачання.

Танків	5218,
Автомашин	4343,
Фургонів	2560,
Мотоциклів	1721,
Запасних частин і виві- нування / в тоннах /	24235,
Борої	8103,
Амуніції / кругло / - кілька міліонів,	
Радарових установок	1474,

Радіо- установок 4338,
Телефонних кабелів /у кілометрах/ 43644,
Скатів 72000,

Морське постачання.

Радарових установок 529,
Гармат 1164,
Мін, торпед і т.д. 12989,
Амуніції /кругло/ кілька міліонів.
Піротехнічного матеріялу 13464,

Сировини і т.п.

Алюмінію /в тоннах/ 32000,
Міді /в тоннах/ 40000,
Промислових діамантів
на суму ..... 1424000 ф.шт.
Олова /в тоннах/ 28050,
Вовни /в тоннах/ 29610,
Харчів на суму ..... 8210000 ф.шт.
Машинового приладдя і т.п.
на суму ..... 45616000 ф.шт.
Медикаментів і т.п.
на суму ..... 7760000 ф.шт.

Летунське постачання.

Літаків 7411,
Моторів 976,
Автомашин 724,
Запасових частин на суму ..... 15981000 ф.шт.
Вивінування на суму ..... 1734000 ф.шт.
Бензини, олова і т.п.
/в тоннах/ 14116,
Амуніції /кругло/ — кілька міліонів.

До союзьких північних портів висдано 789
аліянточеских суден з постачанням, під англійською коман-
дою та охороною, при чому були такі витрати:

Загинуло 19 англійських військових суден
/включно з крейсерами, винищувачами і конвойними корабля-
ми/.

Пошкоджено було 14 англійських військових су-
ден.

Під час конвоїв були такі втрати серед англій-
ського військового морського персоналу:

Убитих 2055,
Ранених ..... 87.

Серед персоналу англійської торговельної флоти втрати сягали 525 осіб.

Випозичено Сov. Союзові такі англійські військові кораблі:

Лінійний корабель	1,
Винищуючих кораблів	9,
Підводних човнів	4,
Виловлювачів мін	14.

— ППП П ППП —

ОЛЕКСАНДЕР АРХИПЕНКО.

Різьляр Олександр Архипенко, якого вважалося одним з найвизначніших модерних пластиків після першої світової війни і який жив довгий час у Німеччині, переїхав з Нью-Йорку /де від довшого часу вів одну мистецьку школу/ до Чікаго. Він має там працювати вчителем у школі мистецтв. /"Ді Прессе", Віденсь, 25.5.46/.

— ГГГ Г ГГГ —

НОВА КНИЖКА.

Недавно вийшли з друку в Зальцбурзі "ЗАПИСКИ КУРОУ ШОФЕРІВ" інж. В. Василевського, в двох книжках: перша книжка — теорія шофера справи, друга — альбом, де подаються в рисунках різні деталі автомашин.

Ціна обох книжок — 30 шилінгів.

У такій книжці є велика потреба, а тому появі її є своєчасна і доцільна. Книжка допоможе нашим курсантам окрім і глибше вивчити шофера справу. А молодим шоферам вона потрібна як довідник, що його завжди необхідно мати в сейвердома під рукою.

— еee Е еee —

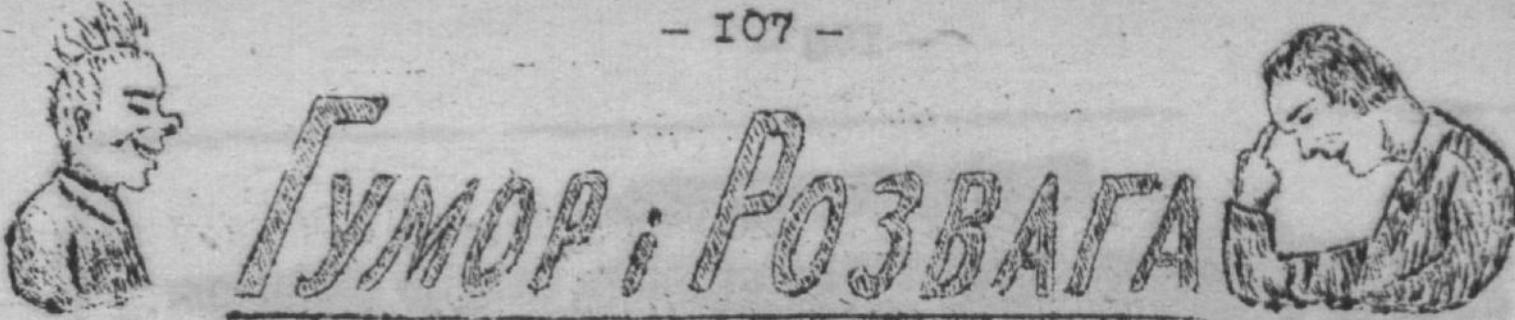
ЕЛЕКТРОНІЧНЕ ОКО.

Американська флота має прилад, за допомогою якого можна бачити на віддалі 340 км. Прилад називається "електронічне око".

— ЯЯЯ Я ЯЯЯ —

ВІШанів

ПИСЬМЕННИКІВ, ПОЕТИВ, МИСТЦІВ і НАУКОВЦІВ
запрошуємо до участі в розбудові нашого Журналу!
Редколегія.

ГУМОР і РОЗВАГА

Як починається війна?

Івасик питає батька, як починається війна.

— Уяви собі, — каже батько, — що Австрія посварилася з Туреччиною...

— Але ж Австрія не має причин до суперечки з Туреччиною — перебила його мати.

— Знаю про те, але це тільки приклад.

— Але таким прикладом ти зводиш дитину на манівці.

— Ні, Івасик уже в такому віці, що кожний приклад зрозуміє.

— Так, кожний приклад, але не такий дурний приклад!

— Дурний? Хіба Австрія мало воєн вела з Туреччиною?

— Але коли це було, чоловічі! Ми ж живемо в двадцятому столітті...

— Все одно, в якому столітті!

— Отож бо й е, що не все одното!

— Все одно!

— Ні!

— Так!

Івасик, що досі пильно прислухався розмові, тягне батька за рукав:

— Дякую, тату. Я вже знаю, в який спосіб починається війна...

/ "Самоосвітник" 1937 /

— ТТТ —

Добре ховається.

Зустрінулося двоє дітей, тепло привіталися та й питає перший:

— Як здоров"я?

— Дякую, — відповідає другий. Як бачите — УНРРА, консерви...

— Як здоров"я пані добротіки?

— Цілую руці...

— А як хавається синок?

— Дуже добре ховається. Вже другий тиждень шукає за ним еМПІ і не може знайти...

— " "

Важко розстатися...

— Покинь спекулювати, бо попадешся, — каже сусід до сусіда.

— Коли важко розстатися...

— З чим?

— З клієнтами, що так і не дають чоловікові спокою та підштовхують на це діло.

— " "

"Репатріяція"

— Шо, знову репатріяція? — питав здивовано діпіст діпіста.

— А починають писати...

— Боженьку мій — перебиває їх бабуся. — Коли вже прийде край отим комасаціям, колонізаціям, колективізаціям і репатріяціям?... Через них ніколи нема спокою порядній людині!

— " "

Заовоїли

Бажаючи заохотити дітво-
ру до праці, учитель розпо-
вів їм казочку про країну
дармоїдів.

— Там, — говорив він, — люди одержують одіж, харчі, приміщення і не працюють. Але де вона, ця країна і як зветься, не знаю.

— Ун-рай... — відповіли діти в один голос.

"Шершень"

Фігуральна загадка.

У порожні квадратики вписати поземо значення слів за нумерами, то в доземому рядку, позначеному хрестиками, одержите дорогу нем назву.

- 1.Інакше "недалеко"
 2.Місто.
 3.Погане ім'я.
 4.Роамове однієї особи.
 5.Місто.
 6.Матерія.
 7.Городній овоч.
 8.Дам"яна гора.
 9.Домашня птиця.
 10.Зберігальня старих документів.
 11.Великий дощ.
 12.Гуляка.
 13.Великий приголосний звук.
 14.Музичний інструмент.
 15.Схованка.
 16.Вживается при будові дерев'яної хати.

— Т Т Т Т Т Т —

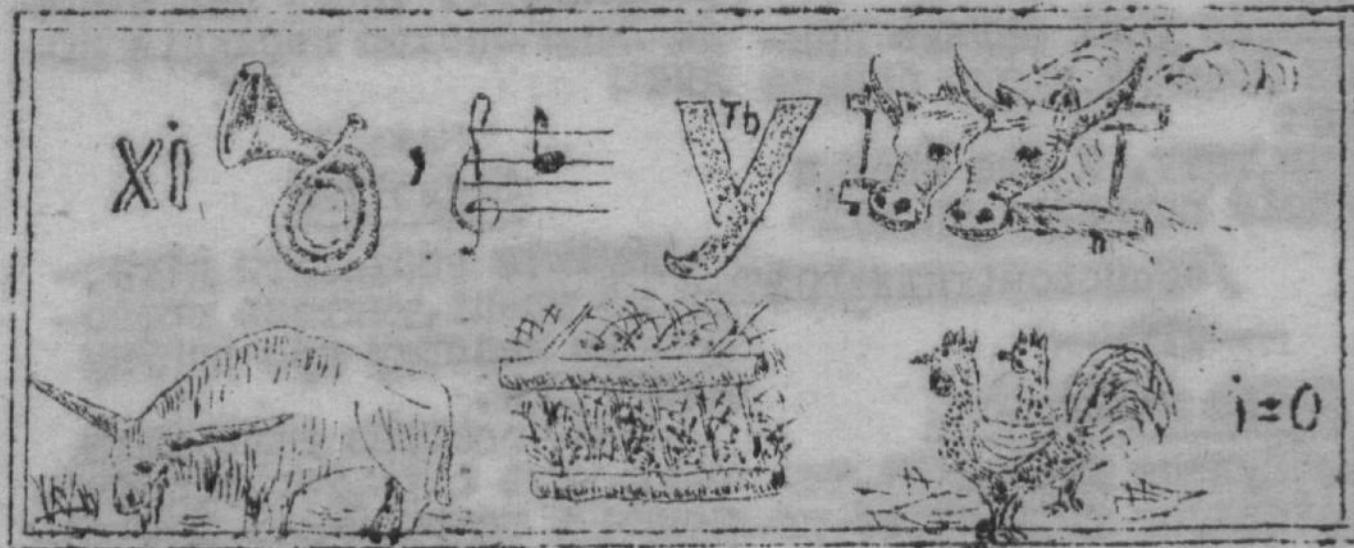
Візитна картка.

Сдин відомий державний муж замовив собі візитні картки, але складач допустився помилки і оклав так:

Яке справжнє прізвище цього державного мужа?

РЕБУС
СКЛЕП В.Дудка.

Сунітон Рільчеч

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: Зальцбург, Укр.Табір
Леген, кімн.52. / блок/.